

20
21

RAPPORT

Maktens granskare eller maktens megafoner?

Svensk journalistik under
coronapandemin

RAPPORT

Maktens granskare eller maktens megafoner?

Svensk journalistik under corona-pandemin

Inledning	3
1. Tidslinje över den svenska coronajournalistiken	8
2. Bland nationalidoler och hobbyepidemiologer	12
3. Intervju med medieprofessor Christian Christensen	17
4. Granskning av expertfyrklövern Tegnell, Frans, Giesecke och Wold	22
5. Intervju med frilansjournalist Philip O'Connor	27
6. Kritiska blickar mot Sverige	31
7. Intervju med Charlotta Friborg, programchef SVT Nyheter	37
8. Intervju med Torbjörn Sjöström, vd Novus	43
9. Intervju med Martin Schori, nyhetschef Aftonbladet	55
10. En mångfald av röster och åsikter? Experter i svensk media	61
11. Intervju med Joacim Rocklöv, epidemiolog	69
12. Intervju med Sofia Mirjamsdotter, ledarskribent TÅ	73
13. Intervju med Jörgen Huitfeldt, chefredaktör Kvartal	78
14. Utebliven intervju med Anders Tegnell, statsepidemiolog Fohm	83
15. Sammanfattning: Vad hade kunnat göras bättre i mediebevakningen?	85
16. Avslutande analys	88
Appendix	102

Varmt tack till Anderstiftelsen för generöst stipendium som har finansierat arbetet med denna rapport.

Rapportförfattare: Lisa Bjurwald

Researchassistent: Eva Schönholzer

Medverkande skribent: Axel Andén

Inledning

Coronakrisen har kallats *the first pandemic of the media age*. Tv, tidningar, radio och nyhetssajter rapporterar sedan utbrottet i början av 2020 om virusets härjningar och kampen mot klockan i vaccinationskampanjen, dygnet runt och i realtid. Medierna är dock inte bara neutrala bevakare. I denna globala kris är de själva också en aktiv aktör. Därför bör den så kallade tredje statsmaktens arbete under coronakrisen granskas.

Medierna har i modern tid fått en central roll vid kriser. Under en epidemi eller pandemi sprider tv, nyhetssajter, radio och tidningar nödvändig information till allmänheten, ställer makthavare till svars och granskar inskränkningar i demokratin, såsom minskad press- eller mötesfrihet. De är med andra ord nyckelspelare i en fungerande demokrati. Men de riskerar också att skapa onödigt fruktan genom sensationistiska rubriker, daglig uppräknings av antal döda och otäcka bilder.

Medierna sätter ramarna för hur en samhällsfarlig sjukdom beskrivs, både i samtiden och i efterhand. Det historiska avtrycket är beroende av vilken tyngd medierna ger en kris. Medierna är också *gatekeepers*, grindvakter för vilka personer som får komma till tals och vilka ämnen, vinklar och grupper som får synas. Att granska mediebilderna som gavs och journalistiken som gjordes blir därför viktigt även ur ett historiskt perspektiv.

Pandemibevakningen bör präglas av balans, menar journalistikforskaren Katherine A. Foss i *Constructing the Outbreak. Epidemics in media and collective memory* (2020): "Utmaningarna för [dagens] medieproducenter är att få fram ett budskap som kan informera men inte sprida skräck, övertyga men inte skapa panik, underhålla utan att släta över (som i romantiseringen av den viktoriaiska lungsjukepatienten)."¹

De hårt pressade medierna genomlever sedan några år tillbaka sin egen kris, en omfattande ekonomisk sådan. Coronaviruset blev krasst sett en välkommen intäktskälla post-Trump, en i skrivande stund ännu pågående meganyhet med oändligt antal möjliga vinklar och ständigt nytt material. Svenska medier har slagits om hundratusentals läsare, bland annat genom att sälja virusartiklar som marknadsförs som nödvändig läsning – inlåsta bakom betalväggar.

Ett kritiskt perspektiv?

Sverige har i modern tid varit lyckligt förskonat från allvarliga samhällskriser som krig, väpnade konflikter och epidemier. De som inte arbetar inom vården har inte sett munskydd på gatorna tidigare, till skillnad från i Asien där man upplevt SARS och fågelinfluensan, eller tvingats ge upp sina friheter under undantagsliknande tillstånd, som i länder med politisk oro.

När coronapandemin bröt ut i början av 2020 gjorde Sverige ett unikt och omskrivet val: att låta myndigheter och experter, inte folkvalda politiker, leda pandemihanteringen. Lyckades svenska journalister ställa om till den nya maktbalansen, där granskning och ansvarsutkrävande alltså måste riktas mot Folkhälsomyndigheten (Fohm) i minst lika hög grad som mot regeringen?

Som den andra punkten i Publicitetsreglerna, ett frivilligt etiskt komplement till Sveriges yttrande- och tryckfrihetslagar, lyder: "Var kritisk mot nyhetskällorna. Kontrollera sakuppgifter så noggrant som omständigheterna medger, även om de tidigare har publicerats. Ge läsaren/mottagaren möjlighet att skilja mellan faktaredovisning och kommentarer."²

De finska journalistreglerna innehåller ett bra, förtydligande tillägg i deras motsvarighet till punkten ovan: "Journalister ska förhålla sig kritiskt till informationskällorna. Detta är särskilt viktigt i kontroversiella frågor, eftersom nyhetskällorna kan syfta till egen vinning eller till att skada andra."³

1 Foss, Katherine A: *Constructing the outbreak. Epidemics in media and collective memory*. University of Massachusetts Press, 2020.

2 Publicitetsreglerna finns på Journalistförbundets hemsida, sjf.se/yrkesfragor/yrkesetik/spelregler-press-radio-och-tv/publicitetsregler

3 Opinionsnämnden för massmedier, vastuullistajournalismia.fi/sv/journalistreglerna/

Public service, i denna rapport nyhetsmedierna Sveriges Television (SVT) och Sveriges Radio (SR), har som statligt finansierade medier en privilegierad särställning. De måste också följa reglerna i regeringens sändningstillstånd. SVT:s verksamhet ska enligt dessa: "(...) präglas av oberoende och stark integritet och bedrivs självständigt i förhållande till såväl staten som olika ekonomiska, politiska och andra intressen och maktsfärer i samhället."⁴

Fokus, metod och omfattning

I denna rapport har vi valt att fokusera på coronajournalistiken i Sverige. Det är alltså *inte* själva strategin eller regeringens/statens hantering av coronapandemin i Sverige som granskas, eller strategins effekter på exempelvis ekonomin eller folkhälsan.⁵

Svenska tryckta nyhetsmedier och dess pandemirapportering har bevakats med hjälp av mediearkivet Retriever under ett års tid, från april 2020 till april 2021. Där innefattas inte sändningar i SVT och SR, men public service nyhetssidor på nätet är inkluderade, det vill säga SVT.se/nyheter och så vidare. Även public service lokala nyhetssajter runt om i landet ingår, t.ex. svt.se/nyheter/lokalt/blekinge.

Specifika undersökningar kring exempelvis personer, vinklar och ämnen har utförts och presenteras genomgående i rapporten, samt i fotnoter och appendix. Dessa undersökningar har gjorts från datumet 30 januari 2020, dygnet då det första bekräftade fallet av covid-19 fastställdes i Sverige, fram till mars och april 2021.⁶

Centrala frågor som har undersökts inkluderar:

Hur har medierna hanterat det dubbla uppdraget att förmedla viktig myndighetsinformation under en kris, samtidigt som man förhåller sig kritiskt ifrågasättande och inte blir megafoner åt makten? Sändningstillståndet för Sveriges Television stadgar tydligt att public service-bolaget inte bara ska rapportera: "SVT ska granska myndigheter, organisationer och företag som har inflytande på beslut som rör medborgarna (...)."

Detta uppdrag får enligt sändningstillståndet inte påverkas av samhällskriser i fredstid, som coronapandemin:

⁴ Tillstånd för Sveriges Television AB att sända tv och sökbar text-tv, nedladdningsbart från regeringen.se/pressmeddelanden/2019/12/regeringen-har-beslutat-om-public-services-nya-sandningstillstand/

⁵ Sverige bilden, som påverkar ekonomin, kan man med fördel läsa om i Svenska Institutets regelbundna pandemirapporter, "Samtalet om Sverige i utlandet". Samtalet om Sverige i utlandet, Svenska institutet/Si.se, pågående rapportering; läses kostnadsfritt på si.se/samarbetar-vi/analyserar-sverige-bilden/samtalet-om-sverige-i-utlandet/

⁶ Exakt slutdatum varierar något beroende på vilken undersökning som företagits först.

SVT ska så långt som möjligt kunna behålla de fredstida strukturerna vid höjd beredskap. De bestämmelser om bolagets programverksamhet som intagits i tillståndsvillkor och medelsvillkor ska vara vägledande också för den verksamhet som bedrivs under höjd beredskap och vid fredstida krissituationer.⁷

Har mångfaldsprincipen beaktats, det vill säga, har många olika röster, kunskaper och åsikter fått komma till tals i en jämförbar mån? Som Dagens Nyheter uttrycker det i sin deklaration om den egna journalistiken: "Vi undviker att hårdvinkla nyheter och vi tar inte ställning i olika frågor. I stället strävar vi efter att så många sidor som möjligt ska få komma till tals vid en publicering."⁸

I sändningstillståndets sjätte paragraf, Innehållet i sändningarna, stadgas för Sveriges Televisions del: "SVT ska beakta programverksamhetens betydelse för den fria åsiktsbildningen och utrymme ska ges åt en mångfald av åsikter och meningsyttringar."

Och i paragraf åtta, Nyhetsverksamhet: "Nyhetsverksamheten i SVT ska bedrivas så att en mångfald i nyhetsurval, analyser och kommentarer kommer till uttryck i olika program."⁹

Vad anser mediebranschens aktörer själva att de har lyckats och misslyckats med i sin bevakning?

Vilka pandemirelaterade ämnen och vinklar har man missat?

Sammanfattningsvis: Klarar medierna i ett land som varit förskonat från långvariga kriser detta eldprov, att förhålla sig källkritiska och opartiska under en nationell påfrestning som coronapandemin?

Om bokens intervjuer

Intervjupersonerna har valts ut som representanter för olika delar av mediebranschen och relaterade sektorer, såsom medieforskning. De är som följer:

- 1 stor dagstidning – Martin Schori, chef Nyheter & Gräv, Aftonbladet
- 1 public service-organisation – Charlotta Friborg, programchef SVT Nyheter

⁷ Tillstånd för Sveriges Television AB att sända tv och sökbar text-tv, nedladdningsbart från regeringen.se/pressmeddelanden/2019/12/regeringen-har-beslutat-om-public-services-nya-sandningstillstand/

⁸ "Så jobbar DN med kvalitetsjournalistik", [dn.se 161019, dn.se/nyheter/nyheter-hem/sa-jobbar-dn-med-kvalitetsjournalistik/](https://dn.se/161019/dn-se/nyheter/nyheter-hem/sa-jobbar-dn-med-kvalitetsjournalistik/)

⁹ Tillstånd för Sveriges Television AB att sända tv och sökbar text-tv, nedladdningsbart från regeringen.se/pressmeddelanden/2019/12/regeringen-har-beslutat-om-public-services-nya-sandningstillstand/

- 1 opinionsinstitut – Torbjörn Sjöström, vd Novus
- 1 oberoende mindre tidnings publicist – Jörgen Huitfeldt, chefredaktör Kvartal
- 1 frilansjournalist – Philip O'Connor, multimediajournalist baserad i Stockholm
- 1 journalistikexpert – medieprofessor Christian Christensen, Stockholms universitet
- 1 profilerad lokaltidningsskribent – Sofia Mirjamsdotter, politisk redaktör Tidningen Ångermanland (TÅ)
- 1 expert som stått på andra sidan av mediernas frågor – Joacim Rocklöv, professor i epidemiologi vid Umeå universitet
- 1 representant för Folkhälsomyndigheten (Fohm),¹⁰ då denna myndighet omtalas av de intervjuade och granskas i rapporten – Anders Tegnell, statsepidemiolog.¹¹

Rapportens intervjuer har alla genomförts över telefon eller Zoom/Skype med start i januari 2021. Formatet är djupintervju, det vill säga ett längre och mer ingående samtal än kort fråga/svar. Alla intervjupersoner har godkänt sina citat. Intervjuerna varvas med undersökningar och nedslag i bevakningen.

Rapportförfattaren Lisa Bjurwald (undertecknad) har inte bara granskat mediebevakningen kontinuerligt under pandemiåret utan också regelbundet skrivit om den, bland annat i Journalisten och The Local. Svenska Dagbladets mediekronikör, Haparandabladets chefredaktör Axel Andén, har också bevakat medier och journalistik under pandemiåret. Andén medverkar här med ett utåtblickande kapitel om Finland, där intressanta likheter och skillnader i vårt grannlands coronajournalistik framkommer.

Trevlig läsning!

¹⁰ Notera att Folkhälsomyndigheten ofta omnämns under sin folkliga, mer välkända förkortning "FHM" i andra intervjuer.

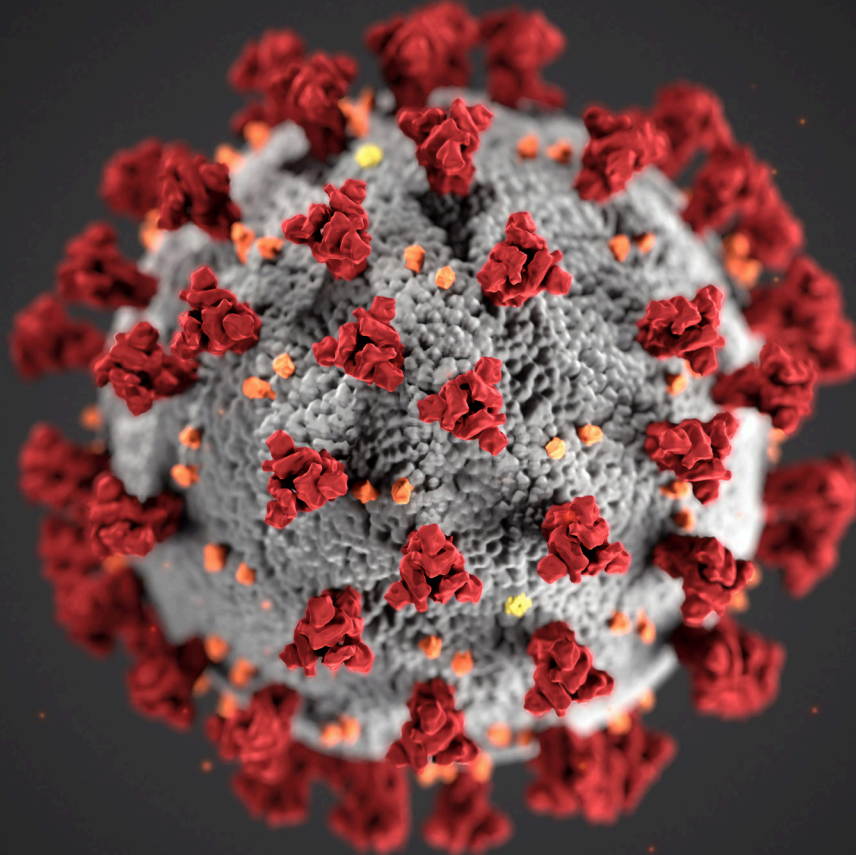
¹¹ Intervju inställd av Fohm. Ingen ersättare från myndigheten har ställt upp.

1. Tidslinje över den svenska coronajournalistiken

Den här granskningen har funnit att den svenska coronabevakningen haft olika journalistiska utmaningar under olika faser av pandemin. Vissa har varit övergående, andra ihållande. Vi kommer att titta närmare på dem i rapportens intervjuer, undersökningar och nedslag i specifika ämnen. I slutanalysen diskuteras vad som framkommer. För enkelhetens skull följer redan här en sammanfattande tidslinje över de fyra faserna.

Fas 1. Pandemiutbrottet

- Utbrottet i kinesiska Wuhan är en avgörande nyhetshändelse i Sverige och globalt. Den 31 januari 2020 bekräftas det första svenska fallet av det nya corona-viruset. Den 11 mars inträffar det första svenska dödsfallet.
- I mars går Kerstin Hessius, vd Tredje AP-fonden ut i Dagens industri med en debattartikel som gör avtryck i diskussionen. Hessius menar att en svensk nedstängning (*lockdown*) måste stoppas: "Om världen står still länge till och framför allt om vi inte vet att den snart ska öppnas igen, riskerar konsekvenserna att bli extremt stora för massor med människor över hela

världen. Miljontals liv kommer att slås i spillror och den välfärd vi har byggt upp under decennier kommer att raseras.”¹

- Snart – tidig vår – märks tendenser till ”coronanationalism”; patriotism och obalanserade toner i den svenska rapporteringen. En slags personkult byggs upp kring statsepidemiolog Anders Tegnell, som nu syns på dagliga, direktsända pressträffar. Hyllande texter publiceras där Tegnell bland annat jämförs med actionhjältar.
- Kritiska röster, som privatpersoner som visselblåser om äldre eller de så kallade 22 forskarna, möts av motstånd och misstänksamhet i medierna. Vetenskapstidningen Life Science Sweden ska våren 2021 beskriva det som att forskarna som inte gick på den officiella svenska linjen tvingades ”löpa gatlopp” i pressen.²

Fas 2. Sommarens respit

- I den svenska coronajournalistiken märks en nationell stolthet över vår internationellt sett unika linje, som uppfattas som framgångsrik. Rapporter

1 ”Kerstin Hessius: Avbryt nedstängningen – priset är för högt”, Dagens industri 200322, di.se/debatt/kerstin-hessius-avbryt-nedstangningen-priset-ar-for-hogt/

2 ”De 22 forskarna fick betala ett högt pris: ’Stolt att jag hade modet’”, Göransson, Anders, 200421, lifesciencesweden.se/article/view/787758/de_22_forskarna_fick_betala_ett_hogt_pris_stolt_att_jag_hade_modet?token=lhcui3jufwzr9t6hjeoasb66j5kukqvx

om långtidscovid är smolk i bägaren men bevakas ännu inte av medierna.

- Ett bristande ifrågasättande och en okritisk hållning till pandemins makthavare har kunnat skönjas sedan utbrottet; fortfarande tydligt, särskilt i personintervjuer.
- Mediala skygglappar märks inför den väntande andra våg som diskuteras stort av experter, inte minst internationellt.
- Coronanationalism: Sverige mottar i internationell press både kritik och hyllningar för sitt vägval. Ofta återges i svenska medier endast hyllningarna – gärna stort uppslagna.
- Bilden av Sverige har påverkats negativt av vårt vägval, som på vissa håll i omvärlden uppfattas som oförsiktigt, visar undersökningar. Svenska institutet rapporterar om en internationell studie gjord under sommaren 2020, som visar att 21,5 procent är negativt inställda till att resa till Sverige. Detta som svar på frågan: "Hur trygg känner du dig att resa till Sverige inom 5 år, baserat på landets hantering av hälsokriser?"³

Fas 3. Höstens och vinterns andra våg

- Medierna tuffar till sig när andra vågen är ett faktum. Coronakommissionens kritiska delrapport i december ger "tillåtelse" att bryta såväl politisk som medial borgfred.
- Tunga makthavare, däribland ministrar som i en strid ström kring julen 2020 bryter mot pandemirekommendationerna möter nu mothugg och ifrågasättande i medierna.
- Många viktiga ämnen, vinklar och aspekter av krisen är dock fortfarande underbevakade. Ansvarsutkrävande, kritiska följdfrågor saknas också ofta.
- Jämfört med vårens första pandemivåg ser vi nu en markant minskning av antalet "på plats"-reportage från intensivvårdsavdelningar och dylikt. Oklart varför, eventuell uttröttning, "känns gjort".
- Sverige har vid det här laget många tusen fler döda i pandemin än våra grannländer. Ibland sker enstaka publiceringar av typen: "Den 15 april

³ "Hur påverkas Sverige och andra länders anseende under en kris som coronapandemin?", Svenska institutet/si.se, si.se/hur-paverkas-sverige-och-andra-landers-anseende-under-en-kris-som-coronapandemin/

2020 avled 118 personer i covid-19 i Sverige. Här är livet som gick förlorat under ett av coronakrisens värsta dygn" (DN).⁴ Men ännu märks inga större, regelbundna satsningar på att likt internationell press ge de avlidna namn och ansikten.

Tidig vår 2021 och framåt

- SR Vetenskapsradion granskar en Facebook-grupp med kritiker av den svenska pandemistrategin och tecknar bilden av användarna som hot mot nationen.⁵ En våg av misstänkliggöranden mot svenskar som uttalat sig för utländska medier inleds. Yttrandefrihetsexpert Nils Funcke kritiserar SR:s publicering: "Det är i högsta grad legitimt att i ett forum på Facebook eller i vilket forum som helst diskutera och ifrågasätta den svenska strategin."⁶
- Ännu finns många underbevakade ämnen och vinklar i pandemirapporteringen, såsom drabbade barn, marginaliserade gruppers rättigheter i krisen, situationen i förorterna.
- Folkhälsomyndighetens presschef hyllar i Dagens Media Sveriges journalister: "Det är tack vare medierna som vi nått våra mål. (...) Vi har tillsammans förändrat samhället utan tvångsmedel."⁷
- Det finns en tydlig tendens i medierna att blicka bakåt – formuleringar som "under pandemin var det svårt att", sammanfattande publiceringar som "Ett år med pandemin" (Expressen 6/4) – trots att pandemin i högsta grad fortgår, i skrivande stund under den s k tredje vågen med mycket hög smittspridning. Sannolika orsaker är en normalisering av pandemin, ett starkare framtidsfokus tack vare vaccinet samt eventuell ämneströtthet.

4 "En dag, 118 liv", Canoilas, Viviana, Jones, Evelyn, Larsson, Linus och Sköld, Josefin, Dagens Nyheter 210613, [dn.se/en-dag-med-covid-19](https://www.dn.se/en-dag-med-covid-19)

5 "Dold Facebookgrupp försöker påverka svenska intressen utomlands", P1 Vetenskapsradion På djupet 210209, sverigesradio.se/artikel/dold-facebookgrupp-forsoker-paverka-svenska-intressen-utomlands

6 "SR om hårda kritiken: 'Vi är helt neutrala'", Scherman, Jan, Dagens Media 210210, dagensmedia.se/medier/radio-podd/sr-om-harda-kritiken-vi-ar-helt-neutrala/

7 "FHM-chefens hyllning: 'Det är tack vare medierna som vi nått våra mål'", Dagens Media 210215

2. Bland national-idoler och hobby-epidemiologer

Den svenska coronanationalismen var som starkast under våren 2020. Fenomenet existerar fortfarande i svensk journalistik. Numera tar det sig dock mer subtila uttryck än under coronapandemins första månader. Då kunde det låta så här.

Exempel på bristande proportioner i tongivande medier, våren 2020

"Tegnell – vår guide till galaxen. Statsepidemiologen kan bli vår nye nationalidol"
Lena Mellin, politisk kommentator Aftonbladet, 21/3 2020

Vi är på väg att få en ny nationalidol. Anders Tegnell. (...)

Att en statsepidemiolog blir en kändis och på väg att bli nationalidol tillhör undantagen. Men Anders Tegnell har nu i flera veckor fungerat som svenska folkets guide till galaxen, det vill säga färdledare i djungeln av besked om hur man ska hantera det nya coronaviruset. (...)

Särskilt gillar jag att han har svårt att dölja sin irritation över andra sakkunniga på området som inte delar hans uppfattning. Det är inte bara roligt, det inger också respekt.

"Coronahaveristerna är en skam för Sverige"
Victor Malm, kulturskribent Expressen Kultur, 15/4 2020

Gårdagens Aktuellt bjöd på en ovanligt klinisk studie av en klassisk haverist. Med på videolänk var Lena Einhorn, för länge sedan virolog men numera författare; veckor av uppdämd frustration skulle fram, och mot en fond av hemmets furupaneler och silvergardiner gjorde hon sitt absolut bästa för att skälla ut statsepidemiologen Anders Tegnell, på plats i studion. (...)

Stora gester, hårda ord, en liksom aggressiv, nervös energi som flödade genom rutan. Tvärsäker.

"Anders Tegnell är som hjälten i en äventyrsfilm"

Peter Kadhammar, kolumnist Aftonbladet, 18/3 2020

Ni som skriker på nätet borde skämmas. (...) Fienden har närmast sig i veckor nu. Min mejlkorg och den publika debatten är full av män som tappar nerverna och skriker: För guds skull - skjut! Vänta, säger hjälten. Du är galen! Du begriper ingenting! Vem har sagt att du ska bestämma! Vänta, säger hjälten. Han heter Anders Tegnell och är statsepidemiolog. (...)

Relaterat: Andra svenska skribenter hakade på Peter Kadhammars hjältekrönika. Två dagar senare, den 20/3 2020 skrev till exempel Björn Brånfelt i Sundsvalls Tidning:

Alltings 10 i topp

1. ANDERS TEGNELL

Sveriges nya landsfader. Klok, tryggt torr och härligt medieotränad. Som hjälten i en äventyrsfilm.

Daniel Nordström, chefredaktör Västmanlands Läns Tidning ekade i sin krönika i VLT samma datum (20/3 2020) under vinjetten "Tre heta":

Anders Tegnell

"Han är som hjälten i en äventyrsfilm." Så skriver Peter Kadhammar i en krönika i Aftonbladet. Ja, jag håller med Kadhammar: "Ni som skriker på nätet bör skämmas."

En tidig tveksam röst

"Tegnell-kulten visar en osund del av vår kultur"

Organisationen Ungdomsperspektivet, Expressen Debatt 24/6 2020

"Anders Tegnell hyllas som träskulptur", "Anders Tegnell har blivit mode – T-shirt, merch och tavlor", "Anders Tegnell – här är hans fru Margit" och "Anders Tegnell om att kallas landsfader". Artikelrubriker såsom dessa autentiska exempel har florerat flitigt i svensk nyhetsmedia de senaste månaderna.

Medan övriga världen debatterat svensk inrikespolitik har nämligen svenskarna förenats i en märklig personkult kring Anders Tegnell och ett förtroende för den statliga coronahanteringen Sifo kallat "anmärkningsvärt starkt".

Detta är i en situation där Sverige tydligt går emot den internationella strömmen, ett nästintill övertydligt uttryck för Sveriges pompösa nationella självbild och landets osunda konsensuskultur.

Hur vinden – eller kapporna – har vänt

"En sörja av motstridiga besked"

Lena Mellin, politisk kommentator Aftonbladet, 15/3 2021

Vagt, motstridigt – och fegt. Ett år in i coronapandemin har regeringen och myndigheterna fortfarande inte fått ordning på sin kommunikation. Den är usel. Munskydd, avstånd, vaccinplaner är en sörja av motstridiga och vaga besked.

"Rubriken förföljer mig – nu är det dags att pudla"

Victor Malm, kulturskribent Expressen Kultur, 21/2 2021

Jag skrev en hård text i april förra året. I den beskrev jag Lena Einhorn med ord som jag ångrar, särskilt de om en aggressiv, nervös energi. Den gavs dessutom en förolämpande och nedrig rubrik, Coronahaveristerna är en skam för Sverige. Det

var fel. (...)

Jag förbehåller mig dock rätten att inte bli imponerad av någon som väljer att i DN beskriva Stefan Löfven och Anders Tegnell som en modern Ludvig XIII och hans kardinal Richelieu (DN 27/1). Eller av andra, mer anonyma röster, som har kallat dem mördare, nazister, dårar, ja allsköns invektiv.

Normaliseringen av den sortens dumheter har gjort att man inte behöver söka sig till internets träckmarker för att höra att de borde ställas till svars för brott mot mänskligheten.

En närstudie av begreppet "hobbyepidemiolog"

Vad är det: Används nedsättande och i syfte att underkänna trovärdigheten hos en person som kommenterar coronapandemin och hanteringen av den, utan att för den sakens skull vara epidemiolog. Eventuellt ett grepp som är unikt för pandemidiskussionen; jämför avsaknad av etiketter som till exempel "hobbyrektor" i skoldebatten.

Hur ofta förekommer termen: Träffar per den 1 mars 2021 i mediearkivet Retriever: 231 stycken. 402 st. inkluderat liknande ord, d.v.s. "hobbyepidemiologer" i plural och dylikt.

Första gången ordet nämns under pandemin:¹ Den 5 april 2020, Dagens Nyheter. Rubrik: "Därför kan du inte lita på hobbyepidemiologernas diagram". Rubrik senare (okänt tillfälle) ändrad till "Vad varje hobbyepidemiolog bör veta".

Nu finns de överallt, de självutnämnda epidemiologerna. Den 10 mars publicerades en artikel med rubriken "Coronaviruset: Varför vi måste agera nu" som blev vida spridd på sociala medier, och nu har lästs fler än 40 miljoner gånger och översatts till 34 språk. Artikelförfattaren är utvecklingspsykolog och arbetar med marknadsföring, men tvekar inte att dra sina egna slutsatser om hur covid-19-pandemin kommer att utvecklas, utifrån fina diagram där han anger sig själv som källa till sina data.

Artikeln inverkan: Termen "hobbyepidemiolog" fick genomslag på bred front och användes – och används – sedermera som nedlåtande etikett på allehanda kritiker, experter och kommentatorer. Även den nedlåtande tonen i artikeln fick genomslag och upprepades sedan på många håll, inte minst i bevakningen av de så kallade 22 forskarna, som riktat kritik mot den svenska pandemistrategin.

¹ I denna studie används genomgående datumet 31 januari 2020 som startpunkt för den svenska mediebevakningen av pandemin, då det första svenska fallet upptäcktes detta datum. Det går förstås att mäta mediebevakningen med start både något före och något efter.

Exempel på fortsatt användning i medierna: Storintervju med statsepidemiolog Anders Tegnell med TT den 17 januari 2021, återpublicerad i tidningar över hela landet. TT frågar där Tegnell: "Under året har många haft åsikter om lösningar, och blivit sina egna hobby-epidemiologer. Vad tänker du om det?"

Bubblare: Amatörvirolog.

Kuriosa: SVT kunde i artikeln "Här är de nya coronaorden" (23/4-20) berätta att ordet "hobbyepidemiolog" dök upp i medierna redan 2017, i samband med rapportering om antivaccinrörelsen.

Journalistikprofessorns analys:

– Jag tror att uttryck som "hobbyepidemiologer" och liknande som riktats mot kritiker handlar mycket om dödsfallen under pandemin, säger journalistikprofessor Christian Christensen vid Stockholms universitet. Han menar att dödsfallen gjort pandemin till en starkt laddad fråga, till skillnad från andra politiska debatter, som ofta handlar om mer långsiktiga samhällsförändringar:

– Nu hade vi en akut situation där medierna varje dag rapporterade att "140 personer dog igår." Det blir en känslomässig fråga, något som rör liv och död. En del svenska medier har valt att tolka detta som att man måste vara expert för att yttra sig, att "säger någon någonting fel kan det leda till att människor dör."

3. ”Det är inte journalisters roll att öka förtroendet för staten”

I rapportens första intervju möter vi Christian Christensen, amerikanskfödd professor i journalistik vid Stockholms universitet. Under pandemin har han saknat en mer kritisk och granskande journalistik i svenska medier.

– Jag var mycket intresserad av mediebevakningen redan inledningsvis under pandemin, inte minst public service funktion, som jag studerar i min roll som medieforskare. Coronautbrottet råkade sammanfalla med en politisk diskussion om eventuella nedskärningar i public service. Det visade sig nu att en stor del av svenska folket förlitade sig på SVT och SR för att få information om det nya viruset.

– SVT sände ett långt program om vad man visste om covid-19 ditintills. Presskonferensen från Folkhälsomyndigheten, FHM, med flera blev en nästan daglig samlingspunkt framför skärmar och tv-apparater. Merparten av svenskarna gick också till SVT:s sajt om coronaviruset. Sveriges Radio och Sveriges Television blev helt enkelt *the go-to media organisations* i Sverige.

– Samma sak skedde med public service i andra länder – de blev en central del i befolkningarnas informationsinhämtning. Och eftersom det fanns en god vilja från alla politiska håll under de första två-tre månaderna av pandemin framfördes ingen kritik mot svensk public service, utan den diskussionen från tidigare på året sattes på paus.

Hur tycker du att public service lyckades med sin pandemibevakning?

– Jag tyckte inledningsvis att den var bra och tydlig, med besked om de svenska rekommendationerna, aktuella siffror och statistik, bevakning av FHM på samma tid varje dag, och upprepning av samhällsviktig information. Ur ett folkbildningsperspektiv skötte sig public service väldigt bra. Det förstärkte idén om SVT och SR:s roll i det svenska samhället.

– De första månaderna våren 2020 vann de också väldigt mycket på sin webbsida om corona;¹ den var jättebra, lätt att hitta, enkel att läsa, med mycket data och statistik och jämförelser mellan olika länder. Det konsumenterna ville ha, i det läget. Men i längden blev det inte lika bra.

Vad var det som inte blev bra?

– Man började sakna en blandning av statistik och internationell bevakning, och en diskussion om den svenska policyn. Public service har ett avtal med staten om att ägna sig åt nyhetsbevakning, och det är inte detsamma som "förmedling av information". De ska kritiskt granska makten. Det går inte att argumentera för att det blir "partiskt" eller "obalanserat"; utan kritisk granskning blir medierna bara vad man i USA kallar *stenographers of power*.

– Det var inte konstigt att vi under den inledande fasen såg ett ökat förtroende för myndigheter, för public service, för regeringen och för statsminister Löfven. I början av en nationell kris vill man som nation ha gemenskap, man strävar efter enighet. Men man vet att det där börjar rinna av över tid. När Sverige till skillnad från många andra länder fattade beslut om att *inte* stänga ned samhället – där hade medierna en chans att hoppa in och ändra sin bevakning, från mer informerande till att kritiskt granska *varför* makthavarna fattade dessa kontroversiella beslut. SVT och SR hade ändå haft två-tre månader på sig med den här frågan.

– Journalistikens roll är alltså att kritiskt granska makten, men samtidigt befinner man sig i en reell kris där man tvekar att undergräva stödet för regeringen, när den behöver det som mest. Men man bör ändå ifrågasätta beslut, inte från en partisk vinkel utan oberoende kritiskt: "Varför har ni fattat det här beslutet? Visa oss vad forskningen säger och på vilka grunder ni har bestämt er för detta." Det var det större problemet, anser jag. Medierna förmedlade dagligen vilka beslut som fattats, men inte varför.

¹ svt.se/nyheter/inrikes/senaste-nytt-om-coronaviruset, förf. anm.

På presskonferenserna ställde brittiska och tyska journalister frågor och följdfrågor som svenska medier inte ställde.

– Jag vet faktiskt inte varför det var så. I många andra europeiska länder ifrågasattes makthavarnas beslut dagligen av reportrar. Om en person inte svarar ordentligt måste man som reporter ställa frågan igen, eller formulera om den.

– Ta munskyddsfrågan som exempel. Plötsligt, efter nästan ett års tid gjorde Folkhälsomyndigheten en helomvändning. De borde då genast ha fått frågorna: "Varför har ni fattat det här beslutet?" Och så tre-fyra följdfrågor på det: "Har ny forskning tillkommit, i så fall, var kan vi ta del av den? Om ny forskning *inte* har tillkommit, betyder inte det att införande av munskydd i lokaltrafiken kunde ha skett för ett halvår sedan? Och varför har munskydd effekt på bussarna men inte på ICA?"

– Sommaren med dess skarpa nedgång av smitta blev en märklig kollision mellan svensk vänster och amerikansk libertariansk höger, som plötsligt hyllade Sverige för att ha "klarat av pandemin utan nedstängning av samhället". Det är lite konstigt, medgav några svenska skribenter, men överlag var det ganska tyst i medierna om att Sverige lyftes fram internationellt som en succé.

– Under hösten blev medierna mer kritiska. Det som hände var att sommarens lättnad med låga smittotal vändes till ökad smitta igen. Man började då titta tillbaka och såg, inte att myndigheternas information inte var sann, men att den ofta inte var konsekvent: "Så här sa ni i april och maj, hur ligger det egentligen till?", undrade många människor.

Christian Christensen. Foto: Stockholms universitet.

Hur tror du att Sverige bilden har påverkats?

– Jag skulle nog säga att den är skadad av detta, men då ska man samtidigt komma ihåg att Sverige bilden är baserad på en stereotyp av landet. När man i utlandet säger att "det är otroligt att sådant här händer i Sverige," då menar man ett fiktivt land med gammaldags socialdemokrati, där det råder total jämlikhet, sjukvårdssystemet fungerar perfekt, och så vidare. Det finns också en okunskap om svensk politik och svenska lagar; i Stockholm har vi till exempel borgerligt, inte socialdemokratiskt styre, och regeringen kunde inte stänga ned samhället, även om den hade önskat göra så.

– Den största skadan på Sverige bilden är det minskade förtroendet för en mytologisk svensk logik eller folkvett, ett *common sense*. Hur kan man i detta trygga, försiktiga land som infört säkerhetsbälte ha fått denna katastrof i äldrevården och så mycket högre dödstal än i övriga Norden?

– Eftersom den informerande och okritiska linjen i medierna höll i sig så länge, blev reaktionen väldigt stark när exempelvis Peter Wolodarski, DN:s chefredaktör publicerade sina artiklar med kritik mot den svenska linjen. De uppfattades då som mycket hårda. Inte heller oppositionspolitikerna hade då kritiserat regeringen och Folkhälsomyndigheten – det tog lång tid även för dem att komma med kritik.

– Det vi sett nu de senaste månaderna (uttalat i februari 2021, förf. anm.) är en splittring, men under de första åtta-nio månaderna hade vi ingen spänning alls. Kan det ha bidragit till att klimatet nu är mer hetsigt? Ja. Hade det varit en politisk

fråga från start hade vi möjligtvis sett en annan rapportering. Nu valde Sverige en väg baserad på vetenskap. Då blir det en annan mediedynamik.

Okritiskt förhållningssätt

Christian Christensen påpekar att i Storbritannien liksom i många andra länder var införandet av *lockdown*, att stänga ned samhället för att hindra smittspridning, ett politiskt beslut:

– Därmed var det mycket lättare för medierna att granska och kritisera besluten som togs av premiärminister Boris Johnson. Han har kritiserats hårt av journalister för att hatta fram och tillbaka med nedstängning av skolorna. Nu hyllas han för det mycket framgångsrika vaccinationsprogrammet; briterna vaccinerar i en otrolig takt. Stefan Löfven har inte alls haft det så. Men vem vet hur det hade sett ut om vi hade haft ett splittrat medielandskap som i mitt födelseland USA, med ett svenskt Fox News kontra ett svenskt CNN, till exempel.

Vilka har varit de huvudsakliga problemen med den svenska mediebevakningen?

– För det första, en bristande bevakning av hur viruset drabbat personer av invandrarbakgrund. Den höga smitta och de höga dödstal vi sett i Stockholm var konsekvensen av ekonomisk ojämlikhet. En person från Strandvägen som placeras i samma trånga förortsmiljö skulle också bli sjuk.

– Man diskuterade sjukdomen kopplat till svenska resenärer i italienska Alperna, men inte taxichauffören från Somalia som körde dem hem från flygplatsen. Så den aspekten är nästan skamligt underbevakad, skulle jag säga. Det var faktiskt flera utländska medier som skrev om detta innan svenska medier gjorde det. Etnicitet är en större del av den offentliga debatten i till exempel USA även i vanliga fall än vad det är i Sverige, det är en förklaring.

– Det andra problemet med bevakningen är att man borde ha haft ett mer kritiskt förhållningssätt till myndigheter och regering. Det är inte journalisters roll att öka förtroendet för staten. De ska förstås inte undergräva viktiga hälsobudskap till allmänheten. Men inget tyder på att det inte skulle gå att göra båda två samtidigt.

– Man kan inte vänta sig att medierna ska granska sig själva. Medierna är inte självkritiska alls, oberoende av vilket land man tittar på. Det tog ett decennium i USA innan man kunde diskutera bevakningen av Irakkriget. Men mediernas roll i detta är naturligtvis otroligt viktig. Det handlar om bilden av Sverige, men också om vad man får för information som medborgare.

4. Granskning av expertfyrklövern Tegnell, Frans, Giesecke och Wold

Den 29 november 2020 anordnar TV4 Nyhetsmorgon en pysselstund inför den kommande julhelgen. Tittarna inbjuds att skapa julänglar i form av tre av pandemins mediestjärnor: Anders Tegnell, nuvarande statsepidemiolog; Agnes Wold, professor i klinisk bakteriologi; och Emma Frans, vetenskapsjournalist och forskare.

Redan några veckor in i pandemin blev det tydligt att denna trio, tillsammans med tidigare statsepidemiologen Johan Giesecke, skulle komma att bli regelbundna medverkande som experter i tv, radio och tidningar i Sverige.

Men exakt hur ofta har de förekommit? Vem har medverkat flitigast? Här följer en undersökning i svenska nyhetsmedier gjord med hjälp av mediearkivet Retriever för tidsperioden 30 januari 2020 till 9 mars 2021.

Anders Tegnell

Antal gånger nämnd: 56 713 år 2020, 8 526 år 2021.

Antal gånger nämnd med sökorden Anders Tegnell AND covid: 26 885 gånger 2020, 4 928 gånger 2021.

Som jämförelse kan även nämnas att Sveriges statsminister Stefan Löfven nämns 57 915 gånger år 2020 och 11 180 gånger år 2021, det vill säga bara några hundra gånger fler än Tegnell. Socialminister Lena Hallengren, ansvarig för folkhälsa och sjukvård under pandemin förekom 28 648 gånger 2020 och 6 980 gånger 2021; ungefär hälften så ofta pandemiåret 2020 som Anders Tegnell.¹

Professor emeritus i epidemiologi. Före detta svensk statsepidemiolog.

Antal gånger nämnd med sökorden Johan Giesecke AND covid: 504 gånger 2020 och 15 gånger 2021.

"Tegnells mentor" och medierna

Med tanke på tidigare statsepidemiologen Johan Gieseckes omfattande mediemedverkan valdes en fördjupande research kring hans namn, perioden 30 jan 2020 till 5 mars 2021. Hur ofta får han kritiska frågor, vad uttalar han sig om, bjuds andra experter in för att kommentera hans påståenden?

¹ Båda sökta fr o m 30 jan 2020 till 9 mars 2021, samma period som Anders Tegnell.

Resultat: Generellt har Johan Giesecke haft en informerande roll och uttalat sig i rollen av expert. Det förekommer inte särskilt många kritiska följdfrågor, även om det finns några undantag.

I maj 2020 visar det sig att Giesecke agerar konsult åt Fohm och alltså inte är den oberoende expert han presenterats som. Det börjar skrivas mer kritiskt om just detta, han får även kritiska frågor kring hans träff med barnbarnen tidigare under våren 2020.

I ett sent skede av pandemin börjar medierna uppmärksamma att Giesecke agerat självsäkert (trots att han nu bevisligen haft fel i flera spekulationer och teorier) och han får av några journalister frågor om det är någonting som han funderat över i efterhand.

Tidslinjen över Johan Gieseckes medieredverkan fungerar som ett slags stickprov över hur väl svenska medier klarat att förhålla sig kritiska under en kris. Först i december 2020, nästan ett år efter utbrottet börjar den i pandemihanteringen mycket inflytelserika Johan Giesecke – av vissa till och med utpekad som personen bakom den svenska pandemistrategin – ifrågasättas och mötas av kritik på allvar. Se Appendix för kartläggningen i helhet.

Emma Frans

Antal gånger nämnd: 1 401 år 2020, 385 år 2021.

Antal gånger nämnd med sökorden Emma Frans AND covid: 411 gånger 2020, 165 gånger 2021.

Kommentar: I början av 2021 gav Emma Frans ut en dagbok: *Alla tvättar händerna – min berättelse från året då alla skyllde på varandra* (Volante). Där påpekar Frans att hon är vetenskapsjournalist, inte virolog, och att hon till och med själv vid ett tillfälle fått be SVT ta bort den felaktiga titeln "virexexpert".² Men det tycks inte ha bekymrat medierna, med tanke på de höga siffrorna för hennes medverkan som just pandemiexpert under coronaåret.

Emma Frans presentation på Karolinska Institutets hemsida är den mest lättviktiga av alla experter som undersökts för denna rapport, såsom professorer i virologi och experter med decenniers erfarenhet av t.ex. ebola:

² "En kvinnlig forskare inom immunologi som uttryckt hård kritik mot Folkhälsomyndigheten skriver en arg tweet om att jag tillskrivs titeln 'virexexpert'. Hon raljerar över att mina akademiska publikationer på virus bara innefattar en studie om könsvårter och hänvisar till en studie som jag varit medförfattare till som handlade om humant papillomvirus. Jag svarar att jag håller med henne om att jag knappast kan anses vara en expert på virus och skulle själv aldrig kalla mig 'virexexpert'. Jag kommenterade det hela som den vetenskapsjournalist jag också är, genom att redogöra för vad som sagts av WHO. Jag tog inte ut svängarna eller gissade om Sveriges situation utan gav ett referat. Men jag tar till mig av kritiken och hör av mig till SVT och ber dem korrigera min titel, vilket de gör."

Emma Frans är forskare vid Karolinska Institutet och en av Sveriges främsta folkbildare. Hon har skrivit flera böcker om vetenskapligt tänkande och hur man kan skilja på vad som är sant och falskt. Hennes specialitet är att förklara vad den senaste forskningen visar på ett pedagogiskt sätt.

Agnes Wold

Antal gånger nämnd: 1 898 år 2020, 461 år 2021.

Antal gånger nämnd med sökorden Agnes Wold AND covid: 735 gånger 2020 och 154 gånger 2021.

Kommentar: Då Agnes Wold liksom Johan Giesecke förekommer flitigt i svenska medier, men inte så ofta som väntat (särskilt inte i jämförelse med Anders Tegnell), gör vi en utökad undersökning kring hennes namn med stickprov av slumpmässigt utvalda intervjuer under coronaåret 2020/21 och kontrollerar hur ofta journalisterna ställer kritiska frågor/följdfrågor.

Mängdmässigt visar det sig att Agnes Wolds arkivträffar ofta är större intervjuer, ibland till och med på tidningarnas förstasidor och liknande. Ändå har medierna sällan bjudit henne motstånd, även vid kontroversiella ställningstaganden. Följdfrågor är sällsynta. Se Appendix för undersökningen i sin helhet.

Expertchattar med läsare

Då Agnes Wold regelbundet medverkar som expert i ej modererade läsarchattar, det vill säga en icke-publicistiskt granskad direktkontakt med en tidnings läsare, gör vi även en separat studie³ av hennes chattar, slumpmässigt utvalda för att representera hela coronaåret 2020/21.

Resultatet blir även där att kontroversiella uttalanden står oemotsagda – några exempel nedan. Ett sätt att uppväga detta hade varit att låta fler experter med olika kompetens medverka i dessa regelbundna chattar, så att inte en persons ord framträder som "lag".

Den 7 mars 2020 kunde Expressens läsare chatta med Wold. Hon får då bland annat frågan om vi behöver isolera oss; undvika folksamlingar, kollektivtrafiken m.m. Wold svarar att hon inte är någon smittskyddsexpert, men att hon inte tror det.

Den 11 april 2020 kunde Expressens läsare åter chatta med Agnes Wold. En läsare undrar vad hon har för råd till elever som är rädda för att bli smittade när skolan öppnar. Wold menar att elever inte behöver vara oroliga – det är gamla människor som blir smittade.

³ Se Appendix.

Den 7 juni 2020 publicerade Kvällsposten en chatt som läsare haft med Agnes Wold. En läsare skriver att denne har en nödvändig resa till Stockholm framöver och undrar hur farligt det är att åka tåg dit. Wold tycker inte att det är så farligt. Hon skriver också att hon inte vet hur det ser ut på tågen nu, då hon enbart åkt en gång sedan pandemin startade och då var det i princip tomt.

Den 5 december 2020 hade Expressens läsare möjlighet att chatta med Agnes Wold. "Läsare: Jag och min man har haft covid, vi är säkra på att barnen har haft. Kan vi riskfritt åka tåg och hälsa på far och morföräldrar över julen? AGNES WOLD: Jadå."

Kommentar: Agnes Wold har erbjudits möjlighet till intervju för denna rapport men meddelar att hon utför sitt arbete som "coronapedagog" på andra vis:

"Jag chattar, twittrar, föreläser och ställer upp på alla frågor från media som rör smittspridning och vaccination och liknande medicinska frågor och svarar på ungefär två journalisters frågor per dag. Det är hur jag har valt att göra min insats som läkare."

Wold säger också att hon är skeptisk till undersökningar som säger sig visa hur svenska medier prioriterat information framför kritisk granskning:

"Enligt mig en fullständigt vansinnig världsbild från medievärlden, som alltid kör sitt konflikt-narrativ. I en pandemi har folk panik och törstar just efter information och det är, enligt min mening, inte särskilt bra att ständigt försöka identifiera en konfliktlinje."

5. "Journalistik ska inte vara en popularitetstävling"

Philip O'Connor, ursprungligen från Irland, är multimediajournalist inom bland annat sport och politik. Han rapporterar om Sverige på frilansbasis för uppdragsgivare som Reuters. Som boende i Kista har han under många år reagerat på vad han ser som mediernas bristande bevakning av Stockholmsförorterna.

Under den första vågen var Järvaområdet, stadsdelarna Rinkeby-Kista och Spånga-Tensta, det värst drabbade området i Stockholm, både vad gäller dödsfall och antalet bekräftat smittade.¹

– Det är ett stort problem att medierna inte tilltalar människor med den bakgrund vi i förorten har. När journalister väl åker hit anläggs direkt ett utifrånperspektiv i rapporteringen. Det blir korta, menlösa nedslag – upp från tunnelbanan, ut på torget, hitta någon med slöja att prata med och sedan tillbaka till redaktionen i innerstan igen. Journalister som tyvärr inte vet vad de talar om ger sedan en felaktig bild.

– År 2013, långt innan pandemiutbrottet, var jag första journalist på plats under kravallerna i Husby. Jag ser i min mobil hur det skrivs och rapporteras – och hur

¹ "Järvaområdet lindrigare drabbat under andra covidvågen", SVT.se 16/2 2021, svt.se/nyheter/lokalt/stockholm/jarvaområdet-lindrigare-drabbat-under-andra-covidvagen

det inte alls stämmer med det jag ser rakt framför mina ögon. Då och nu saknas fördjupningen, *varför* något är som det är.

– Om vi nu spolar fram sju år till pandemin, hör jag hur Anders Tegnell och medierna direkt hoppar till slutsatsen att den höga dödligheten av covid-19 i förorterna beror på att man inte kan språket. Sedan utreder man inte vidare. Jag tänkte först också att okej, det kanske stämmer, men efter att ha pratat med folk här ute insåg jag att det var helt fel förklaring. En tjej sa till mig att "vi har ännu bättre information om viruset än [vita i innerstan]", för olika folkgrupper som exempelvis somalier delar information hela tiden via chattgrupper, och de har dessutom ett internationellt perspektiv.

– Två stora anledningar till att förorten blivit så hårt drabbad är i stället de yrken som är vanliga här, och de familjestrukturer som är vanligare i [mångkulturella] förorter än inne i stan. Taxichaufförer satt i sina bilar i 10-12 timmar eller mer varje dag, blev snabbt smittade och tog med sig viruset hem.

– I förorten bor man antingen i samma lägenhet alla tillsammans, eller i varandras direkta närhet, och alla umgås dessutom tätt och kontinuerligt. Men

den svenska pandemiresponsen har tagit noll hänsyn till det. Fem-sex barn i en trång lägenhet; hur ska du "isolera dig"? Hur ska du undvika kontakt med äldre när din farmor bor i samma lägenhet? Samma sak med påbudet om att "alla måste försöka jobba hemifrån". Hur ska en taxichaufför, bussförare eller spärrvakt i tunnelbanan jobba hemifrån?

Vad saknar du hos den svenska journalistkåren?

– Jag saknar inte bara kunskap om förorten och det som pågår här utan också nyfikenhet och intresse från svenska journalister. Problemet är att det pågått så länge att redaktionerna inte ens vet hur de ska göra.

– Ska man kunna ta tesen om att språkförbistring ligger till grund för den höga smittan i förorten, och sedan vända upp och ned på den, då måste man åka ut till Rinkeby, ringa runt till imamerna, gå och snacka med de på Folkets hus – men journalisterna har inte det här kontaktnätet, de har ingen aning om vilka de ska prata med. Och har du inte källor som journalist, då är du död.

– Efter Husby-kravallerna har den svenska journalistkåren haft många år på sig att bygga upp sina källor. Men de vägrade att lära sig läxan. Varför? De vill inte. Det finns ingen vinst i det. Journalister är bara intresserade av att göra reportage om förorten när det brinner.

O'Connor säger att han lägger skulden på public service för bristerna i rapporteringen:

– Expressen med flera, det är *business*, men public service har ett uppdrag. Visst finns lokala nyhetsförmedlingar och tidningar i förorten, men det här är nationella angelägenheter. Svenskar pratar om vad som händer ute i världen, journalister som Martin Schibbye skriver om internationella "*blank spots*", men vi ser inte vår egen svenska bakgård.

”Journalister är bara intresserade av att göra reportage om förorten när det brinner.”

Philip O'Connor berättar att han tryckt på "mute" i sociala medier sedan våren 2020:

– Tegnell sa att "tvätta händerna, håll avstånd och skydda våra äldre". På Twitter skrev jag då försiktigt att "jag vet inte om räcker". Direkt fick jag mothugg från svenska journalister. Det är ju inte rätt?

– Hur de 22 kritiska forskarna behandlades var också under all kritik – och de har dessutom fått rätt i sak. Från ungefär mars till midsommar 2020 gick det inte att ifrågasätta pandemistrategin alls, då var du illojal. Det var en slags nationell chauvinism.

Det finns en kritisk och ifrågasättande media på Irland och där tvekar inte journalisterna att ställa hårda frågor, fortsätter Philip O'Connor:

– "Det är några dåliga saker som har hänt", sade en makthavare nyligen, och blev rättad av journalisterna: "Nej, det är några dåliga saker som *ni* har gjort." Det är skillnaden mellan aktiva och passiva journalister.

Vad kan svenska medier och journalister lära av dem?

– Att journalistik inte är en popularitetstävling. Det här är inte fucking "Idol". Veldig många vill göra karriär på sitt eget namn. Allt för ofta vill vi synas själva, få retweets och likes. Vi säger till och med till journalister att "du måste bygga upp en profil". Men man måste göra det på rätt sätt, genom att granska och avslöja.

– *Tell truth to power* – att hålla folk ansvariga. Vi pratar ofta om *clickbait*-journalistik på internet, men faktum är att själva journalistiken inte har förändrats ett dugg, även om mediebranschen är helt annorlunda från förr. God journalistik har däremot sett likadan ut under 200–300 år.

– Vad vi kommer att lära oss av pandemibevakningen? Inte ett smack, tror jag. Det saknas en debatt om journalistik och medier i Sverige. Om jag kritiserar en text säger jag inte att "du är en dålig journalist och människa" utan bara att "jag håller inte med dig". Vi måste försöka separera det personliga från det professionella.

– Folkhälsomyndighetens linje i försvaret av strategin var att alla andra länder ändå skulle komma ikapp våra höga dödstal. Men nu är ju vaccinet här, och det skedde inte. Varför ställer vi inga frågor om det?

6. ”Vi är beroende av att folk vill säga saker på band, in i en kamera”

SVT Nyheters uppdrag är att ansvarsutkräva och rapportera sakligt. Det konstaterar programchefen och ansvariga utgivaren Charlotta Friborg, tidigare bland annat publisher på Corren.

– Vi var första svenska tv-team att rapportera från intensivvårdsavdelningarna i Norditalien och kunde visa otäcka bilder på hur hårt sjukdomen slår. Fortfarande fanns här personer som då menade att covid ”bara är som en influensa”. Men där låg folk svårt sjuka på överbelastade sjukhus, och då är Norditalien en välbärgad region med toppsjukhus. Så det var ett *wake-up call* kring hur det skulle kunna se ut även här.

Det blev tidigt känslomässiga övertoner i debatten kring pandemibevakningen, säger Charlotta Friborg:

– Det märktes väldigt tydligt, inte minst nu när vetenskapsreportrar inte vill fortsätta rapportera och forskare inte orkar fortsätta forska. Är det något vi behöver så är det mer kunskap. Jag tycker att det här är förfärande konsekvenser.

Är det något ni själva hade kunnat göra bättre?

– Jag tror att vi hade kunnat lyfta det nordiska perspektivet ännu mer än vi gjorde.

När Danmark stängde gränsen mot Sverige var det en extraordinär händelse. Vi rapporterade om den, men vi hade kunnat gå djupare, visa på skillnaderna och varför det sett så olika ut [under pandemin] mellan länderna. Sedan hade man också kunnat göra som en frilansare gjort och begära ut alla handlingar [i en fråga] och gå igenom dem minutiöst.

Är det något som inte blev bra?

– Det som varit frustrerande har varit ansvarsprincipen. Det finns så många instanser som har – eller inte har – ansvaret; en regering, en socialstyrelse, FHM, regioner och kommuner, olika utförare inom vården... Ytterst står en statsminister och säger sig ha ansvaret, men att få grepp om de olika ansvarsnivåerna har varit klart utmanande.

Hur har ni undvikit att enbart bli megafoner från myndigheternas och regeringens presskonferenser?

– Om det hade varit det enda vi gjort hade det varit en sak, men de har kombinerats med granskningar av både stort och smått som bygger upp en palett av journalistik. Beslutet att sända så många presskonferenser vi bara mäktat med har bidragit till transparens. De har också varit viktiga i en tid då många känner sig rädda. Sedan kan man lägga ansvarsutkrävandet i Aktuellt, till exempel, om det inte blev tillräckligt på presskonferensen.

Charlotta Friborg säger att de höga tjänstemän som SVT Nyheter ansvarsutkrävt agerat med ett väldigt stort självförtroende, och att de har varit obenägna att syna sina beslut:

– ”Vi gör rätt, i resten av världen har man blivit galna.” Den retoriken har ändrats nu. Så vi har gjort ett antal jämförelser av sägningar över tid för visa på denna glidning.

Har ni granskat själva strategin tillräckligt, inte bara sidospår som äldrevården eller de olika buden gällande munskydd?

– Huvudstrategin är att skydda de äldre, så det är inget sidospår. Och där har man ju misslyckats.

Hur har ni efterlevt principen om att medierna ska låta en mängd olika röster och vinklar komma till tals?

– En svårighet där är att vi hade en politisk borgfred under det första halvåret. Så politiskt fanns få kritiker, men de experter som kom fram är inte tystade. Snarare

Charlotta Friborg. Foto: Janne Danielsson, SVT.

tvärtom, de har varit inbjudna till olika studios. Sedan har de själva kanske inte haft möjlighet att medverka.

Friborg säger att SVT Nyheter aktivt har försökt beskriva den svenska strategin utifrån olika perspektiv:

– Vi hade med [tidigare statsepidemiologen] Johan Giesecke i början, sedan fick vi reda på att han hade ett så nära konsultkontrakt med FHM, och då kan du inte ta den rollen [som oberoende expert]. En utmaning för oss har varit att det har blivit ett så vansinnigt hårt samtalsklimat och debattklimat, och vi är beroende av att folk vill säga saker på band in i en kamera.

Är du nöjd med er bevakning av covidsituationen i förorterna?

– Allt kan alltid göras bättre. Vi har haft hjälp av våra lokalredaktioner, inte minst i Södertälje och Rinkeby. Vi var de första med att rapportera om att smittspridningen var störst i Rinkeby. Då fick vi kritik för att stigmatisera, men för oss har det hela tiden varit viktigt att hålla oss till faktabaserad rapportering.

Har ni haft tillräcklig geografisk mångfald under året, vad gäller övriga Sverige?

– På våren [2020] fick vi kritik för att vi var för Stockholmsfixerade. Men det

är här makthavarna sitter och det var här smittspridningen var som värst. Våra lokalredaktioner har varit till stor hjälp för att visa hur svårbegriplig smittspridningen har varit – i början var Norrbotten och Skåne helt förskonade, till exempel, men nu ser det annorlunda ut.

– Vi har också rapporterat om lokala fall av långtids-covid och vilket lotteri sjukdomen kan vara, att en stark, frisk person ändå kan drabbas hårt post-covid.

SVT Nyheters coronasajt har varit bland de mest besökta under pandemin:

– Ingen myndighet ville samla alla centrala uppgifter hos sig. Efter många försök insåg vi att vi inte skulle få uppgifterna om hur många som var inlagda på IVA. Vi har fått jobba hårt för att få bra datakällor. Det var också omöjligt att få ut siffror om överdödlighet på enskilda äldreboenden.

– Jag uppfattade inte att [myndigheterna] var så jätteengagerade i att hjälpa oss. Det var ganska bökigt. Våra smarta datajournalister lyckades få fram siffrorna genom att använda söktjänsten Ratsit som grund, men det är obegripligt att de inte gick att få ut som offentlig handling.

**”Efter många försök
insåg vi att vi inte skulle
få uppgifterna om hur
många som var inlagda
på IVA.”**

Det är illa att man inte försöker efterleva offentlighetsprincipen när en kris är som värst, säger Friborg:

– Vi har rapporterat om det, men kanske borde vi ha bullrat i branschpressen också. Redan är vi alltså där och tummar på principen – tänk om vi då skulle hamna i ett ännu mer allvarligt läge, att främmande makt angriper? Man har också gömt sig bakom patientsekretessen för att skydda chefer [i fall av missförhållanden inom vården].”

Ett vanligt argument under året, även från journalister, har varit att man inte kan utkräva ansvar för hanteringen av pandemin medan den ännu pågår. Hur ställer ni er till det?

– Nej, vi kan inte gå och vänta tills den är över. Men ibland när man ställer andra, sedan tredje frågan till ansvariga som inte vill svara, så märker man ju att man inte kommer vidare. Det här är den värsta svenska samhällskrisen sedan Andra världskriget, det tror jag att alla har förståelse för.

Vilka frågor tänker du redan nu att ni kommer behöva bevaka efter pandemin?

– Den ekonomiska uppbyggnaden, efter att Europas länder har fått enorma statssubventioner, blir dramatisk att följa. Och integrationsfrågorna, som pandemin har belyst. Det är ett nytt klassamhälle vi ser konturerna av.

– Sedan är 2022 ett valår och den politiska temperaturen kommer att öka. Det är en utmaning för oss att de beslut som berör människor allra mest fattas på kommunal och regional nivå, men folk engagerar sig mest i riksdagsvalet. Hur ska vi synliggöra den lokala och regionala nivån?

Friborg menar att både journalister och vanliga medborgare tycks sakna kunskap om den svenska förvaltningsmodellen och att det blivit extra tydligt under pandemin:

– Det finns en laddad fråga kring regionernas vara eller icke vara som vi bör synliggöra. Som det är nu finns till och med olika information i olika regioner om hur man ska boka sin vaccinationstid.

Hur bevakar ni den pågående massvaccineringen?

– Vi har hjälp av våra duktiga datajournalister, som gör tydliga visualiseringar av bland annat de stora regionala skillnaderna i vaccinationstakten. Samtidigt är "tvålen som undflyr en" de tider man uppgett kring när vaccineringen ska vara klar. Jag tror att det finns en annan bild att teckna efter pandemin.

Hur tänker du då?

– Vi kommer ut ur det här med en tilltufsad Sverigebild. Vi är något av Nordens tillsynsmän och har en självbild av att vi är bäst på det mesta. Nu är damskidåkning det enda vi är med i matchen om... Allvarligt talat blir det troligtvis en form av rannsaking. De andra länderna är snabbare på vaccinering, med mera. Det blir ett slags "så vad är vi?". Och vi tycks vara halvbra på det mesta. Inte bäst, men inte heller sämst.

Charlotta Friberg, chef SVT Nyheter om starten av pandemin:

– Det började redan i januari som en utrikesnyhet för oss. Vår korrespondent i Peking rapporterade från Wuhan och av en slump var vår reporter i Mellanöstern på plats i Iran, som snabbt fick en mycket stor smittspridning. Så vi var väldigt tidigt inne i detta som en utrikesnyhet.

– Man läste då försäkringar [i svensk press] om att det här viruset skulle minsann inte ta sig någonstans nära oss, men om vi hoppar fram till sportlovet vecka 9-10 – jag var själv ledig vecka 10 – så satte vi i riksnyhetsledningen oss ned vecka 11, och jag minns att jag sa att "har ni något annat inbokat så är det bara att boka av". Nu gällde det akuta frågor: Hur kan vi säkra vår nyhetsrapportering om Sverige drabbas? Många medarbetare kan insjukna. Hur smittar det här viruset, hur tryggar vi arbetsplatsen?

– [Nyhetsmässigt] var det en fascinerande tid. Vi kunde ha 10 nyhetsflashar som slog ned på en och samma dag, flygplan som stod still på marken och platser i Kina där man svetsade igen dörrar för att viruset inte skulle ta sig ut. Samtidigt kom det allt närmare Sverige. Sportens värld ställdes in, så vi kunde kalla in sportreportrar för att hugga in på nyheterna. Vi lade ned ett stort arbete på att säkra back-up-kedjor i personalen och isolera arbetslag, så att de inte skulle smitta varandra.

– Jag trodde inte att vi skulle sitta med bevakning av det här ett år senare. Att vi behövde bygga resiliens stod tidigt klart, men ett års tid? Nej, det såg vi inte framför oss. Annars brukar kriser följa en viss logik. Så blev det inte med pandemin.

7. ”Våra motbilder har varit nästan helt ointressanta för medierna”

Det tongivande opinionsinstitutet Novus får alltid medialt genomslag för sina undersökningar. Men under coronapandemin vändes allt plötsligt upp och ned. Vd Torbjörn Sjöström ger sin syn.

– Vi gjorde vår första undersökning i januari. Då hade det precis börjat puttra i Wuhan. Än så länge var det bara en perifer händelse. Den 31 januari fanns ett enda konstaterat fall i Sverige. I mars fick vi en allmän spridning av covid 19-viruset och då inledde vi vår bombmatta av undersökningar.

– Jag insåg ganska snart där på våren att det enda som kan fånga upp det som sker med smittspridningen, det är riktiga statistiska undersökningar. Och att göra populationsuppskattningar kring vad människor tycker och tänker är precis det vi sysslar med. Att mäta folkhälsan är på så sätt detsamma som alla andra undersökningar.

– Mäter man bara dem som söker vård eller hamnar på sjukhus blir mörkertalet stort. Är man inte akut sjuk utan kan kureras sig i hemmet under någon vecka, som vid en förkylning eller influensa, då är det enbart självskattande undersökningar som våra som fångar upp dessa fall. Det vill säga, undersökningar som inte utgår från vårdplatser, utan där medborgarna själva skattar sin hälsostatus.

– Snart märkte vi dock något som aldrig har hänt förut: intresset för våra

undersökningar var i princip noll. Mediernas bevakning var obefintlig. Vanligtvis brukar en typisk Novus-undersökning leda till 5–10 unika artiklar i alla de stora tidningarna och kanske 50 artiklar runt om i landet via TT. Vi behöver aldrig sälja in undersökningar eller ringa upp medierna eller liknande. Så den här nya responsen, eller bristen på den, var och är obegriplig.

– Vi började göra tusentals intervjuer med svenskar varje vecka och är nu uppe i 70 000 unika intervjuer. I april 2020 upptäckte vi att det borde ha funnits varningsflaggor redan i november 2019, eftersom vi hittade svenskar som då besökt sjukvård akut för något som sedan visade sig vara covid. Det här har det inte funnits något medieintresse för, och finns fortfarande inte.

”Intresset för våra undersökningar var i princip noll. Mediernas bevakning var obefintlig.”

Ni var tidiga med att rapportera om att människor inte blev friska efter att ha insjuknat i covid-19?

– Ja. I mitten av april 2020 upptäckte vi de långtidssjuka [i covid]. SVT vaknade först i september 2020. Då började också andra medier skriva. Det som hände i april var att vi noterade att gruppen som inte blev friska ökade. En stor andel blev helt enkelt aldrig friska från covid.

– I undersökningen ökade vi längden på hur länge man varit sjuk – först fyra veckor, sedan fem veckor, sex, sju... Sedan blev det fånigt. Vi satte punkt vid [att ha varit sjuk i] över 10 veckor.

– På våren 2020, när vi rapporterade om hur många som varit sjuka i covid-liknande symptom i längre än 7-8 veckor, frågade Folkhälsomyndigheten mig hur många som brukar vara sjuka så länge i Sverige.

– Bristen på befintlig offentlig statistik har medierna inte heller uppmärksammat – tvärtom. I förra veckan (februari 2021, reds. anm.) höll jag en presentation för Coronakommissionen, som utreder de åtgärder som tagits mot covid-19 i Sverige. Jag konstaterade där att man var väldigt snabb i medierna på att följa och rapportera om nya dödsfall, men är du 85 år och avlider av corona betyder det inte att du skulle ha levt för alltid om inte viruset funnits. I västvärlden dör vi

inte av hög ålder utan alltid av en sjukdom.”

Varför är statistik kring antal smittade och tillfrisknade viktig?

– För att få en mer rättvisande bild av verkligheten. Det räcker inte att räkna dödstalen, det är avgörande att snabbt rapportera om ålder, antal multisjuka och så vidare. Utan denna statistik och med endast presentation av antal döda blev medierna tidigt fixerade vid dödstalen, och den fixeringen har aldrig riktigt släppt.

– Socialstyrelsen var väldigt långsam att få fram siffror om ålder och underliggande sjukdomar. Jag tror att när mer statistik väl kom, så var journalisterna så inne på dödstalen och hade fastnat i en viss story, att de bara fortsatte på det spåret.”

De missade sjuka

Medierna och det offentliga rummet har haft svårt att ta till sig existensen av långtidscovid, menar Torbjörn Sjöström.

– Det reflekteras sedan i hur de som insjuknar blir bemötta. Långtidssjuka passar inte heller in i bilden som myndigheterna fört fram. När man i början sa att ”9 av 10 kommer inte ens att märka att de haft corona” menade man att 9 av 10 kommer inte vården veta ha varit sjuk. Det handlar alltså om ett fokus från vården, inte från individen. När en överväldigande majoritet inte söker vård, existerar de inte heller som sjuka.

– SVT snappade alltså upp vår rapportering om långtidssjuka i september 2020, ett halvår in i pandemin. Det var tydligt att media inte begrep vad vi på Novus höll på med. Ändå finns det många journalister som själva har haft covid och inte blivit friska på lång tid, eller som har kvarvarande symptom. Vår undersökning då visade att det kunde röra sig om 160 000 svenskar som led av långtidscovid, fler idag förstås.

– Det är klart att det är ett folkhälsoproblem och att det borde ha rapporterats om långt tidigare. Samtidigt är det bra att det togs upp till slut. Långtidscovid tror jag är det riktigt stora problemet med corona, något som hela världen kommer upptäcka och behöva hantera långt efter att vaccinet bromsat den ökande smittspridningen.

– Det underliggande här tror jag är mediernas skifte mot livebevakning. Man fokuserar på underhållning och på att chocka läsaren. Den reaktion man får från läsarna blir allt mindre balanserad. Vissa läsare börjar, ibland med rätta, tro att journalisterna är idioter. För journalisten blir det till slut rutin att bara jaga "klickbeten".

"Vissa läsare börjar, ibland med rätta, tro att journalisterna är idioter"

Hur har Novus hanterat det du beskriver som ett bristande medialt intresse?

– Vi har fått bli våra egna publicister. Vi har publicerat på vår egen hemsida och försökt lyfta fram fakta som ger en motbild till mediebilden.

– Bara ett av många exempel: När det talats och fortfarande talas om att folk inte följt rekommendationerna. Vi ser i undersökningarna att svenskarna visst har skött sig. I Stockholm, som utmålades som den "värsta" platsen, var man till och med bäst på att följa restriktionerna.

– Folket blir en underdog när opinionsinstitutet blir en underdog. Vi driver inga egna teser utan lyfter upp det svenskarna säger och tycker. 85 procent av svenskarna vill ha fakta och förklaring av nyheter. De här siffrorna ger en helt annan bild av vad folket vill ha av medierna, jämfört med vad medierna faktiskt ger oss idag.

– Det finns mentala förväntningar hos mediekonsumenterna om vad medierna ska göra – men de har slutat göra det jobbet för länge sedan. Man har bara inte berättat det för folket.

TORBJÖRN SJÖSTRÖM OM SPELET OM MUNSKYDDEN

– Efter sommaren hade vi ganska stor smittspridning, men FHM meddelade att det var "dags att öppna upp". Då började många undra om det inte var läge för munskydd även i Sverige? En majoritet i våra undersökningar trodde att de hjälpte att minska smittspridningen. Men sedan körde myndigheterna en ganska kraftig kampanj mot munskydd, och när vi gjorde våra mätningar i september visade det sig att stödet hade gått ned. Så man lyckades vända opinionen.

– I januari 2021 införde myndigheterna plötsligt munskydd i lokaltrafiken. Och så blir de förvånade att folk inte använder det i så hög utsträckning som de nu önskar? Att många inte följer rekommendationen nu, är ju tveklöst på grund av att FHM med sin egen information under året som gått motarbetat användningen av munskydd.

Barn och långtidscovid

Flera intervjupersoner, som Torbjörn Sjöström på Novus, nämner missade vinklar i medierapporteringen. Det är också ett problem som märks i denna rapports granskning av pandemiåret. Här undersöks en sådan mindre uppmärksammas aspekt av pandemin, som rör den svenska folkhälsan idag och framöver: barn som drabbas av den debilerande följsjukdomen långtidscovid.

Sökning gjord för perioden 2020-01-31 till 2021-02-25 i mediearkivet Retriever.¹

- **Första texten/inslaget publicerat:** 25/9 2020, tidningen ETC
- **Antal artiklar/inslag på sökorden barn och långtidscovid:** 74 artiklar
- **Antal inslag i radio/tv/webb-tv på sökorden barn och långtidscovid:** 22 inslag varav 2 är en läkare som svarar på tittarfrågor
- **Totalt antal artiklar och inslag:** 96 inslag
- **Hur många är opinion, debatt eller liknande:** 7 artiklar

¹ Detta är ett resultat av sökning i Mediearkivet (Retriever), det är inte 100 procent säkert att all medierapportering i Sverige finns med. Metoden är samma som i rapportens andra undersökningar, skillnaden här är att resultaten närstuderats och sorterats i högre grad än i många andra sökningar (vilket här varit möjligt p g a det låga antalet träffar).

- **Hur många är nyheter:** 89 artiklar/inslag varav en artikel enbart refererar till en tidigare debattartikel
- **Hur är de fördelade över tid:** Första gången det dyker upp är i ETC 25/9 2020. Sedan tas det upp ytterligare 16 gånger innan 2020 tar slut, resterande artiklar/inslag är från 2021. då dyker det upp en gång i januari och resterande gånger i februari.
- **Vanligaste innehållet:** En stor del av resultatet består av återberättandet av en intervju med Malin Ryd Rinder, överläkare på specialistmottagningen för långtidssjuka barn i Stockholm, som SVT gjorde. En hel del rapportering tar även upp barnläkaren Jonas F Ludvigssons fallstudie i ämnet.

Därutöver handlar bevakningen främst om hur regioner förbereder mottagningar för att kunna behandla barn som drabbats. Även "case" med enstaka drabbade barn förekommer. Det informeras också i korthet om att även barn kan drabbas; detta i faktarutor och dylikt i anslutning till artiklar om vuxna som drabbats av långtids covid.

Kommentar: Det tog lång tid innan det internationellt sett uppmärksammade ämnet långtidssjuka barn slog igenom i den svenska nyhetsbevakningen. En tänkbar anledning är att vi i Sverige inte testade barn förrän hösten 2020, vi höll skolorna öppna och det underströks ofta av myndighetspersoner att barn inte riskerade att bli allvarligt sjuka.

8. Kritiska blickar mot Sverige

Vad sysslade den där tysken med?

I Sverige finns idag bara en handfull granskare av granskarna och mediefrågor är underbevakade i press, radio och tv. Men det betyder inte journalister är ointresserade av andra *journalister* – tvärtom. Bland det mest spännande är när vi får spegla oss i en utländsk reporters ögon. Men fallet med "presskonferenstysken", public service-bolaget ARD:s Nordenkorrespondent Christian Stichler, sticker ut. För när svenska journalister började skriva artiklar om "tysken som ställer Tegnell mot väggen" (DN 31/3 2020), framträdde de egna tillkortakommandena desto skarpare.

En anledning till att Christian Stichler väckte så stor uppmärksamhet var kontrasten mellan hans mer klassiska, tuffa journalistiska attityd och den försiktiga ton som då rådde i stora delar av den svenska journalistkåren. Frågorna i en intervju med Anders Tegnell i Enköpings-Posten den 4 april 2020 ger en bild av den typ av välvilliga frågor svenska reportrar ställde och länge fortsatte att ställa till statsepidemiologen:

Är det jobbigt att bli avkrävd gissningar hela tiden? (...)

Plötsligt blir vi avbrutna av en man som passerar oss och ropar:

– Jag känner igen dig från media! Tegnellen! Du gör ett bra jobb!

Anders skrattar och vi fortsätter intervjun: Möter du mycket kärlek från folket?

ARD:s korrespondent valde en annan linje. Vid de dagliga presskonferenserna ställde Christian Stichler samma fråga upprepade gånger till Anders Tegnell; en internationell metod vid makthavarintervjuer som är mindre vanlig här, med undantag för exempelvis hårdkokta grävprogram som Uppdrag Granskning och Kalla Fakta.

Frågan löd: Kan covid-19 smitta även under inkubationstiden, innan den smittade hunnit få några symptom? Det visade sig att den obekväme tysken gjorde rätt i att

”ställa Tegnell mot väggen,” för att citera DN. Folkhälsomyndigheten kom nämligen att ändra sin hållning och följde den europeiska smittskyddsmyndigheten ECDC i att erkänna förekomsten av smitta under inkubationstiden.

Svensk Norgebevakning under pandemin

De frekventa nålsticken mot våra grannländer, som klarat pandemin bättre än Sverige, är tydliga tecken på coronanationalismens fortlevnad. Eftersom Norge har markant färre dödsfall än Sverige är det befogat att undersöka i vilken mån svensk medierapportering lyckats reflektera detta och berätta om hur och varför vårt grannlands pandemistrategi tycks mer effektiv.

En sökning på Norge AND covid för perioden 30/1 2020 till 5/4 2021 ger 12 426 träffar. Undersökningen måste därför avgränsas rejält och vi väljer en enskild månad mitt i pandemin, när hotet från den andra vågen dessutom seglar upp: oktober 2020. För den månaden får vi 738 träffar, som delas upp i positiv respektive negativ ton/vinkel. Övriga klassas som neutrala.¹

Resultat:

- Negativa träffar: 26 st.
- Positiva: 10 st.
- Neutrala/övriga: 616 st.
- Uteslutna: 86 st.

Exempel på uteslutna träffar är främst icke-artiklar av typen delårsrapporter och kallelser: ”Kallelse till extra bolagsstämma. Vi bygger nytt i Norge. Med anledning av covid...”²

En av de positiva träffarna är ett referat av en utländsk tidnings Norden-granskning:

”Politico: Sverige gjorde bort sig under coronapandemin”

Omni 18/10 2020

¹ Exempel på positiv ton/vinkel: ”En ny förödande våg av smitta hotar – gör rätt nu”. 26 läkare och forskare uppmanar på Expressen Debatt 26/10 svenska makthavare att lära av pandemihanteringen i Norge och Finland, som båda har flera gånger lägre smittspridning än Sverige.

Exempel på negativ ton/vinkel: ”Svenskar blir coronamobbade i Norge”, GT 22/10. Utdrag: ”Fördömen: 'Svenskar kommer med covid'”. Många tidningar, såsom GT och Expressen plockar upp värmländska tidningars rapportering om ”svensk mobbningen” på andra sidan gränsen.

Exempel på neutral ton/vinkel: ”Så ska Norge rädda handbolls-EM”, SVT Nyheter 29/10. SVT rapporterar om Norges förslag på lösningar för att sportarrangemanget ska kunna genomföras.

² Inkluderat i den största gruppen ”neutrala/övriga träffar” är utöver rak nyhetsrapportering om covid och Norge, såsom att smittan ökar, även artiklar som exempelvis en intervju med en norsk artist, där ordet ”covid” bara nämns i förbigående. Det är också värt att notera att många av de träffar som klassats som neutrala tillhör mycket små publikationer som nyhetsbrev, berör finansnyheter (”Norska Nel tecknar avtal med statkraft”, Di 30/10) och/eller är samma grundartikel av nyhetsbyrå TT, publicerad i flera tidningar (”Toppnotering av smittade i Norge”, TT 30/10).

Enligt alla objektiva mätningssverktyg har Sverige gjort bort sig under pandemin. Det skriver Politico när man rangordnar hur de europeiska länderna har klarat av coronakrisen hittills.

Landet, som enligt progressiva länge har varit den gyllene standarden för hur man leder ett land, gjorde bort sig med covid-19, skriver sajten, som menar att Stefan Löfven lämpat över ansvaret på Anders Tegnell.

Skribenterna är desto mer imponerade av Danmark, Norge, Finland och Island – länder de benämner som Norrskenet.

I "Norges kritik: Ni har inga åtgärder mot importsmitta" (Kvällsposten 18/10, Expressen 20/10)³ har reportern kontaktat Norges smittskyddsdirektör Frode Forland och fått ett uttalande om vad Forland ser som konkreta faktorer för Norges lyckade strategi. Däribland att landet har en smittskyddsläkare i varje kommun.

En kort passus i Svenska Dagbladets artikel "Andra våg i Europa – men det finns lyckoländer" (5/10) är den andra av blott två positiva träffar som skrivits av svenska journalister själva:

I Norge är läget däremot fortsatt stabilt med runt 100 nya coronafall varje dag. Där fokuseras snarare på en uppluckring av strikta regler. Från den 12 oktober får exempelvis restauranger servera alkohol efter midnatt, och maximalt 600 personer samlas utomhus. Där lokala utbrott sker, som Oslo, råder fortsatt strängare regler.

Svenska medier visar sammantaget under stickprovets period ingen nyfikenhet kring att undersöka vad som fungerat i vårt grannland och varför.

Finska publicister om coronabevakningen

Finland stängde stora delar av samhället, bland annat skolorna, den 16 mars 2020. Senare samma månad stängdes hela regionen Nyland och längre fram under våren även gränsen mot Sverige i omgångar. Hur har pandemin bevakats av de finska medierna, och vad finns det för likheter och skillnader jämfört med den svenska bevakningen?

De som uttalar sig är tre centralt placerade redaktörer som har bevakat pandemin i Finland och även i Sverige. Intervjuare och författare till Finlandsdelens slutkommentar är chefredaktören och mediebevakaren Axel Andén.

³ Samma grundartikel räknad två gånger, publicerad med viss variation.

”Journalister bör hålla fast vid sin roll från dag ett”

Petja Pelli är biträdande utrikeschef på Helsingin Sanomat, Finlands största morgontidning. Han var tidningens Sverigekorrespondent fram till augusti 2020. Under coronapandemin har han bott både i Stockholm och i Helsingfors. Han är fascinerad av att två så lika länder har valt så olika vägar, men frågar sig också om medielogiken ibland har gjort för stor sak av skillnaderna.

– Bilden av pandemi-hanteringen i Finland är statsminister Sanna Marin omgiven av andra kvinnliga partiledare eller ministrar. De ledde oss redan från början och tog tuffa beslut, som att stänga ner hela Nyland.

Detta till skillnad mot Sverige, där politikerna ställde sig i bakgrunden och lät experterna på Folkhälsomyndigheten

leda. Petja Pellis bild är att medierna i de båda länderna agerade på ungefär samma sätt i pandemins inledning:

– Pandemin var en chock, och det blev mycket *rally around the flag* i båda länderna. Journalisterna ville främst vidarebefordra det som politiker och myndighetspersoner ville få fram. Men det tillståndet varade nog längre i Sverige. Jag kände att svenska journalister inte frågade så hårt, i alla fall inte när det gällde de svåraste frågorna.

Pelli nämner som exempel att den svenska journalistkåren köpte budskapet att Sverige framför allt varit för dåligt på att skydda de äldre, och inte ifrågasatte mer om det kunde bero på den stora smittspridningen i samhället. Han tycker inte heller att svenska journalister ifrågasatte idén om att låta viruset spridas i samhället under kontrollerade former; var syftet att uppnå flockimmunitet?

– Det här är exempel på några självklara kritiska frågor som kunde ha ställts lite tydligare och vassare i början.

Ett annat exempel han tar upp är att Anders Tegnell ofta jämförde Sverige med länder på kontinenten som Frankrike, Spanien och Storbritannien, men mer sällan med länder som liknar Sverige, som Finland, Norge, Danmark och Tyskland:

– Det har varit mycket att han tryckt upp till exempel Storbritanniens siffror och sagt, "så här illa är det i alla fall inte hos oss".

I Finland granskades myndigheternas agerande redan under våren 2020, säger Pelli. Bland annat ett misslyckat inköp av munskydd från Kina och att inresebegränsningarna stred mot de finska grundlagarna. Det som bevakades kritiskt var framför allt undantagslagarna och inskränkningarna i den personliga friheten:

– Journalisterna hittade nog tillbaka till sin roll lite snabbare i Finland.

"Det var som att om man inte jobbade för Folkhälsomyndigheten kunde man inte veta någonting."

Den finska oppositionen stod precis som den svenska bakom regeringen – i början. Sedan har den varit splittrad, där Sannfinländarna tycker att åtgärderna varit för mesiga medan delar av den traditionella högern velat öppna upp samhället igen. Petja Pellis bild är att de som kritiserat coronahanteringen behandlats mer respektfullt i finska medier än i svenska:

– Jag blev lite förvånad när de 22 kritiska forskarna i Sverige ifrågasatte åtgärderna och man nästan skrattade bort dem, att de ansågs oseriösa. Det var som att om man inte jobbade för Folkhälsomyndigheten kunde man inte veta någonting. Men när smittan spreds mer blev det annorlunda.

Som Sverigekorrespondent och utrikeschef har han kämpat för att inte drabbas av "coronanationalism":

– Jag har verkligen försökt undvika landskampsmentaliteten och intalat mig att vi alla står på samma sida, mot viruset. Men jag skulle ljuga om jag sa att det inte var en anledning till att det stått så mycket om Sveriges coronahantering i finska medier.

Samtidigt, berättar han, fanns det inledningsvis en tvekan i den finska offentligheten.

– I början var det mer avvaktande, att Sverige kanske ändå var klokare som

räddar ekonomin och inte begränsar människors frihet så mycket.

En sak som både finska och svenska medier missade i början var att invandrartäta områden drabbades hårdare, och när det väl började uppmärksammas var det ofta med fel förklaringar, enligt Petja Pelli:

– Då handlade det om att [invandrarna] inte fått eller uppfattat informationen rätt. När det kanske egentligen handlade mer om att de bor tätare, har jobb där de måste åka kollektivt och träffar fler människor på sina arbetsplatser.

Han tycker också att många missade att Sveriges agerande delvis berodde på institutionella strukturer, att det finns ett stort motstånd mot ministerstyre i Sverige, och att det inte fanns några lagliga möjligheter att exempelvis utlysa undantagstillstånd.

– Det ångrar jag att jag inte beskrev tidigare under pandemin.

”Redaktionerna kände att de behövde hjälpa regeringarna.”

Den största lärdomen för Petja Pelli är att det är viktigt att hålla fast vid det journalistiska kärnuppgiftet redan från början:

– Redaktionerna kände att de behövde hjälpa regeringarna och tydligt sprida vad de ville förmedla. Skulle något liknande hända igen hoppas jag att journalisterna redan från dag ett håller fast vid sin roll. Att de ifrågasätter regeringens agerande och fångar upp kritiska röster. Och kanske att medierna också har ett ansvar att inte ge för mycket bränsle åt nationalism, när det faktiskt är alla länder mot viruset.

Han tycker att det är fascinerande att två så lika länder valt så olika vägar, men är också lite kluven till hur detta bevakats. Att medielogiken ibland har gjort för stor sak av skillnaderna:

– Har vi understrukt skillnaderna för mycket, dragit för hårt på dem? Det var inte sant som många utländska medier beskrev det i april, att Sverige inte gjorde någonting alls. Men i mars 2020 var det väldigt stora skillnader. Vi stängde skolorna. Vi stängde Nyland. Vi gjorde saker som var helt otänkbara [före pandemin] och det chockade folk rejält. Jag tror att den chockeffekten hade

större effekt än åtgärderna i sig. "Nu händer det något som är så stort att de stänger skolorna och Nyland." Det gjorde att folk förstod allvaret och förändrade sina beteenden.

"Nordiska medier har varit väldigt följsamma"

Lena Skogberg är biträdande ansvarig utgivare på Hufvudstadsbladet, Finlands största svenskspråkiga dagstidning. Hon har följt utvecklingen i Sverige och Finland och har under 2020 bott i Danmark av familjescäl, vilket innebär att hon har tre nordiska länder att jämföra mellan. Hon tycker att medierna har varit väl följsamma i alla tre länderna, men att kritiken kom tidigare i Sverige.

– Vi [finländare] har en väldigt hög beredskap för kriser, efter våra krig med Ryssland bland annat. När det gäller står vi upp som en, och det var vad som hände i inledningen av pandemin.

En klar majoritet av finländarna stod bakom de hårda åtgärderna, som att militärer bevakade landets gränser. Under våren 2020 kom kritiken nästan bara från jurister och författningsexperter. Riksdagens grundlagsutskott satte också ner foten några gånger. De avvikande rösterna behandlades genomgående med respekt och fick komma till tals i medierna, enligt Lena Skogberg.

Politiker, opinionsbildare och medier stod i början också bakom den finska linjen. Men under hösten 2020 upphörde borgfreden och från partier och opinionsbildare på högerkanten kom kritik mot de hårda restriktionerna och krav på att samhället skulle öppnas upp så att inte ekonomin skulle ta mer skada. Bland annat blev det en konflikt mellan den socialdemokratiska statsministern och Helsingfors borgerliga borgmästare som ville öppna upp aktiviteter för barn. Det ledde till att även medierna valde olika sidor, och maktkampen vanns till slut av statsministern.

I Finland märkte Lena Skogberg en viss "coronanationalism" under våren, framför allt i jämförelserna med Sverige:

Lena Skogberg. Foto: Niklas Tallqvist, HBL.

– Den allmänna uppfattningen då var att svenskarna inte var riktigt kloka. Medierna jämförde dödstal och vi bröstade upp oss. Efter sommaren upphörde det, då blev bevakningen mer kritisk mot den finska linjen.

Förutom jämförelserna med Sverige har hon saknat internationella jämförelser:

– Jag tycker att finska medier har varit lite dåliga på att titta på andra länder och hur de hanterade pandemin. Det var för lite internationella utblickar. Det var navelskådande och lite egoistiskt. Artiklar där vi jämfört Finland med andra länder har haft extremt hög läsning, så det var en miss att inte ha mer sådant.

Hon tycker också att mediernas relation till myndigheter och beslutsfattare har präglats av stor respekt, kanske för stor:

– Jag kan nog ifrågasätta om vi som journalister har fullföljt vårt uppdrag att granska och ta fram fakta. Många gånger har vi blivit megafoner åt makthavarna. En mediekritisk diskussion har uppstått först nu i Finland.

”Många gånger har vi blivit megafoner åt makthavarna.”

Efter sommaren började det komma fler kritiska röster, och mediernas bevakning blev också mer kritisk. Men medan den svenska kritiken gick ut på att åtgärderna varit för milda gick den finska kritiken ut på att de varit för hårda. En kritik som däremot känns igen från Sverige är att pandemireglerna varit för svåra att förstå och att olika lagar inte varit på plats när de behövs. När dessutom olika regioner satt in olika åtgärder har det blivit förvirrande för allmänheten:

– Medierna har anklagats för att rapportera för mycket om olika juridiska turer som blir förvirrande för folk. Folk vill ha klara besked om vad de ska göra.

Lena Skogberg har som tidigare nämnts tre nordiska länder att jämföra mellan. Hennes bild är att Danmark och Finland har agerat väldigt lika under pandemin:

– I början låg Finland kanske 14 dagar efter Danmark med sina åtgärder. Båda länderna har haft kvinnliga socialdemokratiska statsministrar som pekat med hela handen och haft en hård politisk styrning.

I Sverige har det varit den socialdemokratiska statsministern som velat hålla

samhället öppet, medan högeroppositionen krävt tuffare åtgärder:

– Sverige går på tvärs med så mycket annat. Det är fascinerande hur olika det är.

En annan betydande skillnad är att Folkhälsomyndigheten fick stor makt över besluten i Sverige:

– Myndighetspersoner har fått framträdande roller i Danmark och Finland också, men inte i närheten av den roll som Anders Tegnell fick i Sverige. Det har inte varit myndigheterna som bestämt i Finland.

Finlands statsminister Sanna Marin var nästan alltid med på presskonferenserna undervåren, ofta tillsammans med en rad ministrar. Hon har under hela pandemin varit den största auktoriteten och har åtnjutit ett mycket högt förtroende.

– Medierna har varit väldigt följsamma och inte ifrågasatt särskilt mycket. Inte oppositionspartierna heller i början. Alla slöt upp bakom linjen i både Finland och Danmark. Det gjorde de kanske i Sverige också, men kritiken kom snabbare i Sverige, även om den var väldigt smal i början. Som Peter Wolodarski på DN och de 22 kritiska forskarna. I Danmark och Finland fanns inte sådan kritik alls i början.

Efter sommaren har kritiken mot det egna landets strategi ökat i samtliga tre länder. Och de politiska besluten verkar ha följt kritiken.

– Och nu verkar Sverige gå åt motsatt håll. Finland och Danmark börjar närma sig där Sverige var i början av pandemin, medan Sverige börjar närma sig där Finland och Danmark var i början av pandemin. Till slut möts vi väl kanske på mitten.

”Med Sveriges dödssiffror hade det varit katastrofstämning i finska medier”

Erja Yläjärvi har under pandemin varit chefredaktör för kvällstidningen Iltalehti. I april tillträder hon som chefredaktör för Hufvudstadsbladet. Hon har också skrivit om skillnader i mediebevakningen mellan Sverige och Finland. Bland annat att den svenska bevakningen varit mer positiv trots en allvarigare situation.

En kvällstidning har fingret på samtiden och känner sin publik. Iltalehti är inget undantag:

– Finländarna ville ha hårda begränsningar och bestämda politiker. I början var alla mycket lydiga. Sverige framhölls som skräckbilden, även om det också fanns röster som sade att Sverige kanske skulle klara sig bättre i längden. Jag trodde själv det i början.

I Finland har både politikerna och medierna haft inställningen att varje dödsfall är ett stort misslyckande, säger hon. För Iltalehti var det därför en utmaning att inte bli för alarmistiska. De bestämde sig tidigt för att inte lyfta enskilda dödsfall utan försöka ge hela bilden:

– Om vi skulle ha gjort reportage om varje människa som dött och intervjuat anhöriga skulle det se ut som att väldigt många dött i Finland, och det var inte sanningen. Däremot är det intressant att det inte varit fler sådana artiklar

i Sverige, där det är väldigt många som har dött. Skulle vi ha haft Sveriges dödsiffror skulle det ha varit total katastrofstämning både i den politiska debatten och i medierna.

Nu när medierapporteringen i hela världen har börjat handla mer om vaccinet, den kommande sommaren och om att öppna upp samhället igen har de finska medierna varit kvar i undergångsstämningen, säger hon, trots att stora delar av Finland nu återgått till ett ganska normalt liv.

– Medierna i Sverige har en mycket mer positiv rapportering, trots att Sverige har drabbats betydligt hårdare, det är väldigt intressant. Sverige är nog generellt mer optimistiskt och framåtriktat. I värsta fall blir det lite Bamseaktigt, att allt blir alltid bra hur vi än gör. I Finland tänker vi att allt bara blir värre och värre. Här vill vi vinna kriget först, inte förrän då törs vi tänka framåt.

Men kanske har det varit för mycket åt andra hållet i Sverige, fortsätter hon:

– Att det jublades för mycket för tidigt. Jag blev lite häpen i höstas när smittspridningen gick upp att det inte fick något genomslag i medierna eller i debatten. Att många verkade acceptera att det hände igen.

I Sverige har Aftonbladets nyhetschef Martin Schori sagt att redaktionen bestämde sig för att avvakta med granskningen tills den akuta fasen var över.

– Så tänkte aldrig vi. Men finska medier var inte heller så ifrågasättande i början, det gällde oss också. Det var svårt att vara ifrågasättande innan vi fått bilden klar. Det var nog först på hösten som den verkliga granskningen kom igång.

**”Jag blev lite
häpen i höstas när
smittspridningen
gick upp att det inte
fick något genomslag
i medierna eller i
debatten.”**

I Finland gällde kritiken framför allt nedstängningen, om det var rimligt med långtgående åtgärder när dödstalen var låga. Granskningarna gällde lagförslag som var dåligt förberedda och åtgärder som var ologiska eller feltajmade.

Den massiva informationsinsatsen från det officiella Finland har fyllt en viktig funktion, men kan också ha lett till att medierna blev lite passiviserade:

– Myndigheterna och politikerna var överallt och pratade, och bara att följa alla utspel och presskonferenser tog mycket resurser. Det blev väldigt mycket officiella källor den första tiden. Och det var nästan alltid någon som talade från en maktposition. Vi tappade fantasin lite.

Exempelvis tycker hon att de missade att bevaka konsekvenser av nedstängningen, som barn som inte fick vara i skolan, äldre som dog ensamma, de som blev deprimerade.

– Vad händer med journalistiken på sikt när vi bara jobbar hemifrån? Vi har varit ute på fältet, absolut, men ju längre det pågick och desto längre vi satt hemma och jobbade, desto mer blev det att vi satt och ringde myndigheter och experter. Redan innan pandemin var trenden att det blev för mycket skrivbordsjobb. Vi måste komma ihåg det viktigaste: Att ta oss ut och göra andra jobb än de väntade, att leta efter andra källor.

Slutsatser

I Finland kom åtgärderna tidigt och kraftfullt, och både smittspridningen och dödstaten har varit låga. Om kritiken i Sverige har handlat om att åtgärderna har varit för milda har den i Finland främst handlat om att de har varit för hårda. Ändå verkar mediebevakningens kronologi ha varit ungefär densamma: Först en period när medierna spred information från officiella källor, sedan en period av mer ifrågasättande, sedan de tyngre granskningarna.

Kritiska röster kom fram i ett tidigt skede i Sverige, i alla fall på ledarsidor och debattsidor. De kritiska frågorna från journalister verkar däremot i högre utsträckning ha kommit tidigare i Finland. Det går att spåra en viss coronanationalism i Finland, inte minst har den manifesterats i många jämförelser med Sverige, som efter inledande tvekan betraktats som ett skräckexempel.

En viktig lärdom är att medierna måste försöka hålla fast vid sin kritiska roll redan i början av en kris, även om det är som svårast innan bilden har klarnat. Det verkar också finnas en fara i att myndigheternas generösa informationsarbete och regelbundna presskonferenser slukar alla resurser och i någon mån passiviserar redaktionerna.

9. "Det blev en slags konsumentservice-journalistik"

På Aftonbladet startade pandemi-bevakningen försiktigt när det först svenska fallet kom, och därefter på allvar i och med det första svenska dödsfallet. Det berättar Martin Schori, chef för nyheter och gräv på tidningen.

– Även om det var en multisjuk person blev det då plötsligt ett extremt stort intresse som ju varade i månader i sträck. Vi hade precis som alla andra fått in rapporter dessförinnan, men experterna menade att "det här är ingenting". Till slut hittade vi någon som sa att "det här kan bli en global pandemi". Sedan drog de dagliga svenska presskonferenserna igång. Jag personligen bevakade inga av dem, men såg de första 10, eller någonting sådant.

Du har sagt att ni inte ställer era bästa frågor där utan sparar dem till senare?

– Ja, vi kanske underskattade att presskonferenserna blev något slags event.

I en forskningsrapport (mars 2021) berättar du att Aftonbladet "under inledningen av pandemin medvetet höll en försiktig linje för att ge information och service till läsarna, utan att skrämma upp folk. Granskningen kom igång i april."¹ Varför inte granska och bevaka kritiskt från start?

¹ Ur rapporten "Journalistik i coronans tid", Truedson, Lars (red.), Institutet för mediestudier mars 2021, mediestudier.se/publikationer/journalistik-i-coronans-tid/

– Det här var ju ett helt nytt virus. I början tycker jag ändå att de här frågorna om beslut som att stoppa olika flyg, "varför gör inte vi så här som det här landet?", de ställdes. Men vi märkte att det blev ett extremt hårt tryck, folk ville veta "vad är de första symptomen?" och liknande. Då kände vi att vi har inte oändliga resurser, så det blev en slags konsumentservicejournalistik. Man ställer kritiska frågor, men nöjer sig med svaren. Sedan har vi som väldigt många andra också prioriterat en snabb nyhetsbevakning.

Martin Schori säger att alla svenska mediehus utom public service satsar på prenumeranter, i Aftonbladets fall heter tjänsten Plus.

– Det man ser att läsarna vill betala för är genomarbetad journalistik. Vi har redan börjat satsa åt det hållet och på specialiseringar, och även om vi har folk som bevakat hälsa och medicin länge är de inte jättemånga. Det var inte heller de reportrarna som gick på presskonferenserna, för idag krävs flera kompetenser; att vara snabb, tv-kompetens och så vidare.

"Vi har prioriterat en snabb nyhetsbevakning."

Kanske borde de snabba nyhetsreportrarna få möjlighet att specialisera sig?

– Vi identifierar olika områden just nu och krim, medicin, politik, där stärker vi upp igen efter att under en lång tid ha dragit ned på specialistroller.

Men ni rekryterade inga medicinreportrar under pandemiåret?

– Det finns inte så många, vi väntade nog på att det skulle gå över. Först efter tre månader förstod vi att pandemin inte skulle ta slut så snabbt.

"Granskningsbenet borde ha börjat springa tidigare även på Aftonbladet",² menar Hanna Olsson Berg, chef för er Breaking News-desk. Varför började ni inte granska tidigare?

– I början, säg den första månaden, var det svårt att göra. Det var så nytt och våra granskande reportrar körde på med andra grejer, som vi tänkte publicera när det här hade lagt sig. Sedan när vi förstod att det inte kommer lägga sig

² Sagt vid lanseringsseminarium den 11 mars 2021 för rapporten "Journalistik i coronans tid", Institutet för mediestudier mars 2021.

gjorde två av våra reportrar en jättegranskning av tusen äldreboenden³ – och då var vi igång.

Granskningen publicerades den 30 juni 2020 och granskade problemen retroaktivt, genom jämförelser av dödssiffror för våren 2019 kontra våren 2020.

Har ni haft en tillräcklig mångfald av experter, kommentatorer och åsikter i er pandemibevakning?

– Jag kommer ihåg att det satte sig ganska snabbt en bild av att det som andra länder gör är politik, det är politikerna som bestämmer, men det vi gör här är att lyssna på experterna. Vi har haft "Norges Tegnell" [smittskyddsdirektör Frode Forland] i jättemånga intervjuer. Vi har också rapporterat mycket om forskningsstudier och utblickar.

Har de regelbundna presskonferenserna i Fohm:s och regeringens regi påverkat vilka andra experter ni använder, eller om ni alls använder dem?

– De är såklart väldigt tillgängliga hela tiden, och när det händer något måste man ha experter – och man måste ha medievana experter. Då blir det ofta en liten grupp kvar. Man börjar med myndigheterna, sedan kanske man söker sig utåt. Sedan finns det ju de här som varit kritiska, som de 22 forskarna, och sagt att de aldrig får vara med. Men Björn Olsen (professor i infektionssjukdomar, expert på fågelinfluensa, reds. anm.) var ju jämt intervjuad.

³ "Så sköt dödstalen i höjden på äldreboendena", Aschberg, Richard och Sandberg, Mattias, Aftonbladet 200630, aftonbladet.se/nyheter/a/3Jr6Pe/sa-skot-dodstalen-i-hojden-pa-aldreboendena

Martin Schori anser att kravet på medievana ofta gör att skaran intervjuade experter smalnas av, oavsett fråga.

– Det får jag nog säga är ett återkommande problem, att finns det två eller tre personer som du vet är snabba på att återkoppla, svarar spetsigt och har god medievana – och då ringer du dem. Det kan gå rundgång i experter. Då tänker reportrarna ibland att "nu testar jag någon ny", och så hör de inte av sig på några timmar, de pratar länge och säger inte så bra saker... Då väljer du ändå en av de gamla inkörda nästa gång.

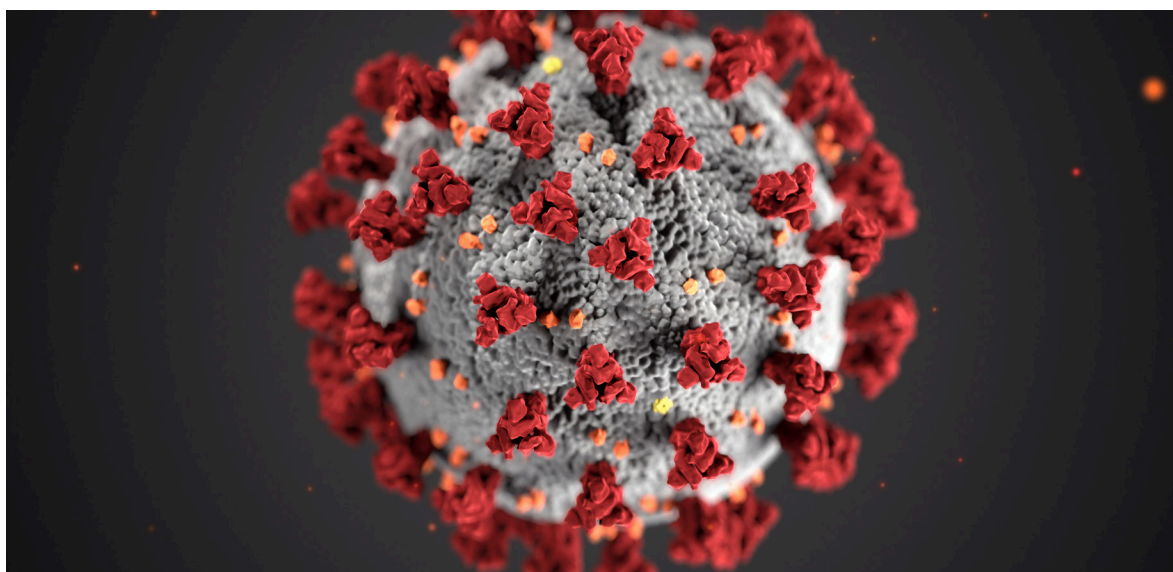
I en intervju med Dagens Media om pandemibevakningen (23/2 -21) ger du svenska medier överlag ett högt betyg, 7 av 10. Vad får Aftonbladet underbetyg i?

– Jag tror att vi kanske saknade specialreportrar, inom många ämnen. Och som sagt, att vi gärna hade kommit igång tidigare med gräv.

Den 17 mars -21 toppades Aftonbladets sajt med en braskande rubrik som löd: "Smittspridningen skenar i Norge". I ingressen kunde man läsa: "Coronaspridningen i Norge fortsätter att öka. Nu har landet för första gången drabbats av över 1 000 nya smittade på ett dygn – totalt 1 156 nya fall."

Samtidigt saknades en central uppgift i artikeln, och även i övrigt på Aftonbladet. se:s sajt: att Sverige vid samma tidpunkt hade högst smittspridning i hela Västeuropa. Näst högsta, om man räknar in Estland till väst i stället för öst. Källa: ECDC.

Norge befann sig långt ned på samma lista över smittfall och har också mycket lägre dödstal; publiceringsdagen 17 mars 2021 hade "bara" 641 personer avlidit i Norge, medan Sveriges dödstal samma dag uppgick till 13 172.

Blir inte sådana rubriker och artiklar missvisande, när vi själva ligger så mycket sämre till?

– Nej, det håller jag inte med om. Vi försöker skildra trender i smittspridningen, och om det skenar i Norge är det väldigt relevant att berätta om det. Jag ser sådana argument rätt ofta i sociala medier, men man måste kunna rapportera om händelser utan att behöva säga att "här och där är det värre". Många läser in politik och konspirationer i vår bevakning.

Är du nöjd med Aftonbladets Norden-bevakning under pandemin?

– Ja, vi har varit i Norge flera gånger, så fort det gått att åka dit. Vi har ofta intervjuat deras smittskyddsläkare. Inte så mycket om Finland, men Finland tror jag är underbevakat överlag i Sverige. Svenskar känner nog att de har mer gemensamt med Norge, och även Danmark, på grund av språket.

"Man måste kunna rapportera om händelser utan att behöva säga 'här och där är det värre'."

Varför har ni inte haft regelbundna porträtt av de avlidna, endast enstaka nedslag med någon eller några personer? De tusentals döda är nästan osynliga i svenska medier.

– Som du säger har vi haft nedslag men inte något regelbundet. Vi hade en intervjuserie med anhöriga och har någon gång försökt visualisera lite med ljus och sådan grafik. Men jag tror att det är något kulturellt [i Sverige]. Man märker det ofta med mord. Man närmar sig inte de anhöriga, medan anhöriga från Mellanöstern sörjer öppet på ett annat sätt. Vi har nog tänkt att "det där tar vi sen", efter pandemin. Men vi kommer aldrig till det där "sen:et".

Känner du dig nöjd med Aftonbladets bevakning av de hårt drabbade förorterna?

– Nej, även om det har skildrats. Vi är ju svaga i de områdena generellt. Det finns två journalistiska instinkter som spelar in här: Har vi gjort det en gång så är det gjort – och har någon annan gjort det jävligt bra, vilket Expressen har i det här fallet, så är det också gjort.

Den 7 februari 2021 granskade Aftonbladet mailväxlingen mellan pandemins nyckelpersoner, som Anders Tegnell och Johan Giesecke. Varför dröjde det ett år?

– Dels har vi gjort mindre granskningar, nu gjorde vi ett jättegrepp. Dels tar det sjukt lång tid för FHM att lämna ut material. Vi har fått ut det bakvägen. Ibland kan man få ut handlingar efter någon timme, men här talar vi snarare veckor och månader. Även om FHM har varit bra och tillgängliga för intervjuer, har de varit extremt långsamma på det här. Men man får överklaga och fortsätta att ligga på.

Vad kommer Aftonbladet att bevaka efter pandemin?

– Vi har pratat om det men har hela tiden fått ställa in, eftersom pandemin pågår. Men det är otroligt mycket; det finns ju nästan ingenting som inte har påverkats. Och det är klart att det kommer att komma en efterdebatt med olika ansvarsutkrävanden. Sedan har vi riksdagsvalet 2022. Vården kommer naturligtvis att bli en stor fråga där. Liksom läget för hela den unga post-corona-generationen.

10. En mångfald av röster och åsikter? Experter i svensk pandemibevakning

Intrycket efter daglig mediekonsumtion under pandemiåret är att expertfyrklövern Anders Tegnell, Agnes Wold, Johan Giesecke och Emma Frans vars medieverkan granskats i tidigare kapitel står för en stor del av experters medverkan i svenska medier under pandemiåret.

Men stämmer verkligen intrycket? Kanske har medierna visst klarat att uppfylla mångfaldsprincipen, det vill säga att låta en mängd olika personer, åsikter och insikter komma fram under coronakrisen, så att läsarna, lyssnarna och tittarna får ett så brett perspektiv som möjligt på en fråga?

Medieundersökning av 10 svenska professorer i epidemiologi¹

En första jämförelse med de fyra framträdande experterna ovan görs med de totalt 10 svenska professorer i epidemiologi som finns listade på Wikipedias sida med samma namn. Så här blir resultatet, först med en upprepning av jämförelsepersonernas medieförekomst:²

¹ sv.wikipedia.org/wiki/Kategori:Svenska_professorer_i_epidemiologi. Alla är kontrollerat korrekta.

² Slutdatum varierar med någon dag per olika sökningar då de utförts vid olika tillfällen, men alla har samma startdatum. Slutdatum är alltid i mars 2021. Variationerna har befunnits vara mellan obefintliga till mycket små.

1. Anders Tegnell

Antal gånger nämnd: 56 713 år 2020, 8 526 år 2021

2. Agnes Wold

Antal gånger nämnd: 1 898 år 2020, 461 år 2021

3. Emma Frans

Antal gånger nämnd: 1 401 år 2020, 385 år 2021

Vissa epidemiologiprofesser visar sig endast förekomma i artiklar under pandemiåret som tar upp deras primära forskningsområde, såsom barn eller cancer. Dessa är: Hans-Olov Adami, professor emeritus i cancertepidemiologi och tidigare prefekt vid KI. Sven Cnattingius, professor i reproduktionsepidemiologi vid KI. Juni Palmgren, professor emeritus vid KI forskar i statistisk metodik och förekommer inte alls.

De professorer som intervjuas och uttalar sig om covid i sin yrkesroll är Tove Fall, Johan Giesecke, Joacim Rocklöv och Lars Weinehall, den senare främst om Västerbotten.

De vars namn förekommer i artiklar om covid men inte som "experter" på liknande sätt: Anders Ekblom, Marcello Ferrada de Noli, Anneli Ivarsson.

Lista över experters mediemedverkan, rangordnat efter antal träffar:

1. Johan Giesecke

Professor emeritus i epidemiologi. Före detta svensk statsepidemiolog.

Förekommer 2 909 gånger år 2020 och 47 gånger 2021. Se fördjupad undersökning.

2. Joacim Rocklöv

Epidemiolog och modellerare som forskar om klimatförändringarnas inverkan på hälsan och hur klimatinformation kan användas för att förhindra ohälsa, Umeå universitet. Förekommer 1 142 gånger 2020 och 271 gånger 2021.

Medverkar som undertecknare av flera debattartiklar, bland annat om hur Sverige behöver vässa smittspårningen. Han intervjuas även om att tidigare lov och resande kan ha bidragit till ökad smittspridning.

Kommentar: Sammantaget intervjuas han och uttalar sig om covid i sin roll. Har blivit lite av en profil. Djupintervjuad längre fram i denna rapport.

3. Tove Fall

Professor i molekylär epidemiologi, Uppsala universitet. Också hon knuten till coronakommissionens expertgrupp. Förekommer 695 gånger 2020 och 68 gånger 2021 i svensk media, och då handlar det främst om covid och hon intervjuas och uttalar sig i sin roll.

4. Anneli Ivarsson

Professor, överläkare vid Institutionen för epidemiologi och global hälsa, Umeå universitet. Professor i pediatrik. Ordförande Rädda barnen Västerbotten. Förekommer 31 gånger 2020 och 3 gånger 2021.

Har bland annat skrivit debattartikel om att inte barn och ungdomar ska glömmas bort under pandemin i egenskap av ordförande för Rädda Barnen Västerbotten. Förekommer även i artiklar om att Region Västerbotten startat egen tillverkning av skyddsrockar. Annars inget om covid.

Kommentar: Ytterst låg medverkan, trots att barn och covid-vinkeln högaktuell under pandemin. Ivarsson har bred kunskap om barn och folkhälsa.

5. Lars Weinehall

Professor vid institutionen för epidemiologi och global hälsa, Umeå universitet. Förekommer 23 gånger 2020 och 5 gånger 2021.

Intervjuas bland annat om underdödlighet i Västerbotten trots coronapandemin och om att ändrade levnadsvanor kan öka skyddet mot covid. En stor del av artiklarna handlar om Fores, en grön och liberal tankesmedja där Weinehall är styrelseordförande.

Kommentar: Också mycket låg mediemedverkan trots att Weinehall forskat om äldre; högaktuellt under pandemin.

6. Sven Cnattingius

Professor i reproduktionsepidemiologi, KI. Förekommer 11 gånger i svensk media 2020 och ingen gång 2021. Träffarna handlar enbart om hans primära forskningsområde, såsom dödlighet hos för tidigt födda barn.

7. Anders Ekbohm

Professor i epidemiologi vid KI, expert i coronakommissionens referensgrupp för smittsskyddsfrågor. 8 träffar under 2020 och 2 träffar 2021.

Kommentar: Anders Ekbohm, professor i epidemiologi vid KI är expert i coronakommissionens referensgrupp för smittsskyddsfrågor. Ändå får vi bara 8 träffar på honom under 2020 och 2 träffar 2021. Dessa bland annat om den så kallade Sigtunamodellen, en debattartikel om att forskare och läkare bör argumentera öppet om covid, samt om coronakommissionen.

8. Hans-Olov Adami

Fokus på cancer. Professor emeritus i cancerepidemiologi och tidigare prefekt vid KI. Förekommer 10 gånger i svensk media 2020 och ingen gång 2021 – men träffarna handlar ej om covid.

9. Marcello Ferrada de Noli

Medicine doktor i ämnesområdet psykiatri vid KI och professor emeritus i folkhälsovetenskap inriktning mot epidemiologi samt i internationell hälsa. Förekommer 7 gånger 2020 och inte alls 2021 – främst att han skrivit under en namnsamling om att Julian Assange bör friges.

10. Juni Palmgren

Professor emeritus, KI. Forskar i statistisk metodik. Hittas ej i mediearkivet.

Professorer i virologi samt övriga experter

Med anledning av det intressanta resultatet, att så många relevanta experter förekommit i mycket låg grad i medierna under pandemiåret, valdes en utökning av sökningen till fler experter. Däribland virologer och forskare med direkt koppling till pandemin i Sverige, exempelvis med regeringsuppdrag eller i ledande befattningar på Karolinska Institutet.³ Namnsökingen har också kompletterats med specifik sökning på termen covid. Rangordnade efter antal träffar:

³ I svensk media 2020-01-30 till 2021-03-25. Då dessa personer kan förekomma i andra sammanhang än pandemin har också specifika sökningar för termerna "covid" och "corona" utförts.

1. Jan Albert

Professor i mikrobiologi och smittskydd vid Karolinska Institutet. Expert på klinisk virologi.

Antal gånger Jan Albert nämns: 1 517 gånger 2020 och 122 gånger 2021.

Antal gånger Jan Albert AND covid nämns: 814 gånger 2020 och 60 gånger 2021.

2. Ali Mirazimi

Forskare och adjungerad professor i klinisk virologi, Karolinska Institutet. Forskningsområde: Studier av högpatogeta virala zoonoser, dvs. infektioner överförda från eller via djur. Mycket tyder på att SARS-CoV-2-smittan ursprungligen spridits från djur till människa.

Antal gånger Ali Mirazimi nämns: 423 gånger 2020 och 1 007 gånger 2021.

Antal gånger Ali Mirazimi AND covid nämns: 265 gånger 2020 och 735 gånger 2021.

3. Fredrik Elgh

Professor och överläkare i virologi, Umeå universitet. Forskar om historiska influensapandemier som kunskapskälla för beredskapsplanering.

Antal gånger Fredrik Elgh nämns: 1 183 gånger 2020 och 231 gånger 2021.

Antal gånger Fredrik Elgh AND covid nämns: 508 gånger 2020 och 126 gånger 2021.

4. Annika Linde

Professor emerita i klinisk virologi, tidigare statsepidemiolog 2005–2013.

Antal gånger Annika Linde nämns: 1 213 gånger 2020 och 125 gånger 2021.

Antal gånger Annika Linde AND covid nämns: 608 gånger 2020 och 80 gånger 2021.

5. Niklas Arnberg

Professor i virologi vid Umeå universitet. Leder en forskningsgrupp som bl.a. visat (mars 2021) att en del vaccin mot covid-19 kan vara bättre än andra, då de tar sig in i cellerna med hjälp av ett annat protein och en annan väg än man tidigare trott.

Antal gånger Niklas Arnberg nämns: 819 gånger 2020, 332 gånger 2021.

Antal gånger Niklas Arnberg AND covid nämns: 418 gånger 2020 och 159 gånger 2021.

6. Johan von Schreeb

Professor i global katastrofmedicin, leder kunskapscentrum för katastrofmedicin vid KI. En av grundarna till den svenska sektionen av Läkare utan gränser. Blivit utsedd till Årets svensk.

Antal gånger Johan von Schreeb nämns: 816 gånger 2020 och 74 gånger 2021.

Antal gånger sökorden Johan von Schreeb AND covid nämns: 469 gånger 2020 och 39 gånger 2021.

7. Lena Einhorn

Läkare, doktorerat i virologi. Har under de senaste decennierna främst varit verksam som regissör och författare; sökresultaten på hennes namn berör därför båda hennes yrkesbanor.

Antal gånger Lena Einhorn nämns: 375 gånger 2020 och 95 gånger 2021.

Antal gånger Lena Einhorn AND covid nämns: 185 gånger 2020 och 71 gånger 2021.

8. Soo Aleman

Överläkare och sektionschef på Medicinsk enhet Infektionssjukdomar, Karolinska Universitetssjukhuset.

Antal gånger Soo Aleman nämns: 388 gånger 2020 och 14 gånger 2021.

Antal gånger Soo Aleman AND covid nämns: 318 gånger 2020 och 9 gånger 2021.

9. Judith Bruchfeld

Överläkare och infektionsspecialist, Karolinska Institutet. Som tuberkulosforskare van att studera luftburen pandemismitta. Satte 2020 samman ett multidisciplinärt team för att utreda de tusentals drabbade av långtids-covid.

Antal gånger Judith Bruchfeld nämns: 117 gånger 2020 och 164 gånger 2021.

Antal gånger Judith Bruchfeld AND covid nämns: 82 gånger 2020 och 157 gånger 2021.

10. Martin Lagging

Professor i klinisk virologi, Göteborgs universitet. Medlem i den nationella vetenskapliga referensgruppen för vaccin mot covid-19.

Antal gånger Martin Lagging nämns: 16 gånger 2020 och 18 gånger 2021.

Antal gånger Martin Lagging AND covid nämns: 12 gånger 2020 och 14 gånger 2021.

11. Kristina Broliden

Professor i infektionssjukdomar och överläkare i klinisk virologi, Karolinska Institutet. Forskar inom virologi med särskilt fokus på hiv och infektioner hos personer med nedsatt immunförsvar.

Antal gånger Kristina Broliden nämns: 5 gånger 2020 och 1 gång 2021.

Antal gånger Kristina Broliden AND covid nämns: 4 gånger 2020 och 1 gång 2021.

Kommentar: Det dåliga resultatet kan ha flera orsaker, exempelvis att vissa forskare inte velat eller haft möjlighet att medverka, trots att de blivit tillfrågade. I några fall finns eventuella tecken på att fler experter får ta plats 2021 i och med brytandet av den politiska borgfreden hösten 2020 och mediernas långsamma öppnande för mer kritik.

Men fortfarande, listan är lång – ändå är den bara ett urval – och medierna borde ha ansträngt sig mycket mer för att hitta fler som hade kompetensen och viljan att medverka. Den låga förekomsten av vissa namn berättar också om andra brister, utöver att uppfylla mediernas princip om att en variation av personer och åsikter bör komma till tals.

Att Judith Bruchfeld som satt samman ett multidisciplinärt team på KI för att förstå långtids-covid endast förekommer 82 gånger år 2020 (mediearkivsökning på "Judith Bruchfeld" AND covid) speglar till exempel den länge nästan icke-existerande svenska mediebevakningen av långtids-covid.

Mejlväxlingar som publicerats 2020 och 2021 mellan pandemins svenska centralgestalter har visat att Fohm:s Anders Tegnell stod i mycket tät kontakt med Jan Albert, nummer 1 på listan ovan över frekvent mediemedverkan. Ali Mirazimi, nummer 2 på listan, avslöjades så sent som i mars 2021 av privatpersoner på Twitter som deltidsanställd på Folkhälsomyndigheten och är alltså ingalunda en oberoende expert.

Medieforskarna Marina Ghersetti och Tomas Odén vid institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Göteborgs universitet har på uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap genomfört en studie om mediebevakningen våren 2020. Det är bara de två tidningarna Dagens Nyheter och Aftonbladet samt tv-programmet Rapport kl. 19.30 i SVT som har valts ut och studerats. Med reservation för det smala urvalet kan forskarna konstatera att:

(...) listan över enskilda personer som fick komma till tals i medierna toppades av ledande företrädare för de krishanterande myndigheterna och regeringen, vilket gav dessa goda möjligheter att sprida sina budskap om smittbekämpning och hantering av den samhälleliga situationen, men också ett övertag gentemot dem som förespråkade alternativ i pandemihanteringen.⁴

Den tidigare statsepidemiologen Annika Linde med sin tunga erfarenhet förekommer också relativt få gånger. Linde har sedan våren 2020 varit öppet kritisk mot den svenska pandemistrategin. Här fanns alla möjligheter för medierna att regelbundet söka hennes perspektiv som kontrast till det officiella statliga från Folkhälsomyndigheten, liksom att ställa Annika Linde och Anders Tegnell mot varandra i debatter.

Ur ett medborgarperspektiv är det högst relevant att mediekonsumenterna får höra vad Tegnells föregångare har för kritik. Med regelbunden medverkan av personer som Annika Linde hade en större balans i rapporteringen kunnat uppnås.

⁴ Coronapandemin våren 2020. En undersökning av nyheter och opinion. Ghersetti, Marina och Odén, Tomas, institutionen för journalistik, medier och kommunikation (JMG) vid Göteborgs universitet, mars 2021

11. ”Det har hela tiden varit ett ifrågasättande”

Joacim Rocklöv är professor i epidemiologi och folkhälsovetenskap vid Umeå universitet. Från den intervjuades perspektiv på andra sidan mikrofonen berättar han om sina upplevelser av den svenska pandemibevakningen. Bland annat anser han att experter utanför Folkhälsomyndigheten ofta behandlats med misstänksamhet.

– Före pandemiutbrottet intervjuades jag kanske några gånger om året. Ofta om klimat, hälsa och infektioner; inga akuta ämnen, utan en väldigt vardaglig rapportering. Det här året har inneburit en helt annan nyhetspuls och tempo.

– I mitten av februari publicerade jag och mina kollegor en artikel om r -talet, reproduktionstalet, för covid-19 (det förväntade antalet smittofall direkt genererat av en smittad person, i en befolkning där alla är mottagliga för infektion, reds. anm.). Jag lade ut en kort pressrelease om artikeln och några journalister nappade. Det var nog första tillfället som jag förekom i medierna under pandemin.

– Det vi såg angående r -talet var att viruset har en mycket snabb ökningstakt. Det tyckte jag inte återspeglades i rapporteringen. Vi fick frågor som ”men kommer det att spridas så mycket utanför Kina och Asien?”. Utgångspunkten tycktes vara

att "det här kommer att stoppas". Samtidigt var viss alarmism svårt att värja sig mot. Det spelade nästan ingen roll vad man sa, för allt går att vinkla och framställa på ett annat vis. Där har man som forskare svårt att påverka.

– Jag förstod inte hur myndigheterna kunde vara så lugna. Det rörde sig om väldigt snabb smittspridning av ett väldigt potent virus. Redan i inledningsfasen av pandemin var det tydligt att det här kommer att spridas kraftigt. Men den svenska reaktionen var att det *inte* kommer att göra det. Jag minns att jag kommenterade en DN-artikel i början av mars om Anders Tegnells bedömning att "vi har koll på Italien-resenärerna [från sportlovet], vi tror att det är väldigt liten risk för spridning". Då hade jag i stället uppfattningen att det fanns en substantiell risk att smitta kunde komma in till Sverige från alla möjliga håll.

"Det spelade nästan ingen roll vad man sa, för allt går att vinkla."

– Alla var lite tagna på sängen i början. Vid den tidiga riskbedömningen tittade många i Sverige på det vi redan kände till. Men de länder som klarat sig bra är mer vana vid epidemier, till exempel SARS, denguefeber, *hand, foot and mouth disease* (höstblåsor), med mera. För dem är ett virus som covid-19 mer av ett "vanligt" hot. De har varit kunniga, pålästa och haft god kapacitet till testning och spårning, för att kunna agera blixtnabbt. Men för i princip hela det svenska samhället var detta någonting nytt.

Du har förekommit i utländsk press under pandemin. Hur upplever du den?

– Utländska journalister som intervjuat mig har varit mycket bra och pålästa. Från dem har jag fått frågor som: "Vad vet Sverige [om covid-19] som resten av världen inte vet?"

Vad har du svarat på det?

– "Ingenting" (skratt). Som jag tolkade den första fasen av pandemin valde Sverige att ta en större risk [än omvärlden], i och med det osäkra beslutsunderlaget.

– Jag tror inte att man tog hänsyn till risken för post-covid i strategin, för det fanns ingen evidens – men det fanns ingen evidens för *någonting* initialt. Ofta var motiveringen från Folkhälsomyndigheten till olika beslut att "det finns ingen evidens", och hela det tänket har man köpt i den journalistiska granskningen. Så

brukar man annars resonera, men här har vetenskapsjournalisterna nog blivit förvirrade. Det är väldigt märkligt att de inte i stället frågade: "Vilken evidens kan vi ha? Kan vi ha samma kriterier för en ny pandemi som vi har i vanliga fall?"

Hur har du ställt dig till mediernas förfrågningar om intervjuer och annan medverkan?

– Min inställning var mest att jag försökte göra mig tillgänglig och att jag berättade vad jag tänkte om situationen, utan att driva en egen linje. Jag var också osäker på hur det skulle bli, men värjde mig mot för stort risktagande. I debattartiklar kunde man lyfta fram saker som kunde vara viktiga, samtidigt som man fick försöka hålla en konstruktiv ton.

– Det fanns ingen efterfrågan från regering och myndigheter på min eller mina kollegors expertis. Via kontakter kunde man få komma in och göra en dragning, men det verkar ha varit personbaserat.

Hur ser du på Folkhälsomyndighetens roll i mediebevakningen?

– Det har helt klart inte varit okej att gå emot Folkhälsomyndigheten. FHM och regionerna är väldigt stora inom de medicinska fakulteterna, så det finns en infrastruktur för konsensusbyggande. Jag har fått många mejl från forskare som tycker att det är väldigt bra att man säger det de också tänker, men uppenbarligen är det inte alla som kan säga det.

– Folkhälsomyndigheten har lett och styrt debatten och man har gjort sig väldigt tillgänglig för media. FHM har framgångsrikt lyckats manövrera debatten dit de vill ha den. I början blev det också någon slags patriotisk folkrörelse, vi var "en modell för resten av världen" och folk till och med tatuerade sig.

– Kanske blev det för obekvämt för svenska journalister att gå emot vad gemene man tyckte? Så här i efterhand kanske fler och fler börjar inse att det inte var baserat på fakta, bara grumliga förhoppningar.

– Nu [i början av 2021] finns helt klart en större acceptans för andra tankegångar, även om mycket fortfarande rapporteras rakt av utan att granskas och ifrågasättas. I Sverige är man uppenbarligen inte lika van att behöva rapportera som med exempelvis Putin, att "kan vi tro på det här, vad är sanningsvärdet?", utan vidarebefordrar uppgifterna rakt av.

Joachim Rocklöv menar att de som inte har gått på Folkhälsomyndighetens linje har blivit mer kritiserade och ifrågasatta.

– Inte minst för att vi inte har stått på den stora plattformen med presskonferenser och kunnat styra journalisternas arbete. Så det har hela tiden varit ett ifrågasättande. Samtidigt har felaktiga uppgifter spridits från FHM utan att ifrågasättas.

– Att dödligheten är som influensa har till exempel kommunicerats otroligt många gånger rakt av, trots att det man redan från början såg med covid-19 *inte* var indikativt för influensa. Det var i stället den dödlighet vi ser idag. Men medierna blev någon slags megafon för makten. Möjligen motiverade man det med att vi var i kris.

– Det har varit mycket rapportering av slaget "så här säger Tegnell – vad säger du?". Det är såklart bra att andra röster plockas in, men i slutänden säger han det 100 gånger och alla andra en halv. Det blir en stor obalans. En enskild person *är* vetenskapen, *är* experten.

Hur ser du på att inhemsk expertis har dominerat i medierna?

– Svenska medier har nästan helt bortsett från internationella experter, dem hade man kunnat jobba mycket mer med. Sverige har inte alls många experter inom det här området, det finns knappt någon som forskar om sådant här.

– Det är ungefär som försvarsmakten, som legat på avrustning i många år. Infektioner och pandemier har inte varit en priofråga inom svensk hälso- och sjukvård eller medicinsk forskning på länge. Medan internationellt, i London, USA och Asien finns en helt annan tradition och kunskap.

– WHO väger vanligtvis tungt i Sverige, så jag förstår inte varför medierna har strukit dem under pandemin. Men just nu har deras kunskap kanske inte passat in i bilden som målats upp här.

12. ”Det har varit lite *too soon* med ansvarsutkrävandet”

I början gick det snabbt – från ingenting till ”nu är pandemin här”. Det säger Sofia Mirjamsdotter, erfaren journalist med bakgrund på bland annat SVT som idag är politisk redaktör på Tidningen Ångermanland.

– Vårt första fall upptäcktes någon gång i mars. Först då blev det en grej för TÅ. Vi är få personer, 14 stycken, som bevakar tre kommuner och det vi skriver ska handla om dem – punkt. Så det vi har rapporterat om genom hela pandemin är hur det sett ut hos oss, från lokal statistik till lokala problem; hur har regionen skött det här?

– Vi var väldigt sena med att få någon större spridning här. Men vi hade oerhört många dödsfall i en av våra kommuner, Kramfors, på ett äldreboende. I IVO:s granskningsrapport [från februari 2021] om corona och äldreboenden var just det boendet utvalt.

– TÅ bevakar så pass små kommuner att det oftast inte behövs mycket grävande innan man får veta att något har hänt. Informationen kommer till oss. Framför allt i början av pandemin var det många som tipsade: ”Jag jobbar i hemtjänsten, vi får ingen skyddsutrustning.”

– Allting snurrade kring pandemin, även lokalt. Hela sajten handlade om covid. Nu har man fått skyddsutrustning, det har kommit besöksrestriktioner. Så dels

har många problem lösts sig, men corona har också blivit ett normaltillstånd. Det är inte en stor nyhet längre.

Hur bevakar ni den pågående massvaccineringen?

– Nu när vaccinet kommit har vi nya vinklar på det varje dag. Vi är dock fortfarande väldigt lokala i vår rapportering. Idag, när vi pratar har vi fått höra att det står en grupp arga 70-plussare utanför vårdcentraler i Härnösand och Sundsvall och kräver att bli vaccinerade. Sjukvården har inte fått mer än 10 procent av de utlovade doserna. Och nu kraschade tidsbokningen. Men hittills har vi inte haft några skandaler av typen chefer eller personal som går förbi i vaccinationskön.

– Jag kan inte se att jag eller vi har varit partiska, och det handlar just om att vår rapportering har varit så lokal. Det är ju inte i region Västernorrland som coronastrategin har jobbat fram. Som ledarskribent ska jag vara partisk utifrån min egen övertygelse, och jag har inte känt att det har varit några problem.

Pinsamt att höra journalisters frågor

Sofia Mirjamsdotter har ett lokalt fokus, men för att kunna skriva initierat på ledarplats måste hon också följa med i den nationella rapporteringen.

– Jag bevakar nästan alla presskonferenser från FHM och regeringen, ibland kollar jag i efterhand. Nu på slutet har jag slutat lyssna när pressfrågorna kommer.

Genom hela pandemin har jag många gånger tyckt att det varit väldigt pinsamt att höra journalisternas frågor. Av flera skäl: dels när de ställer samma fråga, kanske lite omformulerad, trots att de redan fått ett jättebra svar. Ibland känns det som om de inte förstår vad folk på podiet säger, fastän jag kan tycka att det är väldigt tydligt.

– Dels, med start senare in i pandemin, att de ställer frågor som ska vara kritiska, utan att ha på fötterna. Det låter bara korkat: "Nu ska vi till varje pris ställa någon till svars." Ibland har det verkat som om man velat ställa regeringen och FHM till svars för att vi över huvud taget fått en pandemi.

Har det ställts några bra frågor?

– Det är mer att någon då och då har en detaljfråga. Ibland kommer det in någon en specifik dag för att få svar på en specifik fråga om pandemin, då kan man själv lära sig något nytt. Och att de som ställer den är lite pålästa – och inte upprepar sig. Det finns enstaka journalister som ställer exakt samma fråga varje dag. Då undrar man över Tegnells tålamod, att han orkar stå där utan att börja skrika.

– Ofta när jag läser artiklar som skrivits utifrån presskonferenserna undrar jag om vi verkligen har lyssnat på samma presskonferens, jag känner inte alls igen det som skrivs och det är fascinerande att man kan uppfatta saker så olika.

**"Det låter bara korkat:
'Nu ska vi till varje pris
ställa någon till svars.'"**

Presskonferenserna som regionen håller en gång i veckan skiljer sig åt från de nationella, berättar Sofia Mirjamsdotter.

– Det är förstås inte lika många journalister där, de flesta kommer också in och ställer en enstaka fråga, spelar in den och lämnar sedan. Jag har inte upplevt samma dumhet i frågorna där. Det är också en mer gemytlig stämning. Alla känner varandra; "vi har X där borta". De här presskonferenserna är nästan mer för läsarna [än för journalister]. Vi sänder både dem och de nationella som en service för våra läsare.

– Men det blir inte *för* gemytligt. Journalisterna här är väldigt kritiska mot regionen generellt. Västernorrland är sämst i Sverige på mycket, vi ligger i botten av flera listor. Nu på slutet, när vi har problem med vaccineringen, har jag känt

att "mycket kan vi klaga på, men inte just detta". Vi kan inte ställa dem till svars för uteblivna leveranser, det är inte deras fel.

Du har tidigare varit en flitig bevakare av sociala medier. Vad anser du om debatten där?

– I sociala medier har journalister skött sig ganska bra. Många har varit duktiga på att försöka nyansera och förklara i diskussioner på Twitter. Det är bara enstaka som drabbats av panik, "Wolodarski-paniken", och där jag har blivit häpen och oroad över tonläget.

– Men det är ganska få bland journalisterna som haft det här domedagsagerandet, som krävt orimliga saker av FHM och regeringen och som på något sätt underblåser den här paniken. En panik som jag tror leder till problemen med att följa restriktioner, och som skapar misstro mot både medier och myndigheter.

"Tappar man förtroende för myndigheter, tappar man ofta även förtroende för journalistiken."

– Många människor klumpar ihop medier och politiker – tappar man förtroende för myndigheter, tappar man ofta även förtroende för journalistiken. Man tror att de är i maskopi. Det finns journalister som borde förhålla sig mer opartiskt och som tagit för mycket ställning. De hittar antingen inga fel eller bara fel, utifrån sin egen *confirmation bias*.

– Som ledarskribent har min uppgift blivit att nyansera. Jag kan ändå säga att jag i princip har ställt mig bakom Sveriges strategi. Inte för att den är bäst eller för att vi gör allting rätt, utan för att vi helt enkelt inte vet vad som är rätt och att lita på FHM är då det minst dåliga och det vi i slutänden har att förhålla oss till.

Att utkräva ansvar

Sofia Mirjamsdotter säger att det har varit "*lite too soon*" i den svenska mediebevakningen:

– Att ägna sig åt ansvarsutkrävande i en situation där det är omöjligt att säga vilken strategi som fungerat och inte. Jag förstår inte hur folk tycker sig hitta en

röd tråd när de läser om pandemin, eller hur de kan slå fast att det ena eller det andra är rätt.

– Jag hör till dem som jämför Sveriges dödstal med hela Europa [inte bara Norden]. Det finns de som haft hårdare regler än oss och ändå har högre dödstal. Det är för tidigt att dra några slutsatser och jämförelser. Alla länder har famlat i blindo, alla har hanterat det på olika sätt.

– Apropå strategi, är något som inte lyfts fram tillräckligt att FHM från första början sa att man måste testa jättemycket, man måste smittspåra jättemycket. Sedan var det regionerna som inte klarade av det. Där tycker jag att svenska medier varit för dåliga på att förklara den svenska maktfördelningsprincipen och regionernas självbestämmande. Man kan förstås ifrågasätta hela systemet, men man måste ändå förklara hur det fungerar just nu.

– Samma sak är med äldrevården. Det har jag ägnat flera texter åt att förklara; att misslyckandet att skydda de äldre definitivt inte är FHM:s fel. Delvis är det regeringens fel, även tidigare regeringars – men framför allt är det kommunernas fel. Den höga smittspridningen berodde ju på den dåliga äldreomsorgen. Vad gäller äldreboendena lokalt har det varit svårt att veta vem man ska ge sig på. Man kan inte ge sig på ett enskilt boende eller chef, det är lite ohederligt. Det kan hända ibland, men inte under pandemin. Den har varit lite för allvarlig för att trycka till folk.

– Ibland läser man att "alla bara skyller ifrån sig, ingen är ansvarig" – men kanske går det inte alltid att peka ut en syndabock. Man får ta ett helhetsgrepp, titta på vem som tar ansvar för att samhället ser ut som det gör. Och i stället för att döma en skyldig, ställa frågor som: Hur löser vi det här i framtiden? Hur gör vi för att det inte ska hända igen? Granskar vi äldreomsorgen ser vi redan nu att de här felen finns. Men däremot ett ansvarsutkrävande för hur många som har dött – där går gränsen för mig. Att ifrågasätta hela strategin.

– Ansvarsutkrävande kanske man vill ha i ett senare skede. I det här läget vill folk ha fakta. Där har Aftonbladets liverapportering varit utmärkt. De har berättat rakt upp och ned, att "det här vet vi". Ren rapportering rakt av, som inte har en agenda eller är vinklad eller gåpåig. Medierna kanske också har varit lite dåliga på att säga att "det här vet vi *inte*". Då fabulerar eller hårdrar man hellre, för att ha något braskande att komma med.

13. "Public service har varit mycket mer följsamma än de borde"

Kvartals chefredaktör Jörgen Huitfeldt var under två decennier (1998-2017) ett av public service tyngsta namn, bland annat som programledare för Studio Ett. Idag betraktar han medielandskapet med annan blick – och förvånas över polariseringen i pandemifrågan.

– De med funktionsnedsättning har i princip varit helt frånvarande [i debatten/medierna]. Äldres situation har man framför allt tittat på under senare delen av pandemin, när missförhållandena varit ett faktum. När ett sådant här existentiellt hot kommer över oss tycks det ligga i den mänskliga naturen att rensa underifrån. Vi blir drivna av rädsla; kommer alla att överleva? Empatin som gör oss till människor slås ut om hotet är tillräckligt stort.

– Jag hade varit chefredaktör för Kvartal i nästan exakt ett års tid när pandemin bröt ut. Vi fick klart för oss ganska tidigt vad det handlade om och ställde om redaktionens interna arbete till digitala möten. Den 10 mars 2020 fyllde jag 50 och min fru hade ordnat en överraskningsfest. Datumet låg precis i skiftet; folk frågade nästan lite skämtsamt, "vågar vi kramas?" "Ja, såklart vi kan kramas."

– Dagen efter ringde jag min bror som bor i Bryssel, hans fru kommer från Rom. När jag fick höra hur läget var ute i Europa förstod jag vad som var på väg. Det bidrog till att vi på Kvartal kunde reagera hyfsat snabbt.

Jörgen Huitfeldt. Foto: Kvartal.

– Omkring den 17 mars beslutade vi att "allt vi gör ska ha någon bäring på pandemin". Det höll i sig i nästan två månader, med något enstaka undantag. Kvartal följer ju inte nyhetsflödet på samma vis som nyhetsredaktioner, men som medborgare var det självklart att följa presskonferenser och liknande. Vi är fyra journalister på redaktionen och det sätter vissa begränsningar, inte minst då vi också ska producera poddar med mera.

Hur gick ni tillväga?

– Lyckligtvis började vi få in många spännande och intressanta texter ganska omgående. En av de bästa var skriven av en anonym sjuksköterska som berättade inifrån. Den tänkte vi direkt på. Coronatexterna har överlag gått väldigt bra. "Vi var bland de första som fick coronasmittan" (16/3 2020, berättelser från sportlovsresenärer m. fl. som kritiserar myndigheternas passivitet inför den inkommande smittan, reds anm.), den och liknande texter med inifrånperspektiv har det varit stort intresse för.

– Pandemifrågan blev tidigt extremt polariserad, nästan som invandringsfrågan, som också är väldigt känslomässigt laddad. Det är lite svårt att förstå varför. Det finns ett gäng på Twitter som nästan jagar oss med blåslampa: "Vad säger ni om den här siffran då?". Jag och redaktionen försöker tillämpa samma metod som i allt annat. Om strategin är bra eller dålig i grunden har jag ingen aning om. Det jag framför allt har reagerat på är anpassningen efter politisk logik, inte vetenskaplig logik.

– Egentligen är det samma sak som jag beskriver i krönikan "När historien ska skrivas om" (24/1 2021, Kvartal). Att såväl politiker som ansvariga myndigheter

verkar mer upptagna av att aldrig erkänna något fel. Mycket prestige och [många] halvsanningar. Sådant man tar till när man inte vill ge en opposition några argument inför en valrörelse.

– Jag vet inte hur många gånger exempelvis [moderatledaren] Ulf Kristersson har sagt "jag är ingen epidemiolog", men han har samtidigt många tips och idéer om brottsbekämpning utan att för den delen vara kriminolog. Det är ju inte raketvetenskap per se, hur människor smittar.

– I Sverige blev det nästan som om vi hade angripits militärt och den som säger att ÖB:s strategi inte håller, vi kommer att förlora, den hamnar i finkan. "Du saboterar det gemensamma." Medierna, framför allt i början, drogs med i den här defensiva linjen. Bemötandet av de 22 forskarna är ett av de tydligaste exemplen. Det är väl klart att det är intressant att höra vad folk tycker? På Folkhälsomyndigheten är man också bara människor, inte oraklet i Delfi.

Vad anser du om SVT och SR:s bevakning av pandemin?

– Det har varit jobbigt att få insikt i public service position. Jag arbetade där i så många år och då trodde jag på oberoendet till hundra procent. Men när man backar ut några steg kan man se hur deras historia, hur SVT och SR kom till gjort att de ligger mycket närmare staten än vad många därinne själva inser. Det går subtila rottrådar till staten under public service, och SVT och SR har tyvärr varit mycket mer följsamma än andra medier och än vad de borde.

– Naturligtvis ska man förmedla samhällsviktig information, men det ena utesluter inte det andra. Public service har flera olika funktioner, en är att man ingår i det psykologiska försvaret. Men nyhetsredaktioner som Ekot måste granska. Där handlar det mycket om hur man ställer frågorna; om du intervjuar myndighetsföreträdare i ett tonfall som om de satt på den absoluta sanningen, och inte följer upp med kritiska frågor när deras påståenden inte går ihop eller verkar luddiga.

– Vi har ganska många utlandssvenskar bland Kvartals läsare och följare och det bidrar till att redaktionen får ett internationellt perspektiv. Vår vikarierande kulturredaktör är också baserad i Japan och får automatiskt ett utifrånperspektiv. En tidning som DN som funnits i 200 år har en annan position, men är man en ganska ny publikation (Kvartal grundades 2016, reds anm.) räcker det med en text åt ena eller andra hållet för att man ska få stämpeln "pandemistrategikritisk tidskrift".

Jörgen Huitfeldt tycker att "oberoende" är ett intressant begrepp när man talar om mediebevakning av en viss fråga:

– Det handlar mycket om magkänslan i kollektivet av journalister. Lite som i klass fyra i mellanstadiet: man känner på sig vem man ska mobba, och den mobbar man. Jag vet inte om det blivit så mycket mer oberoende granskning i svenska medier sedan i höstas, mer en ändring av vart vinden blåser.

”Någonstans blir man lite medberoende till sitt eget land.”

– Att den svenska journalistflocken vände i höstas är inte nödvändigtvis bättre. ”Presskonferenstysken”, tv-kanalen ARD:s tidigare korrespondent i Sverige, kunde ju tänka själv från början. Emanuel Karlsten är en annan duktig coronabevakare som hela tiden tänker själv.

– Någonstans blir man lite medberoende till sitt eget land. Man hoppas och önskar att det ska gå bra för Sverige, medan en korrespondent kan ha en nyktrare bild, eller till och med vara chauvinistisk åt andra hållet. Framför allt i början var tonläget att ”nu ska vi hålla ihop”. Vi är inte större än att det biter på oss: ”Vad är det där för jävla tysk som kommer här och kritiserar oss?”

– Ganska tidigt i pandemin intervjuade vi Taiwans motsvarighet till ambassadör i Stockholm, det var en ögonöppnare. De befinner sig 40-50 mil från [pandemiutbrottets epicenter] Wuhan i Kina, samma avstånd som från Stockholm till Malmö ungefär. Ändå hade de jättefå fall av covid-19 och hade lyckats upprätthålla en skyddsstruktur mot virus, för de hade lärt sig så mycket från SARS cov-1. Kontrasten mot våra egna myndigheter och journalisters ovana vid den här typen av hot mot var slående.

Varför tror du som erfaren publicist att svenska medier inte har använt sig av internationell expertis i högre grad?

– Jag vet inte varför. Kanske att det blev lite av en landskamp. Sverige och vårt vägval stack ut så mycket, att det nog kunde bli jobbigt att ta in utländska experter och höra deras omdömen.

– Men det är jättekonstigt att det inte funnits ett större medialt intresse för det. Det är inte så att världens främsta epidemiologer sitter i Sverige. Men det är väl en del i den svenska övermodiga *approachen* som man haft utåt, att ”det är vi som gör rätt och alla andra har fel”.

– Just den biten verkar inte ha smittat av sig på medierna. Där har det snarare varit en bristande självkänsla. "Vem är jag att ifrågasätta en statsepidemiolog?". Anders Tegnell upprepar ständigt att "det här är väldigt komplicerat". Men de som varit öppet kritiska, som DN:s chefredaktör Peter Wolodarski, har kanske sett det jag sett; rena inkonsekvenser som är så uppenbara, att det inte behövs en epidemiologexamen för att påtala dem.

– Den här bristande journalistiska självkänslan verkar ha kombinerats med en slags önskan om hur verkligheten borde se ut, en önskan om att många ska klara sig och inte bli sjuka.

Vilka lärdomar kan vi i medierna dra av pandemin?

– Att förhålla sig mer självständigt till myndigheterna. Jag är helt säker på att det kommer att vara en av dem. Att inte glömma bort de svaga grupperna i samhället. Man måste kunna hålla den fanan högt även när man känner sig hotad som land eller befolkning.

– Sedan har vi den här envisa svenska idén om att vi har mycket att lära andra länder i nästan allt. Tron att Sverige är ett föregångsland är mycket stark, men den kan också vara skadlig. Vi borde närma oss ämnen med ödmjukhet och nyfikenhet för att lära oss om hur andra gör, i stället för att smälla andra på fingrarna.

14. Utebliven intervju med Anders Tegnell

Frågor översända den 12 april 2021 på begäran efter accepterad intervjuförfrågan. Intervju därefter inställd med hänvisning till tidsbrist. Karin Tegmark-Wisell, ledningsgruppen på Folkhälsomyndigheten som också medverkat regelbundet vid de tv-sända presskonferenserna tackar därefter också nej till intervju. Flera påstötningar har gjorts.

1. Hur tycker du att relationen mellan medierna och Folkhälsomyndigheten har varit under pandemin, och har den förändrats över tid?
2. En färsk studie visar att du är den som svarat på överlägset flest mediefrågor (68 procent) vid de regelbundna presskonferenserna, följt av FHM:s avdelningschef Karin Tegmark Wisell (8 procent). Även om andra myndigheter närvarat vid presskonferenserna har de under frågestunderna närmast lyst med sin frånvaro, konstaterar forskarna.¹ Hur kommer det sig att du svarat överlägset mest?
3. Du har också framträtt mer än statsminister Stefan Löfven och socialminister Lena Hallengren, enligt samma studie samt vår rapport. Hur ser du som tjänsteman på att du tagit över delar av de folkvaldas roll under en nationell kris?
4. I denna vår kommande rapport från NMI riktas kritik mot dig för att "ofta jämföra med länder på kontinenten som Frankrike, Spanien och Storbritannien, och mer sällan med länder som liknar Sverige, som Finland, Norge, Danmark"; detta i påstått syfte att få läget i Sverige att framstå som bättre. Vad svarar du på den kritiken?
5. Vissa intervjuade mediearbetare är självkritiska och menar att granskningen

¹ "Journalistik i coronans tid", Truedson, Lars (red.), Institutet för mediestudier mars 2021, mediastudier.se/publikationer/journalistik-i-coronans-tid/

kom igång för sent, att svenska medier blev i det närmaste en slags megafoner åt politiker och myndigheter (inte minst under våren 2020). Vad anser du om det?

6. Hur har din egen mediekonsumtion sett ut under pandemin och vad har du upplevt som positivt respektive negativt där?
7. Du ligger på plats 2 på listan över dem som fick komma till tals mest i medierapporteringen under svininfluensan (bara dåvarande statsepidemiologen Annika Linde kom till tals oftare).² Hur upplever du den svenska mediebevakningen nu jämfört med då?

² "Pandemin som kom av sig. Om svininfluensan i medier och opinion", Ghersetti, Marina och Odén, Tomas, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Göteborgs universitet på uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), 2010

15. Sammanfattning: Vad hade kunnat göras bättre i medie- bevakningen?

Några av de främsta bristerna i den svenska mediebevakningen som framkommit via research, mediegranskning och intervjuer är, sammanfattningsvis:

Okritisk myndighets- och makthavarbevakning

Från avsaknad av följdfrågor till bristfälligt ifrågasättande av påståenden och beslut. Den finns ingen anledning till att svenska journalister inte skulle ha legat på sina makthavare på samma vis som utländska reportrar. I denna rapports intervjuer menar vissa att svenska medier drabbades av en slags blockering när nyheterna plötsligt handlade om liv och död. En nationell kris måste vara det sämsta tillfället att backa baklänges ut ur rummet.

Bristande ansvarsutkrävande

Ojämna och ibland uteblivna krav på ursäkter och andra konsekvenser. Har svenska makthavare kommit lättare undan än utländska, i och med att de delegerade ansvaret till icke-folkvalda? Mycket tyder på det. Efter att coronakommissionen presenterat sin kritiska delrapport i december 2020 meddelade ansvarig minister Lena Hallengren pressen att "jag tänker inte avgå"¹ – och så var det med det.

¹ "Lena Hallengren: 'Jag tänker inte avgå'", Saleem, Naila, Sveriges Radio Nyheter 201217, sverigesradio.se/artikel/7626557

Flockmentalitet/grupptänkande

Svenska journalister har, ofta i flock, följt det redan inslagna spåret, även när andra fakta tillkommit. Alla har inte tänkt självständigt.

Problematisering till avvikande röster

Kritiker av landets pandemihantering har mötts av misstro och hån i medierna. Ett beteende som utöver att skapa en skevhet i rapporteringen riskerar att underblåsa journalistförakt.

Bekvämlighet före uppdraget

Tillgängligheten har varit central och myndigheterna har fått sätta agendan. Som intervjuade Joacim Rocklöv säger: "Vi som inte har gått på FHM:s linje har blivit mer kritiserade och ifrågasatta. Inte minst för att vi inte har stått på den stora plattformen med presskonferenser och kunnat styra journalisternas arbete." Att myndigheterna skapade sin egen plattform på detta vis är sannolikt en av orsakerna till den svaga mångfalden av röster i rapporteringen.

Svikande av mångfaldsprincipen

Det vill säga att flera olika röster, åsikter och vinklar ska få komma till tals/lyftas. SVT:s försvar i denna rapport, att det saknades kritiker inom rikspolitiken, håller inte. Seriösa, kunniga och tillgängliga kritiker fanns och finns inom forskning och vetenskap, sjukvård, media och kommunikation, med flera områden. Tyngre aktörer med erfarenhet av epidemier – som WHO, ECDC, annan utländsk expertis – har förekommit i anmärkningsvärt låg utsträckning, om alls.

Coronanationalism och oproportionerlig personbevakning

Om medierna hade undvikit nationalistiska övertoner i början, något som levde kvar länge, hade det sannolikt inte dröjt så länge innan man på bred front tog på sig de klassiska journalistiska glasögonen och anlade ett kritiskt perspektiv.

Bristfällig nordisk bevakning

Ytterligare en konsekvens av coronanationalismen? Våra grannländers bättre resultat i smittbekämpningen borde ha föranlett en regelbunden nordisk bevakning. Istället har svenska medier ofta passat på att ge tjuvnyp och sätta kritiska rubriker – men inte om Sverige, utan om grannarna.

Allmänheten visade framfötterna – men lyssnade medierna?

Många engagerade medborgare har under pandemin, främst i sociala medier, grävt, tipsat och formulerat goda förslag på intervjufrågor. Men tipsare och visseblåsare har inte sällan avfärdats som "Tegnell-hatare" och "corona-haverister" – trots att de i många fall fått rätt, exempelvis om katastrofen på landets äldreboenden.

Missade eller på bred front ignorerade vinklar och aspekter av krisen...

Till exempel långtids-covid (ända fram till vintern 2020 då en vändning kom, mycket tack vare att Expressens profilerade politikreporter Niklas Svensson engagerade sig i frågan), den svåra situationen för personer i riskgrupper. Det här är aspekter som berör tusentals medborgare.

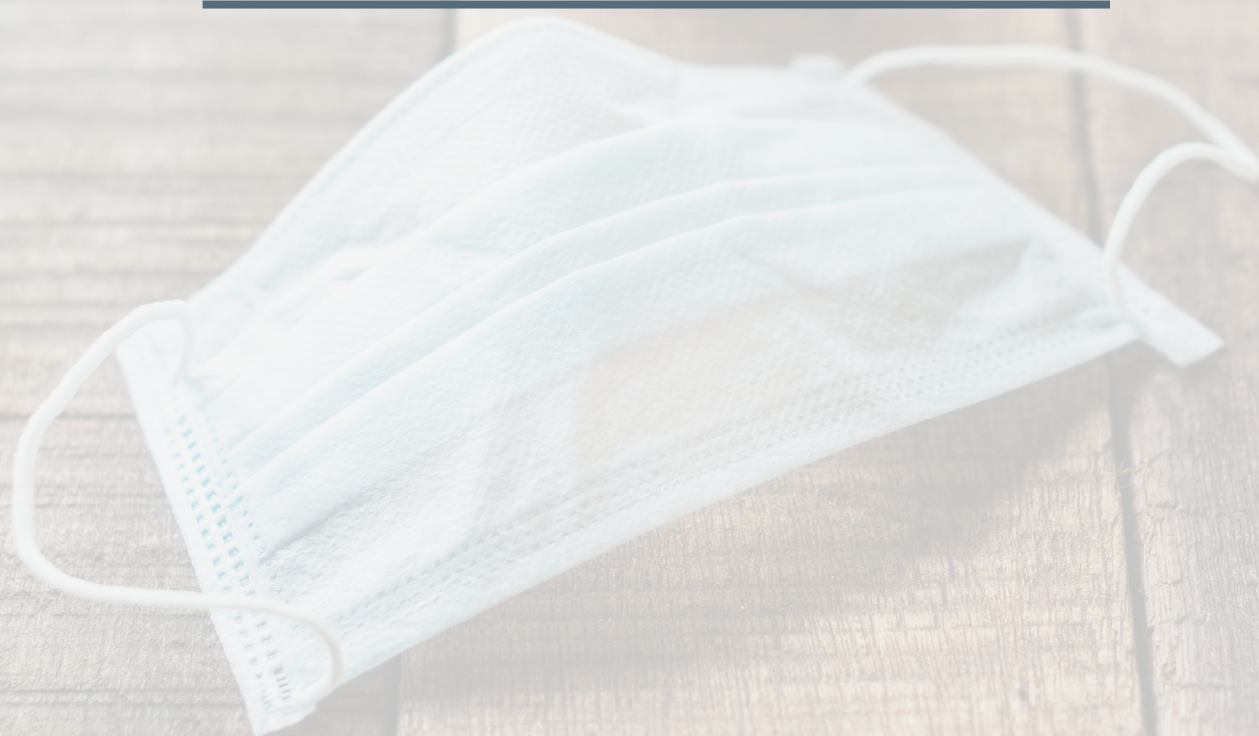
... Samtidigt som huvudfrågan, den svenska coronastrategin varit för känslig

Medierna har ofta gått som katten kring het gröt; själva strategin har man inte vågat granska, eller "ta ställning mot", utan man har hållit sig till kringliggande aspekter.

Fler publicistiska **ställningstaganden för fakta och källkritik hade behövts** när myndigheter agerat stick i stäv med etablerad vetenskap.

Vem granskar granskarna?

Mycket få erfarna och yrkesverksamma journalister har bevakat coronarapporteringen. Det här reflekterar den bristande bevakningen av mediebranschen i stort. På bara några år har branschtidningar lagts ned och andra minskats i utgivningstakt. Frågan om vem som på allvar granskar granskarna kvarstår därmed även när pandemin är över.

16. Avslutande analys

En av Europas mest tongivande mediekritiker, Roy Greenslade som bl a skriver för The Guardian, beklagade sig den 29 mars 2020 över brittiska mediers senfärdighet: "Över en vecka gick innan den andra mediefasen inleddes [i mitten av mars] och den naturliga journalistiska skepsisen kickade in."¹

I Sverige skulle det dröja betydligt längre än så.

Först våren 2021 vågade fler än bara någon enstaka journalist påpeka de fel som politiker, Fohm och andra makthavare sagt och gjort under coronapandemin. Det här följer ett svenskt medielogiskt mönster; samma sak hände efter exempelvis #metoo hösten 2017. Först gasade man på med oetiska publiceringar. Sedan tog en uthängd man livet av sig, fällningarna i PON radade upp sig och kanske var det ändå säkrast att backa.

Förändring – eller flockmentalitet?

Trenden vände sent, i slutet av 2020. Detta sammanföll med decembers publicering av den regeringstillsatta coronakommissionens första delrapport. Medierna tycks ha tolkat kommissionens rapport som ett carte blanche att anlägga ett mer kritiskt perspektiv.

I betänkandet fastslogs att Sverige hade misslyckats med att skydda landets äldre, trots att detta sades vara själva syftet med pandemistategin.² "Att så många fick dö utan någon anhörig vid sin sida är oacceptabelt, även om starka smittskyddsskäl kunnat anföras för förbudet", skrev kommissionen bland annat, om besöksförbudet.

Kommissionen riktade omfattande kritik mot Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen och även mot regeringen, som genom att delegera ansvaret

¹ "Media scrutiny of No 10's Covid strategy is more important than ever", Greenslade, Roy, Guardian 200329, theguardian.com/media/commentisfree/2020/mar/29/coronavirus-parliament-media-newspapers-coronavirus

² "Coronakommissionen: Sverige skyddade inte de äldre", Westin, Jonatan, Vårdfokus 201215, vardfokus.se/nyheter/coronakommissionen-sverige-skyddade-inte-de-aldre/

för pandemihanteringen till Fohm hade lyckats undkomma mediernas ansvarsutkrävande:

Vi har bland annat funnit att äldreomsorgen stod oförberedd och illa rustad när pandemin slog till och att det bottnade i strukturella brister som varit kända långt före virusutbrottet. För dessa brister bär den sittande regeringen – liksom de tidigare regeringar som också haft denna kunskap – det yttersta ansvaret. Regeringen styr riket (1 kap. 6 § regeringsformen) och hade därför [behövt] ta de initiativ som behövts för att äldreomsorgen skulle stå bättre rustad för en kris av detta slag.³

Som facktidningen Journalisten påpekade i samband med sin stora enkätundersökning i mars 2021 om året med coronapandemin, brukar den svenska journalistkåren – och även kollegorna i utlandet, enligt här intervjuade journalistikprofessorn Christian Christensen – oftast anse att den gör "ett förträffligt jobb". Men nu, ett år efter pandemiutbrottet tycks det ändå ha uppstått en viss tvekan inför de egna förmågorna.

Visserligen ger alla intervjuade mediechefer den egna pandemibevakningen mycket höga betyg i Dagens Medias enkät i februari 2021; enbart 7:or och 8:or, till och med en 10:a.⁴ Men på golvet låter det annorlunda. Inte ens hälften, 43 procent av de tillfrågade medlemmarna i Journalistförbundet tycker att svenska medier har varit bra på att granska landets pandemistrategi. Mer än var femte journalist, 22 procent anser att svenska medier var dåliga på att granska överlag under coronakrisen. Så här skriver en av dem:

Svensk media var oerhört positiv till den svenska strategin – det tog flera månader innan någon ställde en kritisk fråga. Mycket märkligt. I stället blev man en hyllningskör till Tegnells ära. Skämdes som journalist att se kollegor bete sig hjärntvättat.⁵

Det är omöjligt att veta bevekelsegrunderna för att vinden verkar ha vänt. Om kåren återigen springer i flock, som intervjuade experter menar, eller om det handlar om genuin förändring. Eller om många hela tiden har varit kritiska, men känt att deras åsikter varit för kontroversiella. Eller att journalister har velat bidra till en slags nationell sammanhållning, som andra intervjuade lyfter.

En av de viktigaste egenskaperna för en journalist är hur som helst att kunna

³ Äldreomsorgen under pandemin (SOU 2020:80), delbetänkande från Coronakommissionen 201207, finns att ladda ned från coronakommissionen.com.

⁴ "Medierna betygsätter sig själva – både ros och ris när coronabevakningen summeras", Scherman, Jan, Dagens Media 210215

⁵ "Ett år med corona", Journalisten 210304

tänka självständigt. Frågan, från den allra första tiden när Sverige inte isolerade hemvändande skidresenärer, borde ha varit: Varför? Varför gör vi annorlunda från resten av världen? Vad vet Sverige som inte WHO och ECDC vet? I stället blev det ofta upp till utländska reportrar att ställa den frågan åt oss.

Kritisk granskning eller informationsförmedling?

Den vanligast typen av journalistik i Sverige under årets som gått kan i det närmaste beskrivas som informationsförmedling – eller ”pressmeddelandejournalistik”. En typisk artikel kan med TT-språk – om den inte redan *är* från nyhetsbyrån TT – meddela exempelvis att vaccinationsordningen omprioriteras. En journalistisk ton (som i ”plötsligt kastas ordningen om, trots att X i förra veckan meddelade att Y”), följdfrågor och kritiska frågeställningar saknas.

”Det blev en slags konsumentservicejournalistik”, säger Aftonbladets chef för Nyheter och Gräv Martin Schori i denna rapport, om den första tiden efter pandemiutbrottet. Problemet är att den typen av journalistik i princip blev normen även under större delen av pandemiåret som följde, och att den inte var förbehållen en enstaka publikation.

”Reagerade från början på att vi enbart var FHM:s budbärare och att så få kritiska eller förklarande inslag gjordes, att vi blev en megafon för något som

ingen riktigt begrep”, svarar en medlem i facktidningen Journalistens enkät med yrkesförbundets medlemmar (mars 2021). ”Det tyckte jag var obehagligt.”⁶

Här bör nämnas nationella skillnader i synen på vad journalistik egentligen är. Det vill säga: Vilka förutsättningar för en snabb och tuff granskning fanns på plats redan före pandemiutbrottet? I internationella mediesammanhang läggs större tonvikt på granskning, ett kritiskt förhållningssätt och att ställa makthavare till svars än i Sverige, där neutralitet och opartiskhet oftare är ledorden. För att bara ta ett exempel, Society of Professional Journalists (USA:s äldsta journalistorganisation) etiska riktlinjer:

Journalists should:

(...) Be vigilant and courageous about holding those with power accountable.

*Give voice to the voiceless.*⁷

Med andra ord: Vår lojalitet är gentemot medborgarna. Allt kan inte vara ansvarsutkrävande skjutjärnsjournalistik, men vi kan heller inte enbart eller till största delen nöja oss med att förmedla siffror, statistik och andra uppgifter rakt av som maskiner.

Ett exempel där givna följdfrågor lyser med sin frånvaro är en artikel på SVT Nyheter online 11/2 2021 med rubriken: ”Trots rekommendationen – många struntar i munskydd.”⁸ Ingressen lyder:

Många struntar i munskydd, trots Folkhälsomyndighetens skärpta rekommendationer. SVT har tittat på hur det ser ut i kollektivtrafiken i tio olika städer i Sverige under rusningstid – och det visar sig att ungefär två av tre väljer bort munskydd.

– Vissa är väldigt noga men man ser att många absolut inte är intresserade av att använda munskydd, säger tågvärderna Maria Årlén.

Den givna frågan till den givna parten, Folkhälsomyndigheten och gärna Anders Tegnell själv saknas dock: ”Hur mycket har ert motstånd mot munskydd under nästan ett års tid påverkat svenskarnas benägenhet att nu börja bära dessa?”.

”Skräm inte upp läsarna”

En oroväckande tendens som under pandemin uttryckts av tongivande mediepersoner som Martin Schori och vetenskapsskribenten Emma Frans, är att

6 ”Ett år med corona”, Journalisten 210304

7 SPJ Code of Ethics, SPJ.org, spj.org/ethicscode.asp

8 ”Trots rekommendationen – många struntar i munskydd”, SVT Nyheter 210211, svt.se/nyheter/trots-rekommendationen-manga-struntar-i-munskydd

man ibland måste behandla mediekonsumenter som barn. Schori har berättat att det var ett medvetet val av Aftonbladet att under de första två månaderna av pandemin "i första hand ge information och service till läsarna och att de inte ville skrämman upp folk".

Emma Frans rekommenderar barnprogrammet Lilla Aktuellt som förebild i journalisters nyhetsarbete: "De är helt raka och ärliga och beskriver läget precis som det ser ut. Samtidigt tar de väldigt mycket ansvar i att inte skrämman upp de [sic] som är mottagare. Så tänker kanske medier som har barn som målgrupp men jag tror att man i en sådan här situation även behöver tänka på det sättet när man har vuxna som målgrupp."⁹

I samma intervju, med branschtidningen Dagens Media i mars 2020, menar Frans att journalister är för kritiska mot makthavarna: "När jag tar del av nyhetsrapporteringen upplever jag att reportrarna är väldigt konfrontativa och man vill sätta myndigheterna mot väggen [sic]. Reportrarna ifrågasätter att Folkhälsomyndigheten ena dagen ger ett besked och dagen efter ett annat. Det är som att man försöker få myndigheter att framstå som icke trovärdiga."

Att ifrågasätta är dock journalistikens uppdrag. Makthavare ska ställas till svars för hattig, svårbegriplig kriskommunikation och/eller svara på *varför* de ändrar rekommendationer – och vuxna läsare, lyssnare och tittare är inte barn som behöver skyddas från verkligheten. Det är för deras skull vi i medierna granskar samhället, avtäckar missförhållanden och ställer kritiska frågor.

American Press Institute formulerar detta kärnuppdrag så här i sina *Journalism Essentials*, "Journalistikens väsentligheter":

En journalist är inte avskild från samhället. De är medborgare. Till och med patrioter. Journalister uttrycker sitt engagemang och sin skyldighet genom att utföra den föreskrivna rollen som observatör, för att ge sina landsmän den information de behöver för att göra bedömningar och fatta beslut.

Även i tider av krig eller en nationell kris innebär detta att [journalister] inte bara ska förse människor med information som kan uppfattas som skrämmande, men också information som regeringen eller andra mäktiga institutioner inte vill ska se dagens ljus.

⁹ "Emma Frans: Medierna tenderar att misstänkliggöra myndigheter", Frick, Hanna, Dagens Media 200306, dagensmedia.se/medier/dagspress/emma-frans-medierna-tenderar-att-misstankliggora-myndigheter/

"Så tänker kanske medier som har barn som målgrupp men jag tror att man i en sådan här situation även behöver tänka på det sättet när man har vuxna som målgrupp."

Granskning – fast i efterhand

Ett fenomen som kan noteras på bred front våren 2021 är journalistiska granskningar i efterhand. Naturligtvis kan man med fördel blicka tillbaka och skriva om historiska händelser. 2019 års reportage för att markera att 30 år förflutit sedan Berlinmurens fall är ett exempel. Men det blir konstigt när det sker i närtid under en pågående kris.

När exempelvis SR Ekot under tredje pandemivågen i april 2021 granskar Anders Tegnells uttalanden under den andra pandemivågen, som pågick bara ett halvår tidigare, blir det både ett underkännande av den egna journalistiken – varför gjordes inte granskningen för sex månader sedan? – och väcker dessutom frågor om bevakningen av den pågående pandemin: Varför fokuserar de inte på här och nu?

En av flera tänkbara anledningar är ett påstående som fick fäste hos journalister under pandemin: "Vi måste vänta tills vi har facit." Ofta kompletterat med: "Ingen kan ännu veta vilket land som gjorde rätt eller fel." Men det behöver vi inte heller – precis som under andra kriser och större nyhetshändelser. Med den logiken: Måste det som sker nu vänta ett halvår för att kunna synas i sömmarna? Så brukar inte journalistik fungera.

Är det den svenska konfrontationsskräcken som spökar, ett obehag inför att gå emot konsensus? Konsekvensen blir hur som helst ett svek mot mediekonsumenterna. När granskningar och mer kritisk journalistik kom igång på bred front fanns också så mycket att ta igen, att en hel del i den vid det laget digra "backloggen" missades.

Den 17 juni 2020 anordnade Reuters Institute for the Study of Journalism vid Oxforduniversitetet ett seminarium om den brittiska coronabevakningen. Redan då var diskussionen om landets pandemijournalistik i full gång, med både ros och självkritik. Dorothy Burne, redaktör på Channel 4, avslutade sitt inledningsanförande med orden:

För ett par veckor sedan sände Channel Four Dispatches den första stora tv-granskningen av regeringens hantering av covid-19. Vad den fann var obehagligt. Det var också en besvikelse att ingen talesperson för regeringen ville medverka.

Det har publicerats ett antal briljanta granskningar över hela mediespannet under den här krisen – bokstavligen talat livräddande sådana. Det är televisionens plikt att fortsätta sina undersökningar, eftersom så många liv har gått förlorade och så många jobb har gått och kommer att gå förlorade.

Vi måste göra detta rättvist, medvetna om att den här pandemin är en händelse utan dess like under vår livstid, så vi kan inte förvänta oss att de politiska besluten hela tiden ska vara de rätta.

Men vi får inte vara rädda för att granska, så att allas lidande och de mångas död inte gick förgäves förbi.¹⁰

Sverige har ett problem med bristande politiskt ansvarstagande och ansvarsutkrävande, vilket utredningar efter andra kriser har visat. Medierna bör vara medvetna om detta och inte bidra genom bristande granskning och ansvarsutkrävande under coronakrisen, vilket krattar manegen för kommande ansvarsfriskrivningar.

Var är de avlidna?

Det vi inte skriver är ibland lika viktigt som det som faktiskt skrivs. Enligt teorin om mediegestaltning, *media framing*, ger medierna inte bara kunskap om en specifik fråga eller nyhet. Beroende på hur något gestaltas – hur stort utrymme och vilken prioritet det får i nyhetsrapporteringen – sänder medierna också ett budskap till konsumenterna om vilken vikt de ska lägga vid ämnet. Eller som det lite krasst brukar sammanfattas: Syns det inte, så finns det inte.

På många håll i internationell press har man ansträngt sig för att de människor

¹⁰ "What journalists can learn from their mistakes during the pandemic", Storm, Hanna, Ethical Journalism Network 200622, ethicaljournalismnetwork.org/what-journalists-can-learn-from-their-mistakes-during-the-pandemic

som avlidit i covid-19 ska bli mer än en siffra. Ledande tidningar som New York Times har till och med haft detta som uttalad publicistisk målsättning. Svenska medier har gjort enstaka nedslag med personporträtt under pandemiåret, men har främst fokuserat på rubrikord och innehåll som "nya dödssiffror", "unik statistik".

När Dagens Nyheter den 22 mars 2021 publicerade ett stort reportage med rubriken "Unik kartläggning: Här är de som dött i covid i Sverige", visade det sig till exempel återigen handla om en statistikgranskning – inte om porträtt, namn och bild på de avlidna människorna. Även om inte alla tusentals individer får plats i tryck, finns en uppsjö av layoutmässiga lösningar för kontinuerlig publicering av porträtt av de döda, både för webb och print.

En intervjuad finsk publicist, Erja Yläjärvi säger i ett tidigare kapitel: "Om vi skulle ha gjort reportage om varje människa som dött och intervjuat anhöriga skulle det se ut som att väldigt många dött i Finland, och det var inte sanningen. Däremot är det intressant att det inte varit fler sådana artiklar i Sverige, där det är väldigt många som har dött. Skulle vi ha haft Sveriges dödssiffror skulle det ha varit total katastrofstämning både i den politiska debatten och i medierna."

Kanske är svaret så enkelt som Aftonbladets Martin Schori uttrycker det i vår intervju: Man vänjer sig. Särskilt i ett sekulariserat, individualistiskt samhälle som Sverige, där döden inte heller var närvarande i våra vardagsliv före pandemin. På ett rent mänskligt plan – och även journalister är människor – är det tungt och jobbigt att ta in alla våra döda.

Slutsatsen för den här rapporten blir dock att även om man på ett medmänskligt plan kan ha förståelse för att svenska medier dragit sig för att förmänskliga statistiken, är det ett misslyckande gentemot läsarna att man i hög utsträckning har undvikit att göra så. De svenska offren för covid-19 är ännu till största delen osynliga.

Myndigheters hyllningar – inte ett gott betyg

Fohm:s presschef prisade i början av 2021 svenska journalister för att de rapporterat så fint om myndighetens förehavanden. "Vi har tillsammans förändrat samhället utan tvångsmedel", sade Christer Jansson till Dagens Media (15/2 -21), och avslöjade också en intressant syn på de fria medierna: "Flera av våra medarbetare har mött arga reportrar. En del har sagt att vi är inkompetenta. Då har jag talat med deras chefer och det har alltid löst sig."¹¹

¹¹ "FHM-chefens hyllning: 'Det är tack vare medierna som vi nått våra mål'", Dagens Media 210215, dagensmedia.se/medier/dagspress/fhm-chefens-hyllning-det-ar-tack-vare-medierna-som-vi-natt-vara-mal/

Det är inte första gången svenska medier får oönskat beröm av myndigheter. I rapporten Pandemin som kom av sig (Institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Göteborgs universitet 2010) analyserar medieforskare på uppdrag av MSB hur de största svenska nyhetsmedierna rapporterade om svininfluensan.

Även då hyllades medierna: "Jag tycker att de har varit näst intill otillbörligt myndighetssolidariska", sade till exempel Annika Linde, dåvarande statsepidemiolog. "(...) Man hade ett helt [SVT] Agenda-program där faktiskt ingen var motståndare alls till myndigheternas influensastrategi. Vi fick ohämmat framföra våra samstämmiga synpunkter. Det var ganska extremt."¹²

Det sista kapitlet i rapporten om medierna och svininfluensan heter: "Mycket information men lite granskning", vilket även blir denna rapports slutsats. "Mätt i antal artiklar och inslag, bilder, sidantal och sändningsminuter fyllde medierna sin uppgift att informera om svininfluensan med råge," skriver rapportförfattarna. "Däremot brast de i uppgiften att granska grundläggande förutsättningar för händelseförloppet samt de myndigheter, organisationer och företag som var mest berörda."¹³ Frågan är varför medierna ingenting lärt?

Konsekvenser av coronanationalism

Medial patriotism under hotet från samhällsfarliga sjukdomar är ingenting nytt. I början av 1900-talet fungerade till exempel termen "spanska sjukan" som ett sätt att distansera det egna landet från smittan. Inte heller är pressens hjälteförklaringar av orubbliga, manliga centralgestalter någonting nytt under epidemier. Under gångna sekler handlade det ofta om läkare, men även om experter som själva bidrog till att skapa sig denna roll.

Ett annat exempel på coronanationalism är jämförelserna med våra på en rad centrala områden, som kultur och livsstil, likartade nordiska grannländer. Plötsligt var sådana inte längre önskvärda. I stället greppade man efter exempel på andra håll i Europa, som Lichtenstein. Och även om det är sant att Sverige med en befolkning på 10,2 miljoner har fler invånare än Norge (5,3 miljoner), Danmark (5,8 miljoner) och Finland (5,5 miljoner), är likheterna, den direkta geografiska närheten och vår gemensamma historia av att till och med ha delat kungahus, så starka att nordiska jämförelser är en tradition i såväl politik som medierapportering.

Det är svårt att finna några andra förklaringar till att jämförelser plötsligt inte

¹² "Pandemin som kom av sig. Om svininfluensan i medier och opinion", Gherse, Marina och Odén, Tomas, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation vid Göteborgs universitet på uppdrag av Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), 2010. Tegnell var då avdelningschef på Socialstyrelsen.

¹³ Ibid.

De har formulerat förslag på frågor som rent objektivt är bättre journalistik än många av de som ställts och ställs av landets yrkesutövande journalister. Det kan inte bli annat än ett underbetyg till medierna.

I detta sammanhang är det värt att påminna om SR Vetenskapsradion och ett av de största medieetiska övertrampen under pandemiåret (se tidigare i rapporten). Publiceringen fungerar som en varning till andra medborgare om att hålla inne med kritik – eller riskera uthängning i statsradion. SR erkände beredvilligt att ingen i Facebook-gruppen som är kritisk mot Sveriges pandemistrategi begått några olagligheter. Det gör publiceringen ännu mer anmärkningsvärd. Sveriges långtgående yttrandefrihetslagstiftning skyddar det fria ordet – inte bara "rätt" åsikter.

Pandemin: Blixtbelyser den svenska folksjälen?

Även om talet om en "åsiktskorridor" lätt blir överdrivet – vi har trots allt en uppsjö av fria medier och en fri debatt i Sverige – existerar trots allt en tendens till konsensusmentalitet.

Vi söker hellre enighet än konflikt, föredrar överenskommelser framför politiska strider. Vår tveksamhet inför hetlevrade debatter har inte gynnat oss under denna kris. Olika åsikter hade behövt ventileras friare och utan att mötas av hån.

I Svenska Dagbladet i mars 2021 skriver författaren och tidigare virologen Lena Einhorn, en av de debattörer som råkat värst ut i medierna under pandemiåret, att "oviljan till debatt är ett hot mot demokratin".

Kanske är det helt enkelt så att svenska medier reflekterar samhället i stort? Att det är naivt att tro att journalister i ett så litet land som Sverige, där många inte minst inom politikens och kulturens maktsfärer har kopplingar till varandra, ska kunna agera stick i stäv med den konsensusökande svenska folksjälen.

Tyckande – eller tänkande?

I andra länder, inte minst de anglosaxiska tillskrivs ledare och liknande opinionsmaterial större tyngd. I Sverige har länge uttryckts ett förakt mot "tyckande i spalterna". I en enkät i Journalisten i mars 2021 om året med pandemin lyfts en inte ovanlig åsikt:

Det har gjort mig sorgsen att ledarskribenter inte fattar att de inte kan fortsätta att skjuta från höften när vi befinner oss i en kris. Läsarna behöver inte ditt grundlösa tyckerande, de behöver nyhetsjournalistik.¹⁵

¹⁵ "Ett år med corona", Journalisten 210304

Som tidigare ledarskribent och kolumnist i flera svenska dagstidningar vet jag att opinionsskribenter ofta är mer pålästa inom politik och samhälle än nyhetsreportrar, och att detta förstärkts i och med det allt snabbare bevakningstempot och trenden för att snabbt komma ut med live-material. Som ledarskribent och politisk krönikör ingår det i ditt yrke att läsa rapporter, forskningsstudier, internationell press och annat fördjupande material. Idén om ett "grundlöst tyckande" kunde inte vara mer felaktig. Tvärtom baserar man i de flesta fall sina texter och analyser på en gedigen informationsinhämtning.

Medieforskaren Marina Ghersetti vid Göteborgs universitet understryker i sitt rapportkapitel i Institutet för mediestudiers pandemirapport våren 2021 att ledare, analyser och krönikor är ett sätt att uppfylla en av journalistikens främsta uppgifter:

Granskning kan i huvudsak ske på två sätt. Dels genom grävande journalistik, där tid och redaktionella resurser avsätts för att gå till botten med frågor om vad som utlöst en kris och hur ansvariga politiker och myndigheter hanterat den.

Ett annat sätt är att låta kritiska och avvikande röster komma fram i nyhetsmaterialet, och att låta mediernas egna medarbetare i ledare, analyser och krönikor själva inta en kritisk hållning och ifrågasätta krisens handhavande (Ekström, Johansson & Larsson, 2006).

Sannolikt reflekterar opinionsjournalistikens låga status i mediebranschen det nordiska journalistidealet av opartiskhet, neutralitet och lågmäldhet.

Vikten av god mediebevakning – idag och för framtiden

Medierna är centrala i att forma människors minnen från avgörande händelser i historien, inklusive epidemier. Det berättar journalistikforskaren Katherine A. Foss i *Constructing the outbreak. Epidemics in media and collective memory* (2020).¹⁶ Med detta följer ett ansvar att förmedla en rättvisande bild: att säkerställa att de på olika sätt drabbade hörs, liksom oliktankande, och att ställa makthavare till svars i närtid.

Vi kommer alla att minnas Anders Tegnell, men hur många av oss kommer att minnas befolkningen i de hårt drabbade förorterna, eller funktionshindrades extrema utsatthet för viruset? Hur kommer mediekonsumenterna ha påverkats av formuleringsändringen en bit in i pandemin – från att människor dog i covid till att de dog *med* sjukdomen?

Fortsätter man att blicka framåt är mediernas bevakning inte bara viktig ur ett historiskt perspektiv, utan också för den journalistiska beredskapen. Utan självkritik är medierna dömda att upprepa samma misstag vid nästa nationella kris, såsom skedde under coronakrisen trots erfarenheterna från svininfluensan.

Den Sverige-baserade journalisten Richard Orange skriver i Dagens Media (7/10 -20):

Vi [brittiska journalister] känner ingen plikt att hålla allmänheten lugn, eller att hjälpa myndigheterna. Tvärtom. Vi vill (...) hitta vinklar som upprör allmänheten, och oftast de som är mest jobbiga för myndigheterna. Vi känner heller inget ansvar för hur samhället i stort hanterar en kris. Det är regeringens jobb, inte vårt.

Också vi svenska journalister måste våga tänka självständigt, lyssna till kritiker och ifrågasätta konsensus medan en fråga är högaktuell, obekvämt och splittrande. Kanske allra mest då.

¹⁶ Constructing the outbreak. Epidemics in media and collective memory, Foss, Katherine A., University of Massachusetts Press 2020

OM RAPPORTFÖRFATTAREN

Lisa Bjurwald är verksam som journalist i svensk och utländsk press sedan 1990-talet och författare till flera böcker inom samhälle och politik. Hon är tidigare redaktör på Medievärlden och skriver om mediefrågor i bland annat Journalisten, Opulens och The Local. Bjurwald föreläser också om ämnen som pressfrihet och källkritik.

APPENDIX 1

”Jag kan hundra gånger mer än vanligt folk”: Intervjuer med Agnes Wold

”Agnes Wold: ’Kan inte förstå dem som varit kritiska mot Folkhälso-myndigheten’”

Publicerad i: GP, 7 mars 2020, därefter återpublicerad i flera lokala medier såsom Hallands-Posten.

Innehåll: Om covid. Kritik som riktats mot Fohm tas upp, Wold håller inte med om denna kritik. Det enda som hon funderat kring är att det kan vara lite förvirrande när Fohm kommunicerat kring olika risker till allmänheten, en dag pratar de om ”låg risk” som nästa dag är ”måttlig risk”. Det står även om att hon varit med och startat upp den nordiska utbildningen i smittskydd och vårdhygien vid Göteborgs universitet. Wold kritiserar skolstängningar och tycker inte att detta är rimligt.

Följdfrågor: Inga kritiska följdfrågor. Wold intervjuas i rollen som expert.

”Experten: Därför kan det vara farligt att stänga skolor”

Publicerad i: Aftonbladet 13 mars 2020.

Innehåll: Om stängningar av skolor, bl.a. Agnes Wold intervjuas. Hon menar att en stängning av skolor och förskolor skulle få fler negativa konsekvenser än positiva och att det som är farligt är att många barn då enl. henne skulle hamna hos mor/farföräldrar och ev. smitta dem. Hon anser att det är helt ofarligt för barnen om de blir smittade; det som är farligt är ”att gamlingar blir det”.

Följdfrågor: Inga kritiska följdfrågor till Wold, däremot intervjuas virologen Fredrik Elgh som menar att en stängning av skolor faktiskt visat sig vara effektivt i vissa delar av världen. Hans uppfattning är att man ska göra det nu, när man har chansen att stoppa smittspridningen.

"Agnes Wold: Så skyddar du dig mot corona om du är över 70 år"

Publicerat i: Expressen 30 mars 2020.

Innehåll: Wold intervjuas kring rubrikämnet. Hon framhåller att det viktigaste är att undvika att träffa andra. Wold menar att det är större risker för äldre att träffa yngre än en annan äldre person, eftersom de yngre inte alltid vet om att de är sjuka. Hon får en fråga om en 70-plussare kan bjuda hem en annan, varpå hon svarar "egentligen inte, det är det som är problemet". "Att träffas utomhus är dock en helt annan femma, säger Agnes Wold, som påpekar att viruset med all sannolikhet sprider sig lättare inomhus än ute i friska luften."

Följdfrågor: Inga kritiska följdfrågor. Wold har en informerande roll i form av expert. I slutet av artikeln listas punkter med hennes konkreta råd. Hon får en fråga om äldre kan sitta på samma parkbänk eller om det är för nära: "Ja lite grann, men utomhus är det väldigt riskfritt. Det är klart man ska hålla avståndet där också, men det viktigaste är inomhus. Det är en helt annan spridning. Så det behöver man väl inte tjata om, ifall de sitter på samma parkbänk."

"Agnes Wold: Twitter är min lilla pub"

Publicerad i: SvD 13 juni 2020.

Innehåll: Journalisten Karin Thunberg har intervjuat Wold under fem veckors tid, en lång intervju är resultatet. Mycket handlar om Wolds oro för hennes 77-årige man som har underliggande sjukdomar. Skavlan ska ha kallat Wold för "orakel", vilket Wold avfärdar; hon ser sig själv som "coronapedagog".

Följdfrågor: Wold berättar att hon för första gången i sitt liv tycker att myndighetspersoner talar "sant, transparent och logiskt". Hon säger att om man varit i forskarvärlden så länge som hon har varit, hör man om någon ljuger. Hon får då frågan om det betyder att man kan lita på Fohm och Tegnell? "Lita vill jag inte säga, men han ljuger inte". Hon får en fråga om man kan lita på henne själv. "Jag säger inte att jag alltid har rätt men med tanke på min bakgrund kan jag hundra gånger mer än vanligt folk". Det uppkommer även fler följdfrågor.

"Mindre spridning än väntat i kollektivtrafik"

Publicerad i: SvD 3 augusti 2020.

Innehåll: Nya studier tyder på att kollektivtrafik inte behöver vara en källa till smittspridning av coronaviruset, enligt New York Times. Wold säger att resultaten inte är förvånande. Hon menar att man aldrig kan bevisa att någonting inte skett, men att det finns indikationer på att det inte sker mycket spridning i kollektivtrafiken. Även om kollektivtrafiken inte är en huvudsaklig källa till smittspridning menar Wold att den som är i riskgrupp bör undvika trängsel så

mycket som möjligt; hon reser själv kollektivt men kliver av ifall det blir för trångt.

Följdfrågor: Inga kritiska följdfrågor. Wold intervjuas i rollen som expert.

”Agnes Wolds uppmaning – när allt fler unga smittas”

Publicerad i: Expressen 7 augusti 2020.

Innehåll: Fohm varnar för ökad smitta bland unga, främst i gruppen 20 till 29 år. Agnes Wold påtalar att ökningen fortfarande är begränsad, men att unga bör vara på sin vakt vad gäller symtom och kontakter med äldre. Wold menar också att ”ungdomar måste få ha lite kul” – under förutsättning att de aktar sig för att smittan sprids till äldre.

”Man får välja. Antingen är man på familjesemester med morsan, farsan och äldre släktingar. Då kanske man inte ska träffa så många andra ungdomar under just den perioden. Men man kanske inte först ska åka till Båstad och festa och efter fem dagar besöka sin moster i någon sommarstuga, säger Agnes Wold.”

Följdfrågor: Inga kritiska följdfrågor. Wold intervjuas i rollen som expert.

”Wold efter kraven på munskydd: ’Så trött’”

Publicerad i: GT 19 augusti 2020 på webben. I GT, Expressen, Kvällsposten papperstidning 20 augusti.

Innehåll: Flera svenska experter intervjuas kring munskydd, vilket bl.a. WHO rekommenderat sedan våren. I Sverige råder delade meningar. Professor Jan Lötvall menar att vetenskaplig data talar väldigt kraftigt för att smittan minskar. Wold menar att om man räknar på det kan munskydd knappast ha någon påtaglig effekt på spridningen i samhället. Wold tycker att diskussionen om munskydd som verktyg för att motverka smittan blivit för stor och att hon är trött på ämnet och inte förstår hur det kunnat bli en så stor fråga. Hon menar att majoriteten av smitta skett på platser där munskydd inte används. Hon menar att det är en missuppfattning att munskyddets införande på bred front skulle göra någon större skillnad. Enl. artikeln backas Wold upp av Eva Lindhusen Lindhé, smittskyddsläkare i Västra Götalandsregionen.

Följdfrågor: Inga kritiska följdfrågor till Wold, men förekommer röster (Lötvall) som menar det motsatta.

”Wold om första personen som smittats av corona två gånger: Förvånande”

Publicerad i: GP 24 augusti 2020.

Innehåll: I GP skrivs det om uppgifterna att en man fått coronaviruset för andra

Inga kritiska följdfrågor. Wold intervjuas i rollen som expert.

gången på drygt fyra månader. Wold intervjuas. Hon menar att det är förvånande att någon får viruset en andra gång och att det gör henne lite överraskad. "Men mannen fick inte några symptom och blev därmed heller inte sjuk i covid-19. Det visar att hans immunförsvar tycks ha fungerat bra, säger hon."

Följdfrågor: Hon får inte kritiska följdfrågor utan frågor kring huruvida personen skulle kunna smitta andra – varpå Wold svarar att man aldrig ska säga aldrig, men att det är högst osannolikt. Hon får även frågor kring om man kan dra några andra slutsatser av återkomsten, vilket hon egentligen inte tycker att man kan. (Det är numera bevisat att man både kan återsmittas och smitta andra, förf. anm.)

"Wold varnar för snabbt framtaget coronavaccin"

Publicerad i: GT 3 oktober 2020.

Innehåll: I artikeln står det att coronaviruset ökar igen efter att ha gått ned ett tag, detta är ingenting oväntat enligt Wold, hon säger att vi gör samma saker nu som tidigare när smittotalen lyckades gå ner. Wold lyfter även fram att den svenska strategin visat sig vara effektiv. Vad gäller vaccin menar Agnes Wold att man kan få oväntade och farliga biverkningar om ett godkännande kommer innan man har tillräckligt mycket data, hon varnar för att försöka skynda på processen.

Följdfrågor: Inga kritiska följdfrågor. Wold intervjuas i rollen som expert. (Godkänt vaccin kom i december, förf. anm.)

"Agnes Wold: 'Viktigare överleva än fira jul'"

(Ingen direkt intervju i klassisk mån men intressant innehåll, inkluderas)

Publicerad i: Alingsås Tidning 24 oktober 2020

Innehåll: Wold var inbjuden av Alingsås Humanistiska förbund att tala och svara på frågor. Wold menar att ålder är den största riskfaktorn. Någon ställde en fråga om julen – om man kan träffa brorsonen eller barnbarnen – Wold menar att folk får avgöra det själva och att det är någonting man får ta ställning till tidigast i slutet av november, hon framhåller att det är viktigare att överleva än att fira jul.

Även munskydd avhandlades. Wold sa att hon inte är emot att folk använder det men att hon är emot ett allmänt "tvång" på det. Många frågor handlade om ett framtida vaccin. Wold sa: "Jag tycker inte mina barn, som är 40 år, ska vaccinera sig och absolut inte mina barnbarn. Man ska inte vaccinera folk som inte har nytta av det. Vi kan inte begära att 30-åringar ska vaccinera sig för att skydda 70-åringar."

(Länder vaccinerar nu hela sina befolkningar för att stoppa pandemin och inte dra ut på den längre, vilket sker om en grupp – exempelvis unga – inte vaccineras. Förf. anm.)

Följdfrågor: Ingen intervju, utan det skrivs om vad som avhandlades under hennes föreläsning. Däremot var tidningen på plats och ställde frågor till henne om Alingsås som jämfört med andra kommuner kommit lindrigt undan smitta på sina äldreboenden. Tidningen frågar även om hon har några tips på hur kommuner ska tänka.

Rubrik: "Experterna: Majoriteten sprider inte smittan vidare"

Publicerad i: Expressen 3 december 2020.

Innehåll: Experter hävdar för tidningen att majoriteten inte sprider covidsmittan vidare. Enligt Agnes Wold smittar bara två av tio personer.

Följdfrågor: Kort intervju, inga kritiska följdfrågor. Det refereras till vad Johan Giesecke sagt i SVT:s Morgonstudion. Även smittskyddsprofessor Jan Albert intervjuas.

"Agnes Wold: Då kommer vi se effekt av vaccinet"

Publicerad i: Kvällsposten, Expressen, GT 29 december 2020. TT publicerade även tidigare en artikel där Wold uttalar sig om vaccinet. Många andra lokala medier har återpublicerat. Det finns likheter i den med denna, men hon nämner ej yngre människor till TT.

Innehåll: Wold intervjuas kring vaccinet. Hon menar att detta är det bästa som hänt under året. Hon kallar det nya vaccinet från Pfizer-BioNTech för "exceptionellt". Hon får en fråga om när man kan se effekt på smittspridningen, Wold menar att detta inte sker förrän större grupper av yngre människor vaccinerar sig. Det stora testet blir till hösten [2021]. Hon tycker inte att man ska skynda på för yngre människor eftersom risken är så liten att de drabbas svårt av viruset, och säger att det är förståeligt att yngre människor väntar tills man vaccinerat flera miljoner människor.

Följdfrågor: Inga kritiska följdfrågor. Wold intervjuas i rollen som expert.

APPENDIX 2

Granskning av Agnes Wolds chatt-medverkan i svenska medier

Den 7 mars 2020 kunde Expressens läsare chatta med Wold. Hon får då bl.a. frågan om vi behöver isolera oss; undvika folksamlingar, kollektivtrafiken m.m. Wold svarar att hon inte är någon smittskyddsexpert, men att hon inte tror det.

[...] Smitta handlar om hur nära man är en person och hur länge. Coronan verkar mest smitta folk som man bor ihop med, umgås mycket med eller jobbar nära. Man kan naturligtvis inte utesluta att man skulle kunna bli smittad på bussen, men generellt överskattar man smitta "utanför hemmet" och underskattar smittan inomhus, med dem man känner och umgås med...

Wold får även fråga kring varför inte staten stänger skolor och universitet. Wold anser inte att det vore någon bra idé att stänga skolor. En annan undrar om man bör vara orolig som gravid. Wold svarar att vad hon vet finns ingen ökad risk för gravida, utan det gäller främst äldre och personer med lungsjukdomar.

Den 11 april 2020 kunde Expressens läsare chatta med Wold. En läsare undrar om det är lämpligt att ta en kaffe med sin 93-åriga mormorsmor på mormorsmors altan. Wold tycker att detta är mycket lämpligt.

En läsare undrar vad Wold har för råd till elever som är rädda att bli smittade när skolan öppnar. Wold menar att elever inte behöver vara oroliga – det är gamla människor som blir smittade.

En annan läsare undrar om smitta genom hosta bara smittar rakt fram eller om det kan smitta om man sitter bakom också. Wold menar att det ska mycket till för att dropparna ska lyckas ta sig bakåt och runt nacken.

Den 3 maj 2020 kunde Expressens läsare chatta med Wold. En läsare undrar om man kan åka till Gotland om man fortsätter sin sociala distans där. Wold svarar

att man kan det, men att det är lite känsligt med Gotland då de inte har så stor sjukhuskapacitet.

En läsare, som skriver att hon är 56 år och frisk, undrar om hon kan träffa sina barnbarn i förskoleåldern. Wold tycker att hon ska köra på men att se till att hennes bacillskräck inte överförs på barnbarnen. "Prata inte med dem om smittor och corona och sådant – bacillskräck smittar!"

Den 7 juni 2020 publicerade Kvällsposten chatt som läsare haft med Wold. En läsare undrar varför Wold, Fohm och Tegnell ljuger när de menar att munskydd inte hjälper när en stor studie som flera länder gjort i samarbete med varandra har bevisat att munskydd faktiskt hjälper. Wold svarar att det inte alls är en stor studie utan en översikt av alla studier som gjorts. Hon förklarar vad det är för studier och tar upp en översikt av studier som Finland gjort som visade att det inte fanns bra belägg för att munskydd hjälper mot smitta. Wold avslutar med att den som vill gärna får använda munskydd, men att hon inte förstår längtan till att vi skulle tvingas ha på dem.

En annan läsare skriver att denne har en nödvändig resa till Stockholm nästa helg och undrar hur farligt det är att åka tåg dit. Wold tycker inte att det är så farligt. Hon skriver att hon inte vet hur det ser ut på tågen nu då hon enbart åkt en gång sedan pandemin startade och då var det i princip tomt.

Den 13 september 2020 kunde Expressens läsare chatta med Wold. En läsare säger att denne fyller 70 år och är bjuden på restaurang i Stockholm och undrar om man ska våga närvara. Wold: "Jag tror nog att du kan gå på restaurang. De är ju väldigt noga med att följa regler och rekommendationer. Det viktigaste är förstås att ditt sällskap inte innehåller några smittade personer."

Den 21 november 2020 kunde Kvällspostens läsare chatta med Wold. En läsare undrar om det är okej att åka tåg för att hälsa på vänner och/eller släkt i jul. Wold svarar att hon inte tror att tåg är något särskilt riskfyllt moment rent allmänt. Bäst är att hitta avgångar med lite tåg. Hon menar att en 70-plussare väl helst inte ska vara ute på jultåg, men att det är bättre med tåg än att en äldre person åker tillsammans med yngre i en trång bil.

Den 22 november 2020 publicerar Expressen ett antal frågor från läsare till Wold. En läsare skriver att man ju inte ska åka bil med äldre, men undrar om det även gäller om båda bär ansiktsmask typ FFP2. Wold svarar: "Nej, då bör det vara lugnt."

Den 28 november 2020 kunde Expressens läsare chatta med Wold. Hon tar upp att man borde kunna fira jul över generationsgränserna om man varit isolerad i en vecka. Hon tar upp att hon tror att just en vecka duger bra (karantän) för att fira med 70+ i jul. Hon tar senare upp att det kan vara farligt att fira jul över generationsgränserna. Med jämnåriga: ingen större fara om det exempelvis rör sig om vuxna med barn. Likaså tror jag att ett gäng kompisar som är 70+ mycket väl kan fira en liten jul tillsammans - risken att de skulle vara smittade är minimal.

Hon får en fråga kring huruvida föräldrar med konstaterad covid bör hålla sina förskolebarn hemma i karantän, varpå hon svarar: Nej, det är sällan så små barn blir sjuka.

Den 5 december 2020 kunde Expressens läsare chatta med Wold.

Läsare: Jag och min man har haft covid, vi är säkra på att barnen har haft. Kan vi riskfritt åka tåg och hälsa på far och morföräldrar över julen?

Agnes Wold: Jadå.

En läsare frågar om Wold anser att man även bör stänga högstadiet fram till jul. Wold svarar att hon hört att man haft en del utbrott i skolor i Västra Götaland och då stängt en del skolor, hon tycker att det är högst rimligt att stänga en skola där man haft ett utbrott, men att det inte finns någon anledning att göra det över hela landet. "Det finns säkert en massa skolor som inte har några problem och då ska barnen få fortsätta i sin skola, tycker jag".

APPENDIX 3

Stickprov (mönster) på Johan Gieseckes svenska mediemedverkan månad för månad under pandemiåret 2020–21

Februari 2020:¹ Nämnnd 120 gånger.

- Generellt får han inga kritiska följdfrågor. Vid denna tid har han mer en informerande roll i media och förmedlar hur han anser att svenska folket bör tänka kring det nya viruset.
- Det skrivs en hel del om hur Johan Giesecke avråder från "onödiga resor utomlands". Han talar även om smittorisen på flygplan och menar att det är närheten mellan människor som gör att smittorisen ökar på planet.
- Första gången Giesecke förekommer är i SvD 2/2. Han benämns då som WHO-rådgivare i smittskyddsfrågor. Enligt Giesecke kommer det att ta ett år att få fram ett fungerande vaccin.
- I SvD 3/2 refererar man till vad Giesecke sa i SVT Agenda föregående dag. Han var då tveksam till om man bör resa till Thailand vid den tiden. Det är mycket fokus överlag i rapporteringen på Gieseckes uttalanden i detta avsnitt av Agenda.

Mars 2020: Nämnnd 744 gånger.

- Det rapporteras fortfarande om Gieseckes avrådan från resor och hans kommentarer kring flyg.
- Giesecke menar att Norges beslut om att stänga ner skolor är dåligt. I TV4 12/3 får han frågor kring om det är någon idé att testa människor som är oroliga för att vara sjuka i covid-19 – han framhåller då att vi ska skydda de äldre och kritiskt sjuka, men att unga människor under 50 inte blir sjuka på det (allvarliga) sättet.

¹ Johan Giesecke nämns först i februari 2020. Första svenska fallet upptäcktes i januari 2020.

- Giesecke figurerar som expert och har en informerande roll. Han får generellt inte särskilt många följdfrågor, utöver några få undantag. I TV4 26/3 handlar rapporteringen om att eventuellt sätta Stockholm i karantän, och där får han några kritiska följdfrågor.
- Giesecke tror att den värsta spridningen kan vara över redan om några månader och att det kan minska ordentligt över sommaren. "Tidigare trodde jag att detta skulle pågå länge, men nu tror jag att det kommer att gå fort", säger han till TT.
- Det tas upp att Folkhälsomyndigheten (Fohm) generellt åtnjuter högt förtroende, men att flera experter och opinionsbildare är kritiska, såsom DN:s chefredaktör Peter Wolodarski och Björn Olsen, professor i infektionssjukdomar. Men Fohm försvaras av bland andra Johan Giesecke och Agnes Wold.
- Giesecke menar att de allra flesta bara blir mycket lindrigt sjuka och är i SVT Nyheter 17/3 kritisk till de massiva åtgärder för att stoppa smittspridningen som sätts in runt om i världen.
- I medie- och kommunikationstidningen Resumé 17/3 skrivs att flera inom kommunikationsbranschen lyfter fram Giesecke som "en trygg fyr i en tid av kris", och att han påminner om kriminologen och mediefavoriten Leif GW Persson.
- I SVT Nyheter 19/3 menar Giesecke att sett till hälsoeffekterna kan covid 19-viruset visa sig vara som "en vanlig säsongsinfluensa". Han påpekar att 500 till 2 000 personer dör av influensa i Sverige varje år.
- Giesecke tror att "några tusen" kommer att dö i Sverige av coronaviruset, samtidigt tror han att halva befolkningen kan komma att smittas före sommaren.
- I Blekinge Läns tidning 23/3 säger Giesecke att det värsta redan kan vara över, men att det inte finns något slutdatum. Han är ändå relativt hoppfull och menar att det värsta kan vara över i slutet av maj. "Han förklarar att ingen förstår kan veta säkert, men han grundar sin tro på magkänsla. Då ska man komma ihåg att hans mage har en lång erfarenhet som både smittskyddsläkare och epidemiolog, och att detta är hans femte epidemi."
- Tongivande skribenten Göran Greider skriver i Dala-Demokraten 19/3 om Gieseckes medverkan i SVT Agenda och hur nyhetsankarna försökte ställa honom mot väggen, Greider anser att det mer liknade en politikerintervju under slutet av en valrörelse än en intervju med en expert.

April 2020: Nämnd 917 gånger.

- Giesecke tror att Stockholm kan ha nått virusstopp om tre veckor (sagt i början av april).
- I TT 2/4 skrivs det om att Tyskland uppmanar allmänheten att tillverka egna munskydd, vilket enligt Giesecke är fullständigt obevisat att det har någon effekt.
- I VästeråsDirekt 4/4 skriver chefredaktör Jonas Edberg, Giesecke utmålas som en "hjälte". Rubriken är "Experterna är hjältarna under coronakrisen". Edberg menar bl.a. att hela situationen är omöjlig att greppa och att det därför är tur att vi har sådana som Anders Tegnell, Johan Giesecke och deras lokala motsvarighet i Region Västmanland, smittskyddsöverläkare Jan Smedjegård. Chefredaktören avslutar med: "Experterna är de stora hjältarna som leder oss genom krisen. Jag är därför beredd att skriva under på den reklamkampanj som nu sprids över Sverige och fastslår: 'All makt åt Tegnell'."
- Giesecke kritiserar andra länder och försvarar Sveriges pandemistrategi. Samtidigt menar han att alla europeiska länder kommer att drabbas ungefär lika mycket av pandemin.
- I SvD 22/4 berättas att Fohm:s modellering av antalet smittade i Stockholm innehåller så pass allvarliga fel att den dras tillbaka. Giesecke får frågan om detta är allvarligt, han säger då att det är sådant som händer och att alla kan göra fel.
- Ivar Arpi skriver ironiskt i SvD om "Johan Giesecke-syndromet" och problemet med tvärsäkra magkänslor.
- TT intervjuar 28/4 den brittiske epidemiologen Neil Ferguson som menar att antalet döda i Sverige kommer att stiga kraftigt; Giesecke beskriver Ferguson som "arrogant".

Maj 2020: Nämnd 512 gånger.

- Det framkommer att Giesecke brutit mot Fohm:s rekommendationer och träffat sina barnbarn. Anders Tegnell kommenterar: "Jag lägger mig inte i hans privatliv".
- Till TT 18/5 säger Giesecke att han välkomnar eventuellt lättade rekommendationer och tror att detta kan innebära att personer runt 70 kan träffa sina barnbarn igen – förutsatt att alla är friska.
- Giesecke publicerar en artikel i den ansedda medicinska tidskriften The Lancet där han skriver att alla kommer att drabbas av viruset men att 98 % inte kommer att märka det.

- Giesecke hyllar Sveriges strategi och menar att den är bäst i hela världen. Till DN 10/5 säger han att han tror att Norge, Danmark och Finland kommer att komma ikapp Sveriges antal döda om ett år. Han är övertygad om att de länder som stängt ned sina samhällen får en stor mängd dödsfall i höst, vinter och nästa år (dvs. 2021). "Den går inte att bromsa och kommer att ta livet av ungefär lika många människor per capita och land."
- I SvD 20/5 menar Norges smittskyddsdirektör att Norge lyckats bättre med att skydda sina äldre och att Giesecke borde vara mer ödmjuk, han menar att Giesecke uttalat sig väl tvärsäkert.
- I Aftonbladet 21/5 tas det upp att Sverige just nu har högst dödlighet i covid i världen. Giesecke får en del följdfrågor kring Sveriges hantering av pandemin.
- Gieseckes kontrakt med Fohm tas upp av frilansjournalisten Emanuel Karlsten 26/5. Nu kommer fler kritiska frågor kring detta. Av DN får Giesecke kritiska följdfrågor kring faktureringen till Fohm, men också om hans träff med barnbarnen. Denna träff med barnbarnen ifrågasätts i fler tidningar. Det uppges även att han felfakturerat Fohm (Giesecke ska ha medverkat i tv som privatperson, men fakturerat Fohm för insatsen). Själv menar han att hans roll i relation till Fohm är "lite oklar".
- Det tas även upp att Giesecke var anlitad som rådgivare åt Tredje AP-fonden och att han under samma tid debatterade mot vd:n i ett avsnitt av SVT Agenda. Dagen därpå sa han upp avtalet och började istället arbeta åt Fohm.

Juni 2020: Nämnd 122 gånger.

- En del kritiska insändare (inte en del av mediebevakningen eller denna rapports bevakning, men intressant att notera).
- Det tas upp att Giesecke finns med i toppen på spelbolagets listor över favoriter att tala i Sommar i P1.
- Giesecke intervjuas i Di och menar att barn inte sprider smittan i så hög utsträckning jämfört med influensa, där barn står som stora spridare. Han tar upp fördelar med Sveriges hantering. Det tas upp att Giesecke varit väldigt självsäker och han får frågan om det är någonting han ångrar att han sagt, han svarar då att han överskattade hur många svenskar som skulle ha smittats vid det här laget.
- I DN tas det upp att WHO rekommenderar munskydd som skydd i större grupper. "Det WHO grundar sitt uttalande på är en välgjord studie där man

har gått igenom 172 andra studier som visat att på minst en meter – och olika typer av masker – ger visst skydd mot smitta, säger Johan Giesecke, konsult till Folkhälsomyndigheten.”

- TT rapporterar 26/6 att WHO pekat ut Sverige – tillsammans med länder som Azerbajdzjan och Kazakstan – som särskilt riskland för smitta. Något som Anders Tegnell ska vara ”märkbart irriterad” över; han menar att det inte är någon uppgång i Sverige utan snarare en tydlig nedgång. Tegnell menar också att siffrorna tolkas på fel sätt när det gäller Sverige och att WHO enbart tittat på antalet nya bekräftade fall per dag, vilket ökat p.g.a. att de nyligen börjat erbjuda tester till alla med symptom.

Giesecke är väldigt fåordig när TT söker honom för en kommentar:

JG: Jag håller helt med Anders Tegnell i den här frågan.

TT: Varför gör WHO på det här viset?

JG: Det vet jag inte. Jag har inte kontakt med dem på det viset, säger Johan Giesecke.

TT: Är det vanligt att WHO inte för en dialog med länderna?

JG: Tack, hejdå.

Senare under fredagen mildrade WHO tonläget gentemot Sverige.

Juli 2020: Nämnd 30 gånger.

- Giesecke menar att den vetenskapliga bevisningen för att munskydd hjälper är väldigt svag. Han framhåller att Sveriges strategi är bra.
- SvD har en artikel om hur Sveriges coronaplan föddes – ”spelet bakom kulisserna.” Här nämns Giesecke.
- WHO varnar för att läget förvärras. Men Giesecke menar att det inte handlar om en andra pandemivåg.

Augusti 2020: Nämnd 79 gånger.

- Giesecke säger Norges pandemistrategi. I Aftonbladet 9/8 rapporteras att den brittiska tidningen *Daily Mail* skriver om att Sverige kan ha haft rätt hela tiden. Giesecke intervjuas och han tror att synen i internationell media på Sveriges hantering kommer att fortsätta pendla fram och tillbaka. Han får frågan kring huruvida han tycker att vi borde ha haft en lockdown – han svarar nej.
- I Expressen 10/8 uppmärksammas mejl mellan Tegnell och Giesecke. I mars

2020 ska Giesecke ha föreslagit att man släpper besked om gymnasie- och högskolestängning efter påsk. Åtta dagar efter detta gick Fohm ut med rekommendationen att distansundervisning i Sveriges gymnasie- och högskolor var att föredra.

- Vidare skrivs det mer om de interna mejlen och Gieseckes inflytande över den svenska strategin.
- Giesecke går ut och säger att media överdrivit hans roll och påverkan på strategin.
- I Aftonbladet 24/8 menar Giesecke åter att han inte tror på någon stor andra våg under hösten.
- I Söndagsintervjun i SR förklarar han att hans självsäkerhet kommer sig av att han "ofta har rätt". Det tas upp att han slutar på Fohm. Han kommer att fortsätta som rådgivare åt WHO.
- Den 31/8 bekräftar Giesecke för SR Ekot att han tillträder som vice ordförande i en av WHO:s mest inflytelserika strategigrupper. Expressen skriver också om detta, och att Gieseckes konsultkontrakt hos Fohm går ut vid årsskiftet och att han då slutar. Giesecke var sedan tidigare rådgivare åt WHO, men nu blir han vice ordförande i STAG-IH-gruppen. I skrivande stund (mars 2020) har han tillträtt denna position.²

September 2020: Nämnd 107 gånger.

- Det skrivs fortfarande om Gieseckes nya toppjobb.
- I TT 23/9 får han en del följdfrågor kring restriktioner och ett eventuellt vaccin.
- Giesecke råder Irland att låta smittan spridas bland personer under 60 år. Han råder också det irländska parlamentet att inte sätta allt hopp till ett vaccin. Senare tog han tillbaka dessa råd.

Oktober 2020: Nämnd 32 gånger.

- Det tas upp att Giesecke är en av dem som i framtiden kommer råda WHO:s generaldirektör i att fatta beslut om att blåsa av internationella nödlägen.

² Källa: [who.int/emergencies/diseases/strategic-and-technical-advisory-group-for-infectious-hazards/en/](https://www.who.int/emergencies/diseases/strategic-and-technical-advisory-group-for-infectious-hazards/en/), hämtad 210809

- Till Expressen säger han att han inte tror att det kommer någon andra pandemivåg i Sverige. Inga följdfrågor.

November 2020: Nämnt 108 gånger.

- Till TT säger Giesecke att han inte vill använda begreppet "Andra [pandemi] våg", då det för tankarna till Spanska sjukan.
- Giesecke gästas Godmorgon, världen! i P1 och säger att han tror att det kommer dröja innan ett vaccin är färdigtestat och innan man kan tillverka stora mängder doser.
- Fler uttalanden om att inte sätta alltför stort hopp till ett vaccin.

December 2020: Nämnt 66 gånger.

- Först nu skrivs det om att Giesecke hade fel om immuniteten. Våren 2020 sa han att halva Stockholm skulle vara immunt mot corona, men så blev det inte.
- Giesecke menar att viruset lurat oss många gånger och kommer att lura oss igen. Han får frågan i SVT 3/12 om ifall fler restriktioner borde tillkomma – det tycker han inte. Inga följdfrågor på det.
- Till TV4 Nyhetsmorgon säger han att strategin fungerat bra.
- I tidningen Fokus julkalender nämns Giesecke i en lucka: "En coronafri sommar. Det ska sägas att han inte var ensam, och att det sades med brasklappar, men så här i efterhand kan det inte vara så kul för tidigare statsepidemiologen Johan Giesecke att minnas tillbaka till intervjuerna i våras när han sa att kulmen på coronakrisen skulle komma till sommaren 2020. Ja, Sverige kunde till och med vara fritt från restriktioner vid midsommar. [...] Men kanske menade Giesecke juni nästa år? I så fall finns det tid för upprättelse."
- I TV4 19/12 intervjuas Giesecke. Han får en hel del kritiska följdfrågor om restriktioner, lockdown, munskydd, strategier. Intervjuaren tar även upp att Giesecke var säkrare i sina uttalanden i början men att han nu är försiktigare.
- I Kvartal finns en artikel, "Så blev Sverige Landet Annorlunda", där Giesecke tas upp:

Den 30 april hade fler än 2 500 personer avlidit i covid-19 i Sverige mot 210 i Norge. Likväl var Johan Giesecke, som var senior rådgivare åt FHM, tvärsäker på att vara världs bäst:

– Ja, vi ligger bäst till i hela världen. Om ett år kommer Norge, Danmark och Finland att vara i kapp Sverige när det gäller antal döda.

Snart åtta månader har förlupit sedan Giesecke-intervjun. Sveriges dödstal är nu (18/12 2020) enligt Worldometer 7 993 personer, Finlands 489, Norges 404 och Danmarks 1 007. Avståndet till grannländerna försvinner inte, det ökar. Kanske för att de har gjort en del saker rätt?

Januari 2021: Nämnd 27 gånger.

- I en kolumn i DN 2/1 av statsvetaren Gina Gustavsson skriver hon om den "havererade svenska coronastrategin" och refererar till att Giesecke sagt till DN att våra nordiska grannländer skulle komma ikapp Sveriges dödsfall, och att Sverige "låg bäst till i hela världen".
- I Aftonbladet 10/1 skrivs det om gravida och vaccin. Giesecke menar att man måste få mer kunskap om risken för gravida.
- Giesecke intervjuas i P4 Extra och menar att det finns en risk att vi glömt pandemin om 20 till 30 år, och att vi då inte tar lärdom av dessa erfarenheter. Det tas upp att han blev rikskänd förra våren, men att han också fick utstå en del kritik. Det ställs främst lättsamma frågor.

Februari 2021: Nämnd 20 gånger.

- I Aftonbladet 7/2 granskas mejlen mellan pandemins nyckelpersoner. "När jag ser siffrorna från Italien (och Frankrike, och...) börjar jag undra om det finns andra smittvägar än direkt person-till-person kontakt. Mat??? Fast det säger jag inte högt", skriver den förre statsepidemiologen Johan Giesecke till Tegnell. I dag beskriver Giesecke det som en förflugen tanke."
- I mars 2020 ska Giesecke även ha skrivit till Tegnell att för många myndigheter är inblandade i utbrottet. Idag (februari 2021) uppger Giesecke att uppdelningen mellan styrning och ansvar delvis var oklara under utbrottet: "På Aftonbladets fråga om vad som kan förbättras mejlar han svaret: "Vem [som] bestämmer. Oklarast var väl regionernas roll."
- I TV4:s Efter fem 18/2 tas det upp att Giesecke fick stort utrymme med sina

självssäkra svar. Han får frågor om hur det är att vara i rampljuset och om det finns något han blivit förvånad av. Det tas upp att han i början fått uttala sig flitigt om den svenska strategin internationellt och hur han ser på sina uttalanden idag. Han får en del följdfrågor.

RAPPORT

Maktens granskare eller maktens megafoner?

Svensk journalistik under coronapandemin

— ■
Producerad av
Näringslivets medieinstitut

Ansvarig utgivare
Mats Olin

www.naringslivets-medieinstitut.se